

Державна наукова установа
«Енциклопедичне видавництво»

Методичні рекомендації
з підготовки, редагування
та оформлення статей до
**ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЕНЦИКЛОПЕДІЇ**

Київ 2015

УДК 808.2:030](477)(072)
ББК 81.2Укр-5я7+92(4Укр)я7
М54

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»
(протокол № 5 від 9 грудня 2015 р.)*

Рецензенти:

Пархоменко Т. С. – доктор філософських наук, професор;
Мачуський Є. А. – доктор технічних наук, професор.

Авторський колектив:

Киридон А. М. (керівник авторського колективу), Березовська О. М., Буряк Л. І., Гаврилишина Н. А., Гірік С. І., Глухова С.В., Дудар О. Є., Іваненко А. О., Єсипенко А. Д., Камішан С. В., Капштик М. В., Купрієнко С. А., Любовець О. М., Межжеріна Я. О., Розкладай К. А., Середя Н. І., Сирінський Р. А., Ферцович К. В., Чорна М. В., Якубець О. А. (відповідальний ред.)

Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії (проект) / За ред. д.і.н., проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – 120 с.
ISBN 978-617-7288-07-6

Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей підготовлено з метою представлення концепції Великої української енциклопедії, її нормативно-правової бази та для докладного ознайомлення з вимогами щодо написання енциклопедичних статей. Видання є початковою спробою уніфікувати підходи, подати рекомендації щодо алгоритму та архітекtonіки статей. Методичні рекомендації орієнтовані на допомогу авторам, редакторам, рецензентам, а також науковцям, користувачам, усім, хто цікавиться енциклопедистикою та процесом видання енциклопедій.

**УДК 808.2:030](477)(072)
ББК 81.2Укр-5я7+92(4Укр)я7**

Усі права застережені. Передрук дозволяється лише за згодою редакції.

ISBN 978-617-7288-07-6

© Енциклопедичне видавництво, 2015

ЗМІСТ

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДО ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ <i>(Алла Киридон)</i>	11
1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА	14
1.1. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 1/2013 «ПРО ВЕЛИКУ УКРАЇНСЬКУ ЕНЦИКЛОПЕДІЮ»	14
1.2. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 7/2015 «ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ВИДАННЯ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»	15
1.3. КОНЦЕПЦІЯ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	16
2. ОПИС ТИПОВИХ СХЕМ СТАТЕЙ	
2.1. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ»	
2.1.1. Стаття про математичний термін/поняття	21
2.1.2. Стаття про теорему	21
2.1.3. Стаття про основне поняття механіки (процес, явище)	21
2.1.4. Стаття про астрономічний об'єкт Сонячної системи	21
2.1.5. Стаття про астрономічний об'єкт поза межами Сонячної системи	22
2.1.6. Стаття про фізичне явище	22
2.1.7. Стаття про фізичну одиницю / одиницю вимірювання	22
2.2. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ХІМІЧНІ НАУКИ»	
2.2.1. Стаття про хімічну речовину	22
2.2.2. Стаття про клас хімічних реакцій / хімічну реакцію	23
2.2.3. Стаття про інструментальний метод аналітичної та фізичної хімії	23
2.2.4. Стаття про групу та інші категорії хімічних елементів	23
2.3. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «БІОЛОГІЧНІ НАУКИ»	
2.3.1. Стаття про біологічний термін / поняття	24
2.3.2. Стаття про таксономічне угруповання високого рангу: царство / домен	24
2.3.3. Стаття про вид тварин / рослин	24
2.3.4. Стаття про біологічний закон / теорію / концепцію / явище	25
2.3.5. Стаття про представника хребетних фауни України	25
2.3.6. Стаття про орган тіла, клітинну / субклітинну структуру	25
2.4. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ГЕОЛОГІЧНІ НАУКИ»	
2.4.1. Стаття про гірську породу / мінерал	26
2.4.2. Стаття про родовище корисних копалин	26
2.4.3. Стаття про геохронологічну шкалу / геологічний період	26
2.4.4. Стаття про тектонічну структуру	26
2.4.5. Стаття про викопний організм	26

2.5. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ТЕХНІЧНІ НАУКИ»

2.5.1. Стаття про напрям технічного прогресу	27
2.5.2. Стаття про машину, верстат, прилад, інструмент і т. п.	27
2.5.3. Стаття про машину (технологічну, транспортну, енергетичну, обчислювальну)	27
2.5.4. Стаття про виробничий процес.	28
2.5.5. Стаття про прилад (апарат)	28
2.5.6. Стаття про робочий інструмент	28
2.5.7. Стаття про матеріал, сплав	28
2.5.8. Стаття про електричну (електронну) схему.	29
2.5.9. Стаття про споруду або її елемент	29
2.5.10. Стаття про будівельну конструкцію за видами матеріалів.	29
2.5.11. Стаття про конструктивну частину будівлі	29
2.5.12. Стаття про будівельну конструкцію певного типу	30
2.5.13. Стаття про продукт харчування / напій	30
2.5.14. Стаття про вид транспорту	30

2.6. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ»

2.6.1. Стаття про сільськогосподарську культуру	30
2.6.2. Стаття про ґрунт.	31
2.6.3. Стаття про групи та види мінеральних добрив	31
2.6.4. Стаття про хворобу рослин	31
2.6.5. Стаття про породу сільськогосподарських тварин	32
2.6.6. Стаття про корми та годівлю тварин	32
2.6.7. Стаття про сільськогосподарську сировину та продукти її переробки	32

2.7. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ІСТОРИЧНІ НАУКИ»

2.7.1. Стаття про історичний термін.	33
2.7.2. Стаття про історичний період.	33
2.7.3. Стаття про історичну подію	33
2.7.4. Стаття про революцію / повстання / повстанський рух	33
2.7.5. Стаття про стародавню державу (таку, що нині вже не існує).	33
2.7.6. Стаття про історичну адміністративно-територіальну одиницю (таку, що нині вже не існує або існує під іншою назвою, в інших територіальних межах – область, провінція, губернія, намісництво і т. п.)	34
2.7.7. Стаття про історичну місцевість.	34
2.7.8. Стаття про пам'ятку історіографії / джерелознавства	35
2.7.9. Стаття про націю чи народність	35
2.7.10. Стаття про сучасне плем'я	35
2.7.11. Стаття про археологічну культуру	35
2.7.12. Стаття про археологічну пам'ятку: стоянку, курган, могильник і т. п.	36
2.7.13. Стаття про предмет матеріальної культури (знаряддя, зброю, предмет побуту, засіб пересування і т. п.)	36
2.7.14. Стаття про стародавню / середньовічну грошову одиницю.	36
2.7.15. Стаття про предка Homo Sapiens	36
2.7.16. Стаття про науковий / технічний історичний об'єкт	37
2.7.17. Стаття про мирну угоду / союзний договір.	37

2.8. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

2.8.1. Стаття про базову категорію економічної науки	37
2.8.2. Стаття про галузь економічної науки	37
2.8.3. Стаття про наукову економічну школу	38
2.8.4. Стаття про економічну систему / структуру	38
2.8.5. Стаття про економічний інститут	38
2.8.6. Стаття про форму / засіб економічної діяльності	38
2.8.7. Стаття про економічну теорію / концепцію / закон / закономір- ність	38
2.8.8. Стаття про галузь промисловості	38
2.8.9. Стаття про сучасну грошову одиницю	39

2.9. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ»

2.9.1. Стаття про філософський напрям або школу	39
2.9.2. Стаття про філософську категорію, термін	39
2.9.3. Стаття про метод пізнання	40
2.9.4. Стаття про принцип філософії	40
2.9.5. Стаття про релігію	40
2.9.6. Стаття про релігійний обряд	40

2.10. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.10.1. Стаття про літературний напрям, течію, школу	41
2.10.2. Стаття про літературну організацію, угруповання, товариство, об'єднання	41
2.10.3. Стаття про мову	41
2.10.4. Стаття про віршування (системи, розміри, стопи, строфіку та інші складові, віршові форми, віршові забавки та ін.)	41
2.10.5. Стаття про літературний жанр	42
2.10.6. Стаття про твір (літературний, фольклорний, релігійний, міфо- логічний)	42
2.10.7. Стаття з теорії літератури (засоби організації та художньої ви- разності тексту, категорії тексту і т. п.)	42
2.10.8. Стаття про літературознавче / мовознавче періодичне / неперіо- дичне видання	42
2.10.9. Стаття про національну літературу	43
2.10.10. Стаття про літературну премію	43
2.10.11. Стаття про літеру	43
2.10.12. Стаття про графему, розділовий чи інший мовний знак	44
2.10.13. Стаття про мовну сім'ю, групу	44
2.10.14. Стаття з загального мовознавства	44

2.11. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ»

2.11.1. Стаття про незалежну державу	44
2.11.2. Одиниця адміністративного устрою незалежної держави	45
2.11.3. Стаття про зарубіжне місто: столицю / центр адміністративної одиниці / велике місто	45
2.11.4. Стаття про адміністративну область України / АР Крим	46
2.11.5. Стаття про місто в Україні	46
2.11.6. Стаття про материк / континент	47

2.11.7. Стаття про океан	47
2.11.8. Стаття про основну форму рельєфу Землі	48
2.11.9. Стаття про річку	48
2.12. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»	
2.12.1. Стаття про галузь права	48
2.12.2. Стаття про правовий інститут – сучасний або історичний (давність, речове право та ін.)	49
2.12.3. Стаття про правове поняття (термін, категорію)	49
2.12.4. Стаття про законодавчий акт	49
2.12.5. Стаття про правову теорію / вчення	49
2.12.6. Стаття про дипломатичну посаду / дипломатичний ранг	49
2.12.7. Стаття про дипломатичну процедуру	50
2.12.8. Стаття про міжнародну політико-правову теорію	50
2.12.9. Стаття про міжнародний правовий акт	50
2.13. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»	
2.13.1. Стаття про вищий навчальний заклад	50
2.13.2. Стаття про предмет у загальноосвітній школі	51
2.13.3. Стаття про академію наук, яка має статус національної	51
2.14. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «МЕДИЧНІ НАУКИ»	
2.14.1. Стаття про хворобу / захворювання / патологічний стан	51
2.14.2. Стаття про медичний заклад	52
2.14.3. Стаття про метод лікування та профілактики	52
2.15. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ»	
2.15.1. Стаття про групу лікарських препаратів	52
2.16. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ»	
2.16.1. Стаття про хворобу сільськогосподарських тварин	52
2.16.2. Стаття про групи та види ветеринарних препаратів	53
2.17. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО»	
2.17.1. Стаття про галузь музики, театру чи кіно	53
2.17.2. Стаття про стиль (школу, напрям) мистецтва (образотворче, музичне, театральне, кіно)	53
2.17.3. Стаття про жанр мистецтва (образотворче, музичне, театральне, кіно)	53
2.17.4. Стаття про театр (драматичний, оперний, балетний та ін.)	54
2.17.5. Стаття про театрального персонажа	54
2.17.6. Стаття про танець	54
2.17.7. Стаття про музичний інструмент	54
2.17.8. Стаття про вид пластичних мистецтв (образотворче або декоративне мистецтво)	54
2.18. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «АРХІТЕКТУРА»	
2.18.1. Стаття про вид / стиль архітектури	55
2.18.2. Стаття про пам'ятку архітектури	55

2.19. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ»	
2.19.1. Стаття про галузь психології	55
2.19.2. Стаття про професійну психологічну організацію	55
2.20. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ВІЙСЬКОВІ НАУКИ»	
2.20.1. Стаття про вид збройних сил або рід військ	56
2.20.2. Стаття про вид бойової техніки (танк, літак, підводний човен, ракету)	56
2.20.3. Стаття про зброю	56
2.20.4. Стаття про битву, бій, воєнну операцію	57
2.20.5. Стаття про військове формування	57
2.20.6. Стаття про війну / збройний конфлікт	57
2.20.7. Стаття про фортифікаційну споруду	57
2.21. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»	
2.21.1. Стаття про комплекс заходів у галузі національної та міжнародної безпеки	58
2.21.2. Стаття про метод досліджень у галузі національної та міжнарод- ної безпеки	58
2.21.3. Стаття про механізм забезпечення (підтримки) національної безпеки	58
2.21.4. Стаття про небезпечне техногенне явище	58
2.21.5. Стаття про підрозділ Міністерства з надзвичайних ситуацій України / Служби безпеки України	59
2.22. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ»	
2.22.1. Стаття про соціологічне поняття / термін	59
2.22.2. Стаття про метод соціологічного дослідження	59
2.22.3. Стаття про соціологічну теорію / концепцію	59
2.22.4. Стаття про соціальну структуру / тип соціальних відносин	59
2.22.5. Стаття про спеціальну / галузеву соціологію	60
2.22.6. Стаття про міжнародну соціологічну організацію	60
2.23. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПОЛІТИЧНІ НАУКИ»	
2.23.1. Стаття про складову політичної системи	60
2.23.2. Стаття про політичний інститут	60
2.23.3. Стаття про політичну партію	61
2.23.4. Стаття про суспільно-політичний рух	61
2.23.5. Стаття про категорію політичної науки	61
2.23.6. Стаття про політичне вчення / наукову школу	61
2.23.7. Стаття про політичний режим	61
2.23.8. Стаття про етнополітичний конфлікт	62
2.23.9. Стаття про міжнародний форум: конгрес, конференцію, перего- вори тощо	62
2.23.10. Стаття про політичний документ	62
2.23.11. Стаття про міжнародну організацію	62
2.24. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ»	
2.24.1. Стаття про вид фізкультури і спорту	63
2.24.2. Стаття про спортивну гру	63

2.24.3. Стаття про спортивний снаряд	63
2.24.4. Стаття про фізкультурно-спортивне товариство	63
2.24.5. Стаття про спортивну споруду (стадіон, спорткомплекс тощо)	64
2.24.6. Стаття про спортивний клуб	64
2.25. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ»	
2.25.1. Стаття про орган державного управління	64
2.26. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»	
2.26.1. Стаття про категорію культурології	64
2.26.2. Стаття про культурологічний напрям / наукову школу культурології	65
2.26.3. Стаття про музей	65
2.26.4. Стаття про міжнародний культурний центр	65
2.26.5. Стаття про персонажа міфології	66
2.26.6. Стаття про елемент народної творчості	66
2.27. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»	
2.27.1. Стаття про бібліотеку	66
2.27.2. Стаття про періодичне видання	66
2.27.3. Стаття про термін / категорію / поняття з документознавства / архівознавства / соціальної комунікації / соціально-комунікаційних технологій / журналістики / видавничої справи (редагування) / бібліографознавства (книгознавства, бібліотекознавства)	67
2.27.4. Стаття про організацію / установу у сфері соціальних комунікацій: архів, видавництво, редакцію, друкарню тощо	67
2.27.5. Стаття про архівну колекцію / видання збірників архівних документів	67
2.27.6. Стаття про вид / елемент допоміжного апарату / елемент оформлення / структуру видання	68
2.28. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ ПРО НАУКУ	
2.28.1. Стаття про науку або галузь науки (наукову дисципліну)	68
2.28.2. Стаття з теорії в галузі природничих та технічних наук	68
2.28.3. Стаття з історії природознавства та техніки	69
2.28.4. Стаття про наукову і технічну проблему	70
2.28.5. Стаття про наукову установу (дослідний інститут, наукову станцію, обсерваторію, велику лабораторію і т. п.)	70
2.28.5.1. Загальні положення	70
2.28.5.2. Схема статті	70
2.28.6. Стаття про наукову школу / течію	70
3. ПІДГОТОВКА СТАТЕЙ З БІОГРАФІСТИКИ	
3.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	71
3.2. ДЕРЖАВНІ, ВІЙСЬКОВІ, ЦЕРКОВНІ, КУЛЬТУРНІ ДІЯЧІ УКРАЇНИ ТА ДІЯЧІ ІНШИХ ДЕРЖАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ІСТОРІЄЮ УКРАЇНИ (ІХ – поч. ХХ ст.)	71
3.3. ПЕРСОНАЛІ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1920 рр.)	71

3.4. ДІЯЧІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1920–1991 рр.)	
3.4.1. Державно-партійні діячі	72
3.4.2. Воєначальники – уродженці України або українці за походженням.	72
3.4.3. Представники наукового середовища – уродженці України або українці за походженням	72
3.4.4. Релігійні діячі	72
3.4.5. Діячі культури та мистецтва – уродженці України та українці за походженням.	72
3.4.6. Спортсмени.	73
3.5. ДІЯЧІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (З 1991 р.)	
3.5.1. Державно-політичні діячі	73
3.5.2. Представники наукового середовища	73
3.5.3. Релігійні діячі	74
3.5.4. Діячі культури та мистецтва – уродженці України та українці за походженням.	74
3.5.5. Спортсмени.	74
3.6. ІНШІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ З УКРАЇНОЮ	74
3.7. ДІЯЧІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ	
3.7.1. Політичні та державні діячі, діяльність яких мала визначальний загальний або локальний вплив упродовж розвитку цивілізації.	75
3.7.2. Представники наукового середовища	75
3.7.3. Діячі культури та мистецтв	75
3.7.4. Спортсмени.	75
3.7.5. Інші	76
3.8. ТИПОВІ СХЕМИ БІОГРАФІЧНИХ СТАТЕЙ	
3.8.1. Загальні положення	76
3.8.2. Біографічні статті про діячів науки і техніки	79
3.8.2.1. Загальні положення.	79
3.8.2.2. Стаття про вченого у галузі суспільних наук (філософії, історії, економіки, права, літературознавства, мовознавства і т. п.)	79
3.8.2.3. Стаття про вченого у галузі природознавства і техніки (а також про конструктора, винахідника та ін.)	80
3.8.3. Стаття про військового діяча.	80
3.8.4. Стаття про державного, політичного діяча	81
3.8.5. Стаття про діяча мистецтва (музиканта, актора, художника і т. п.)	81
3.8.6. Стаття про педагога, діяча народної освіти.	82
3.8.7. Стаття про письменника	82
3.8.8. Стаття про спортсмена.	82
3.8.9. Стаття про монарха / правителя	83
3.9. ПРО ЕЛЕМЕНТИ ДОВІДКОВОСТІ У БІОГРАФІЧНИХ СТАТТЯХ	83
4. РЕДАГУВАННЯ СТАТЕЙ	
4.1. ПАМ'ЯТКА АВТОРУ СТАТТІ	85
4.1.1. Загальні положення	85
4.1.2. Стил ь викладу енциклопедичних статей	86

4.1.3. Зовнішнє оформлення авторського оригіналу статті	86
4.1.3.1. Загальні положення	86
4.1.3.2. Оформлення гасел	87
4.2. ВИЗНАЧЕННЯ (ДЕФІНІЦІЇ)	
4.2.1. Загальні положення	88
4.2.2. Дефініції до статей з техніки	89
4.2.3. Дефініції до біографічних статей	89
4.3. ДОВІДКОВІСТЬ СТАТЕЙ	
4.3.1. Загальні положення	90
4.3.2. Статистика	92
4.3.3. Статистичні таблиці	93
4.3.4. Дати	94
4.3.5. Найменування величин, одиниць вимірювання та їх позначення	97
4.3.6. Прізвища та імена, що наводяться у тексті та назвах статей	98
4.4. ТРАНСКРИПЦІЯ ІНШОМОВНИХ НАЙМЕНУВАНЬ	
4.4.1. Загальні положення	98
4.4.2. Оригінальне написання	99
4.4.3. Деякі правила транскрипції	99
4.4.4. Традиційні форми назви	101
5. БІБЛІОГРАФІЧНА СКЛАДОВА ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	
5.1. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ЛІТЕРАТУРИ	102
5.2. ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЇ (ОПИС КНИГ; ОПИС СТАТЕЙ У ПЕРІОДИЧНИХ ТА ТАКИХ, ЩО ПРОДОВЖУЮТЬСЯ У ВИ- ДАННЯХ)	103
6. ДОДАТОК. ЗРАЗКИ СТАТЕЙ.	106
<i>Відомості про авторів</i>	119

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДО ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Наявність національних енциклопедій у сучасному світі – одна з ключових ознак інтелектуального потенціалу суспільства, рівня наукової думки, цивілізаційного поступу держави. Переконливим свідченням цього є світовий енциклопедичний простір, представлений енциклопедіями США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Італії, Іспанії, Польщі тощо. Сучасний динамічний і багатовекторний час стимулює продукування нових знань відповідно до викликів часу.

Велика українська енциклопедія (ВУЕ) готується відповідно до Указів Президента України №1/2013 від 02.01.2013 та №7/2015 від 12.01.2015, Розпорядження Кабінету Міністрів України №172-р від 27.03.2013, рішення Президії Національної академії наук України.

Основною метою Великої української енциклопедії є збереження, узагальнення, систематизація й поширення наукових знань про розвиток людської цивілізації та внесок України у світову історію й культуру. Йдеться про підготовку фундаментального видання найновішої наукової інформації з усіх галузей людських знань та надання його для користування громадян України у форматі, що відповідає сучасному розвитку інформаційних технологій. Передбачається, що перша за доби незалежності універсальна Велика енциклопедія України буде багатоглядним науковим продуктом, що репрезентуватиме найсучасніші знання у доступній формі та з урахуванням потреб різних категорій користувачів.

Реалізація цих та інших завдань, нагальних для енциклопедистики сучасного етапу розвитку науки, потребує вироблення своєрідного стандарту, наскрізної методики з підготовки, редагування та оформлення статей.

Будь-яка енциклопедія має власну понятійну палітру й розвиває наукову терміносистему задля її вираження. Крім того, енциклопедія – це систематизований довідник, у якому багато тисяч статей повинні бути взаємопов'язані, тією чи іншою мірою доповнюючи та розвиваючи одна одну. З огляду на це в енциклопедійному виданні важливою видається єдина методика в підготовці, редагуванні й оформленні статей. Відтак енциклопедійна архітекtonіка потребує корелювання матеріалів, їх узгодженості та взаємодоповнюваності. Основою статей є типові схеми, однотипна структура й уніфікація оформлення.

З цією метою колективом авторів Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» підготовлено проект «Методичних рекомендацій з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії». Як відомо, методичні рекомендації є документом, що регламентує певний порядок виконання будь-якої роботи. Методичні рекомендації – це особливим чином структурована інформація, що визначає логіку, набір, послідовність дій і правил, вироблених задля успішного виконання роботи. У процесі підготовки методичних рекомендацій було використано досвід попередніх поколінь енциклопедистів та сучасні досягнення у сфері опрацювання та систематизації великих масивів інформації. Водночас колектив видання свідомий динаміки процесу з відповідним коригуванням у перспективі вимог щодо словника, гасел, структури тощо.

Методичний інструментарій спрямований на вирішення комплексу завдань: вираження дослідницького підходу-алгоритму; розуміння основних процесів з підготовки, редагування й оформлення статей; оволодіння підходів до написання статей тощо. Методрекомендації допомагають скласти чітку уяву про основні вимоги, що висуваються до підготовки статей. Ці вимоги стосуються, насамперед, рівня роботи, сутнісних характеристик змісту, структури, форми викладення матеріалу, а також оформлення. Задля уникнення розмаїтості та неузгодженості підходів, різноструктурованості та варіативності оформлення передбачено вибудування типових схем. Це полегшить авторам статей структурування логіки викладу матеріалу та універсалізує загальну конструкцію видання. Методичні рекомендації не лише виокремлюють алгоритм дій, але й стимулюють теоретичний пошук або узагальнення практичного досвіду.

Підготовлені «Методичні рекомендації» є початковою спробою уніфікувати підходи до статей, подати рекомендації щодо алгоритму та архітектоніки статей. Видання складається з шести частин: нормативно-правова база; опис типових схем статей із різних галузей знань; підготовка статей з біографістики; редагування статей; бібліографічна складова енциклопедії; у додатку розміщено зразки статей.

При підготовці методичних рекомендацій упорядники спиралися на досвід вже існуючих напрацювань в енциклопедистиці (Методические указания для редакторов «Большой Советской Энциклопедии». – М., 1955. – 192 с.; Методичні вказівки для редакторів та авторів «Української Радянської Енциклопедії». – К., 1958. – 160 с.; Методические указания для редакторов БСЭ. – М., 1969. – 302 с.; Питання науково-редакційного опрацювання статей до другого видання УРЕ: Методичні вказівки. – Зошит перший. – К., 1976. – 142 с. та сучасні методичні рекомендації з підготовки галузевих енциклопедій).

Ми свідомі того, що пропоноване видання є лише початком шляху систематизації методологічного інструментарію. Відтак розглядаємо ці методичні рекомендації як пілотний проект початкового етапу діяльності.

Водночас плануємо доповнювати, модифікувати, коригувати цей інструментарій з урахуванням нових вимог, а також практики наповнення енциклопедії.

Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей орієнтовані, в першу чергу, на допомогу авторам, редакторам, рецензентам, а також науковцям, користувачам, усім, хто цікавиться енциклопедистикою. Пропоноване видання розраховане на залучення до обговорення широкого кола фахівців з метою покращення типових схем та підходів, вибудування архітекτονіки енциклопедійної статті. Будемо вдячні за висловлені зауваження та пропозиції.

Маємо надію, що створення Великої української енциклопедії стане ще одним вагомим аргументом, на підтвердження достойного місця України у сучасній європейській спільноті.

*Керівник авторського колективу
заступник головного редактора
Великої української енциклопедії,
директор Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво»
доктор історичних наук, професор
Алла Киридон*

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

1.1. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 1/2013 «ПРО ВЕЛИКУ УКРАЇНСЬКУ ЕНЦИКЛОПЕДІЮ»

З метою збереження, систематизації і поширення наукових знань про розвиток людської цивілізації та внесок України у світову історію і культуру **п о с т а н о в л я ю**:

1. Підтримати пропозицію Національної академії наук України щодо підготовки та видання протягом 2013–2020 років Великої української енциклопедії.

2. Запропонувати Національній академії наук України утворити головну редакційну колегію Великої української енциклопедії для здійснення наукового і методичного керівництва процесом підготовки та видання Великої української енциклопедії.

3. Кабінету Міністрів України:

1) розробити за участю Національної академії наук України і затвердити у двомісячний строк план заходів із підготовки та видання протягом 2013–2020 років Великої української енциклопедії;

2) опрацювати в установленому порядку питання щодо розміщення державного підприємства «Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана» в будинку по вул. Б. Хмельницького, 51а у м. Києві;

3) опрацювати в установленому порядку питання щодо створення державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво імені М. П. Бажана» шляхом реорганізації державного підприємства «Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана» та Головної редакції Зводу пам'яток історії та культури України при видавництві «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана;

4) вирішити в установленому порядку питання фінансового і матеріально-технічного забезпечення заходів із підготовки та видання протягом 2013–2020 років Великої української енциклопедії;

5) подати пропозиції щодо внесення до актів Президента України змін, що впливають із цього Указу.

4. Органам виконавчої влади сприяти створенню Великої української енциклопедії.

Запропонувати органам місцевого самоврядування, національним галузевим академіям наук, вищим навчальним закладам сприяти створенню Великої української енциклопедії.

5. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити широке висвітлення в засобах масової інформації ходу підготовки та видання Великої української енциклопедії.

Президент України

2 січня 2013 року

Віктор ЯНУКОВИЧ

1.2. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 7/2015 **«ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ВИДАННЯ** **ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»**

1. Внести до Указу Президента України від 2 січня 2013 року № 1 «Про Велику українську енциклопедію» такі зміни:

1) статтю 1 викласти в такій редакції:

«1. Підтримати пропозицію Національної академії наук України щодо підготовки та видання протягом 2013–2026 років багатотомної Великої української енциклопедії в електронному та паперовому вигляді»;

2) у статті 3:

у пункті 1 цифри і слова «2013–2020 років Великої української енциклопедії» замінити цифрами та словами «2013–2026 років багатотомної Великої української енциклопедії в електронному та паперовому вигляді»;

визнати такими, що втратили чинність, пункти 3–5.

2. Кабінету Міністрів України:

1) передбачити під час доопрацювання проекту закону про Державний бюджет України на 2015 рік, а також при підготовці проектів законів про Державний бюджет України на наступні роки видатки на фінансування діяльності відповідно до обґрунтованих потреб Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво», у тому числі для підготовки та видання багатотомної Великої української енциклопедії в електронному та паперовому вигляді, створення і належного функціонування енциклопедичного веб-порталу;

2) опрацювати в установленому порядку питання щодо:

передачі приміщення по вул. Б. Хмельницького, 51а у м. Києві, де розміщується Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», з комунальної у державну власність;

доцільності та умов передачі у видання Національної академії наук України Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» та вдосконалення умов оплати праці її працівників.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

Петро ПОРОШЕНКО

12 січня 2015 року

1.3. КОНЦЕПЦІЯ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Сучасний глобалістичний етап розвитку людської цивілізації характеризується формуванням національних систем знання, їх взаємодією з аналогічними світовими та міжнародними системами. Значної актуальності набувають спроби систематизувати зміст світової інформації та виділити в ній суттєві смислові константи, які б допомогли скласти цілісне уявлення про світобудову й визначити закономірності її розвитку та еволюції. У цьому контексті особливе значення надається створенню універсальних енциклопедій, оскільки саме такі енциклопедії вважаються найґрунтовнішими та найавторитетнішими джерелами даних і покликані маніфестувати наукову картину світу на певний історичний момент. Світовий енциклопедичний простір переконливо свідчить, що наявність національних енциклопедій у сучасному світі – одна з ключових ознак інтелектуального потенціалу суспільства, високого рівня наукової думки, цивілізаційного поступу держави.

З огляду на тенденції інтеграції України у світове співтовариство постає нагальна потреба у створенні фундаментальної універсальної енциклопедії як національної відповіді на виклики часу, що характеризуються надзвичайною інтенсивністю інформаційних процесів.

Підготовка Великої української енциклопедії (ВУЕ) регламентована Указами Президента України від 02.01.2013 № 1/2013 та від 12.01.2015 № 7/2015, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 березня 2013 р. № 172-р, а також рішенням Президії Національної академії наук України.

Основною метою Великої української енциклопедії є збереження, узагальнення, систематизація й поширення наукових знань про розвиток людської цивілізації та внесок України у світову історію й культуру.

Перша за доби незалежності України Велика енциклопедія стане багатоглядним науковим продуктом, орієнтованим на максимально широку читачську аудиторію, репрезентуватиме найсучасніші знання в доступній формі, зручному для користування форматі, що відповідає розвиткові інформаційних технологій та враховує потреби різних категорій користувачів.

Основна мета ВУЕ узгоджується зі специфікою універсальних енциклопедій як жанру, що систематизує знання про навколишній світ. Створення сучасного фундаментального енциклопедичного видання актуалізується необхідністю осмислення наслідків науково-технічного прогресу останніх десятиліть, здобутків у галузі світової соціогуманітаристики, у природничій сфері, а також глобальних процесів, які переживає людство.

Реалізація цієї мети надасть можливість широко залучити потенціал учених (тих, хто працює як на теренах України, так і поза її межами) до створення ВУЕ, сприятиме розвиткові наукових досліджень та підвищенню рівня освіти в Україні, популяризації найсучасніших знань серед громадськості.

Енциклопедія має слугувати важливим джерелом даних для прийняття державних рішень законотворчими та виконавчими структурами різних рівнів, містити достовірну інформацію, необхідну для проектування та виконання різноманітних програм економічного, соціального, культурного, екологічного напрямів. Передбачено, що вона стане також джерелом ідей для розвитку природничих, технічних і суспільних наук, сприятиме освітньому й культурному поступу українського суспільства. З цією метою планується тісна співпраця з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, національними галузевими академіями наук, вищими навчальними закладами тощо.

Основне завдання полягає у підготовці та виданні впродовж 2013–2026 років багатотомної Великої української енциклопедії в електронному та паперовому форматах. Енциклопедія як систематизоване довідкове видання створюється за принципом цілісності масиву взаємопов'язаних статей, що доповнюють та розвивають одна одну.

Підготовка Великої української енциклопедії відбувається з урахуванням світових практик у сфері опрацювання й систематизації великих масивів інформації, якими є досвід енциклопедій Великої Британії, Канади, Німеччини, Італії, Іспанії, Польщі, США, Франції. Міцним підґрунтям для створення ВУЕ є багатий досвід попередніх поколінь вітчизняних та діаспорних енциклопедистів, передусім їхня робота над «Українською радянською енциклопедією», «Енциклопедією українознавства», численними галузевими енциклопедіями. Водночас докладно вивчаються і використовуються досягнення сучасної української енциклопедистики, втіленням якої наразі постають «Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія історії України», «Українська архівна енциклопедія», «Політична енциклопедія», «Шевченківська енциклопедія», «Юридична енциклопедія» тощо.

Універсальні та галузеві енциклопедії, створені й видані у різний час в Україні, мають історичну й джерелознавчу цінність, почасти залишаються актуальними в науковому та інформаційному плані. Однак слід зважати на те, що наявність суголосних часу ідеологічних штампів та застарілість наукової інформації унеможливило використання радянських енциклопедичних видань у навчальному процесі. Адже до змісту наукових видань, що відображають сучасну наукову картину світу, висувають такі вимоги:

- об'єктивність (настанова на вивчення сутності речей);
- достовірність, обґрунтованість, доказовість;
- динамічність (настанова на відтворення змін у світі та його розвиток);
- систематичність (подання уявлень про світ у систематизованій формі, з урахуванням закономірностей, взаємозв'язків та взаємообумовленості речей і явищ).

Останнім часом особливого значення набуває трансдисциплінарність, яка інтерпретується як принцип організації наукового знання, що передбачає широку взаємодію багатьох наукових дисциплін і, відповідно, кооперацію дослідників у процесі розв'язання комплексних проблем природи й сус-

пільства. Трансдисциплінарна парадигма веде до інтегрального погляду на світ та його пізнання, до формування комплексного, багатовимірного образу світу, відтворення в актах і результатах когнітивних процесів складності, неоднозначності та суперечливості об'єктивних та суб'єктивних реалій.

На сучасному етапі цивілізаційного поступу, коли зміна наукових уявлень про світ відбувається майже щоденно, вважається за потрібне й доцільне забезпечити постійний моніторинг системи світового знання й репрезентацію її змін у режимі реального часу. Це зумовлює нові вимоги до організації енциклопедичної справи, актуалізує створення та впровадження сучасних інформаційно-енциклопедичних технологій і, відповідно, організації енциклопедичного процесу. Сучасні онлайн-практики підтверджують, що саме від рівня інформаційно-технологічного забезпечення відповідного енциклопедичного проекту безпосередньо залежить його успіх.

Застосування нових інструментів для творення енциклопедичного порталу має поєднуватися з традиційним для енциклопедичних видань високим рівнем науковості й чіткою категоризацією викладеної інформації. З огляду на це реєстр гасел та зміст ВУЕ вибудовуються відповідно до чинного класифікатора наукових спеціальностей. За форматом енциклопедичні статті поділяються на авторські та редакційні й можуть мати кілька рівнів, залежно від значущості висвітленої в них проблеми.

Пропонований формат базової онлайн-версії ВУЕ включає створення інформаційно-освітнього енциклопедичного порталу, що дасть можливість користувачам отримати доступ як до сучасних наукових знань, так і до доробку попередніх поколінь вітчизняних науковців. Наповнювану в онлайн-режимі електронну версію ВУЕ має бути доповнено оцифрованими копіями УРЕ, галузевих енциклопедій, повнотекстових версій оригінальних творів українських науковців, мультимедійними файлами, зокрема електронними копіями творів образотворчого, фото- й кіномистецтва, виконаними на сучасному рівні зразками картографії та інфографіки.

Шляхи реалізації

Реалізація Концепції базується на ґрунтовному дослідженні наукових та теоретико-методологічних принципів створення енциклопедичного портального ресурсу Великої української енциклопедії, підготовки її електронної та друкованої версій. Втілення концепції ВУЕ здійснюватиметься шляхом виконання структурованих завдань, серед яких першорядне значення мають такі:

- утворення головної редакційної колегії Великої української енциклопедії для здійснення науково-організаційного керівництва процесом підготовки та видання електронної та друкованої версій ВУЕ;
- визначення регламенту функціонування та правил інформаційної взаємодії учасників створення Великої української енциклопедії;
- розробка методики укладання масиву базового словника та критеріїв добору гасел до ВУЕ;

- розробка структурно-компонентного складу та загальної архітектури сучасного енциклопедичного порталу Великої української енциклопедії, що ґрунтується на сучасних технологічних рішеннях;
- встановлення доступу користувачів до різномірних шарів інформації, що їх міститиме енциклопедичний портал (основний контент ВУЕ, контент сучасних галузевих енциклопедій, електронні копії повнотекстових версій наукових праць, електронні копії опублікованих раніше енциклопедій, довідників);
- визначення загальних критеріїв відбору інформаційних ресурсів для переведення їх в електронну форму та наявних електронних інформаційних ресурсів для створення тематичних колекцій;
- поступове переведення енциклопедичних видань, що зберігаються в Державній науковій установі, на сучасні електронні носії інформації;
- удосконалення інтелектуальних технологій пошуку, аналітико-синтетичної обробки електронних інформаційних ресурсів і виокремлення нових знань;
- вирішення питань дотримання авторських і суміжних прав авторів при відтворенні їхніх творів (у т. ч. переведенні в електронну форму) та при подальшому їх використанні;
- розробка механізму координації та підтримки інформаційної інфраструктури з органами місцевого самоврядування, національними галузевими академіями наук, вищими навчальними закладами у сприянні створенню ВУЕ;
- забезпечення умов для інтеграції електронних ресурсів ВУЕ із зарубіжними ресурсами відкритого доступу, представленими в електронному вигляді.

Очікувані результати

Велика українська енциклопедія покликана слугувати джерелом ідей для розвитку природничих, технічних, суспільних наук, сприяти освітньому й культурному поступу українського суспільства та популяризувати здобутки вітчизняної науки в Україні й світі.

Онлайн-версія ВУЕ надасть змогу комплексно розв'язувати найскладніші суперечливі проблеми, які поставали перед попередніми енциклопедичними виданнями. Йдеться, по-перше, про оновлення контенту. Онлайн-енциклопедія надає можливість розв'язувати проблему оперативного оновлення контенту шляхом зміни й доповнення наявних та включення нових статей без необхідності републікації всього змісту.

По-друге, різномірнева аудиторія. Перед укладачами паперової енциклопедії поставала дилема між науковою повнотою та доступністю викладу. Портальна версія дає змогу вивести взаємодію з читачами на новий рівень завдяки використанню інтерактивних технологій.

По-третє, пошук інформації. Онлайн-енциклопедія зі гнучкою та зручною системою гіперпосилань органічно розв'язує цю проблему в інтересах користувача.

Створення порталу ВУЕ допоможе систематизувати ці напрацювання, забезпечить користувача зручними інструментами пошуку й систематизації знайденого матеріалу. Водночас формат онлайн-версії уможливить підтримку на належному рівні актуальність репрезентованих у ВУЕ даних: із певною періодичністю вносити зміни до вже наявних статей і додавати нові, спричинені розвитком науки й суспільства.

Онлайн-енциклопедія покликана забезпечити органічне поєднання різних рівнів викладу інформації, спрямовуючи читача за допомогою перехресних посилань та зі застосуванням складного пошуку від довідкової статті рівня мікропедії до статей, що висвітлюють питання на глибшому, деталізованішому рівні.

Розташування на порталі ВУЕ поряд із власне універсальною енциклопедією низки галузевих енциклопедій надасть можливість забезпечити користувачів доступом до широкого та різнорівневого комплексу фахових енциклопедичних статей.

Електронна версія ВУЕ стане ефективним навчальним ресурсом для онлайн-освіти як форми дистанційного навчання. Вищі навчальні заклади отримають змогу використовувати енциклопедичний ресурс у навчальному процесі та науково-дослідній діяльності, зокрема для оперативного оновлення навчальних матеріалів, проведення відеолекцій, запровадження сучасних освітніх онлайн-програм. Для наукової спільноти створюються сприятливі умови щодо здійснення якісних досліджень завдяки доступу до достовірної інформаційної, джерельної, бібліографічної бази, ілюстративних та мультимедійних матеріалів.

Водночас, існування енциклопедичного порталу уможливить використання нових інтерактивних технологій шляхом долучення користувачів до процесу творення енциклопедії без шкоди для її структурної логіки та наукового рівня текстів. Передбачається функціонування таких актуальних структурних елементів порталних енциклопедій як віртуальні кабінети читачів залежно від сегменту аудиторії, підпроектів для школярів з цілою низкою інтерактивних та ігрових технологій, здатних зацікавити користувача / читача. У перспективі розглядається створення у межах порталу ВУЕ окремого підпроекту – дитячої енциклопедії, яка пропонуватиме вікторини, квести та інші дослідницькі проекти у формі онлайн-ігор.

Створення енциклопедичного онлайн-порталу відкриває необмежені перспективи щодо розв'язання дилеми науковість / доступність викладу, включаючи до комплексу посилань матеріали галузевих енциклопедій та довідників, індексуючи їх таким чином, аби статті утворювали якомога повнішу, по-справжньому енциклопедичну картину довідкових матеріалів.

Заохочуючи своїх читачів до наукового пошуку, Велика українська енциклопедія створюватиме додаткові можливості для розвитку освіти, дослідницької діяльності науковців, поінформованості широкої громадськості, сприятиме згуртуванню наукових спільнот, активному обміну інформацією та досвідом, збільшенню кількості якісних міждисциплінарних досліджень.

2. ОПИС ТИПОВИХ СХЕМ СТАТЕЙ

2.1. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ»

2.1.1. Стаття про математичний термін / поняття

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія виникнення та дослідження.
- Характеристика та основні властивості.
- Класифікація, види, способи.
- Наукове й практичне значення. Застосування.
- Місце у сучасній науці.
- Вклад української школи.
- Приклади.
- Бібліографія
- Ілюстрації.

2.1.2. Стаття про теорему

- Гасло.
- Дефініція.
- Доведення теореми.
- Історична ретроспектива, дискусійні моменти, інші погляди.
- Практичне та наукове значення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (у разі потреби).

2.1.3. Стаття про основне поняття механіки (процес, явище)

- Гасло.
- Дефініція.
- Суть процесу чи явища.
- Спосіб відкриття та фіксації; методи дослідження.
- Математичний опис (формули та доведення).
- Різновиди та варіанти прояву.
- Наукове та практичне значення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.1.4. Стаття про астрономічний об'єкт Сонячної системи

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія відкриття та дослідження.
- Місце в сучасній класифікації небесних тіл.

- Основні характеристики.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.1.5. Стаття про астрономічний об'єкт поза межами Сонячної системи

- Назва.
- Дефініція.
- Місце в сучасній класифікації небесних тіл, еволюція уявлень про цей астрономічний об'єкт.
- Основні відомості.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.1.6. Стаття про фізичне явище

- Назва.
- Дефініція.
- Суть явища.
- Схеми, формули (за потреби).
- Історія відкриття та еволюція уявлень про поняття.
- Сучасні дослідження, пов'язані з даним поняттям.
- Основні наукові школи в Україні, персоналії та установи, що вивчали це явище.
- Наукове та практичне значення.
- Бібліографія.

2.1.7. Стаття про фізичну одиницю / одиницю вимірювання

- Гасло (назва українська, міжнародна, позначення українське, міжнародне).
- Дефініція.
- Наявність одиниці в Міжнародній системі одиниць та співвідношення з одиницями з інших систем.
- Особливості використання.
- Бібліографія.

2.2. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ХІМІЧНІ НАУКИ»

2.2.1. Стаття про хімічну речовину

- Гасло.
- Дефініція, бруто-формула.
- Назва за номенклатурою IUPAC (якщо гасло подає назву не за IUPAC) та синоніми.
- Молекулярна маса, фізичні властивості (агрегатний стан за нормальних умов, $t_{пл}^{\circ}$, $t_{кип}^{\circ}$, щільність, пластичність тощо), органолептичні властивості.

- Поширеність у природі (живій і неживій); шляхи отримання з природної сировини; історія відкриття / першого синтезу, шляхи синтезу (за потреби – окремо лабораторного, окремо промислового).

- Хімічні властивості; характерні реакції.
- Роль у біохімічних (за потреби – також геохімічних) процесах.
- Застосування у науці, промисловості, сільському господарстві.
- Рисунок структурної формули хімічної речовини.
- Бібліографія.

2.2.2. Стаття про клас хімічних реакцій / хімічну реакцію

- Гасло.
- Дефініція.
- Детальний опис реакції.
- Умови проведення реакції, відмінності виходу залежно від умов.
- Коротка історія відкриття.
- Споріднені реакції (наприклад, для окиснення за Меервейном – Понндорфом – Верлеєм це зворотна реакція відновлення за Опенауером і навпаки).

- Роль реакції в біохімічних процесах.
- Використання в науці, промисловості, сільському господарстві.
- Рисунок рівняння реакції.
- Бібліографія.

2.2.3. Стаття про інструментальний метод аналітичної та фізичної хімії

- Гасло.
- Дефініція.
- Фізичні основи методу.
- Історичні відомості про винахід.
- Прилади та необхідне обладнання.
- Сфера застосування методу (для визначення яких речовин, для дослідження яких реакцій).

- Чутливість методу; його точність; обмеження застосування.
- Використання в науці, техніці, медицині, сільському господарстві.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.2.4. Стаття про групу та інші категорії хімічних елементів

- Гасло.
- Дефініція.
- Принцип, за яким виділяється група / категорія.
- Спільні хімічні властивості елементів групи / категорії.
- Склад групи / категорії.
- Бібліографія.

2.3. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «БІОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.3.1. Стаття про біологічний термін / поняття

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія відкриття або введення терміна до наукового обігу (у разі потреби).
  - Деталізація визначення: властивості, особливості.
  - Класифікація (якщо існує).
  - Значення для практичних галузей (медицини, сільського господарства, охорони природи, фармакології, господарської діяльності тощо).
  - Проблеми (якщо існують).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.3.2. Стаття про таксономічне угруповання високого рангу: царство / домен

- Гасло, найпоширеніші синонімічні назви, назва латинською мовою.
- Дефініція.
- Систематична належність.
- Походження та еволюція.
- Об'єм таксона за числом видів.
- Ареал, географічне походження.
- Діагностичні ознаки та опис будови тіла.
- Таксономічна структура.
- Таксономічна представленість та стан ресурсів в Україні (якщо зустрічається на її території).
  - Спосіб життя, біологічні та екологічні особливості.
  - Практичне чи наукове значення (якщо таке існує).
  - Охорона.
  - Цікаві відомості (наприклад, перелік популярних представників, використання у геральдиці тощо).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.3.3. Стаття про вид тварин / рослин

- Гасло, найпоширеніші синонімічні назви, назва латинською мовою.
- Дефініція.
- Систематична належність.
- Діагностичні ознаки та опис будови тіла.
- Ареал, географічне походження.
- Наявність та стан ресурсів в Україні (якщо зустрічається на її території).
  - Спосіб життя, біологічні та екологічні особливості.
  - Практичне та / або наукове значення (якщо таке існує).

- Охорона, охоронний статус (якщо фігурує у Червоній книзі та Червоному списку МСОП).
- Цікаві відомості (наприклад, відомості про популярних представників, використання у геральдиці та інше).
- Бібліографія.
- Люстрації.

2.3.4. Стаття про біологічний закон / теорію / концепцію / явище

- Гасло.
- Дефініція.
- Сучасне формулювання закону або положень теорії.
- Історичний аналіз розвитку ідеї.
- Теоретичне значення та практичне застосування.
- Поширеність.
- Внесок українських учених у розробку теорії / концепції тощо.
- Бібліографія.

2.3.5. Стаття про представника хребетних фауни України

- Гасло.
- Дефініція.
- Систематичне положення відносно вищої таксономічної категорії.
- Діагностичні ознаки та опис будови тіла.
- Об'єм таксона за числом видів.
- Таксономічна представленість та стан ресурсів в Україні.
- Територія поширення в Україні та світі.
- Спосіб життя, біологічні та екологічні особливості.
- Практичне та / або наукове значення (якщо таке існує).
- Стан, охорона (природоохоронне законодавство України).
- Цікаві відомості (наприклад, відомості про назву, популярних представників, використання у геральдиці та інше).
- Бібліографія.
- Люстрації.

2.3.6. Стаття про орган тіла, клітинну / субклітинну структуру

- Гасло, латинська назва згідно з кодексом біологічної номенклатури (якщо така є).
- Дефініція.
- Опис будови.
- Функціональне значення.
- Класифікація різноманіття структури (якщо така існує).
- Еволюція і порівняльна анатомія.
- Історія відкриття та досліджень.
- Внесок українських учених у вивчення цього органу / структури.
- Бібліографія.
- Люстрації.

2.4. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ГЕОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.4.1. Стаття про гірську породу / мінерал

- Гасло.
- Дефініція.
- Хімічний склад, варіації хімічного складу.
- Фізичні властивості.
- Різновиди.
- Походження. Розташування родовищ.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.4.2. Стаття про родовище корисних копалин

- Гасло.
- Дефініція.
- Розташування.
- Площа, відомості про запаси.
- Історія освоєння, способи видобутку.
- Характеристики корисних копалин, що видобуваються.
- Основні напрями використання видобутої сировини.
- Проблеми природокористування та шляхи їх оптимізації.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.4.3. Стаття про геохронологічну шкалу / геологічний період

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце в періодизації історії Землі.
- Представленість викопними скам'янілостями та гірськими породами.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.4.4. Стаття про тектонічну структуру

- Гасло.
- Дефініція.
- Вид тектонічної структури, зв'язок із формами рельєфу.
- Умови і час формування.
- Основні характеристики.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.4.5. Стаття про викопний організм

- Гасло.
- Дефініція.
- Систематична належність.
- Час існування на планеті (геологічна ера, період, часові рамки, коли вимер).

- Діагностичні ознаки та опис будови тіла.
- Ареал, географічне походження.
- Спосіб життя, біологічні та екологічні особливості.
- Місце в еволюції.
- Геологічне значення (якщо таке існує).
- Практичне значення (якщо таке існує).
- Цікаві відомості (наприклад, символічне значення, використання в геральдиці та інше).
- Відомості про поширення на території сучасної України.
- Внесок українських учених у дослідження організму.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ТЕХНІЧНІ НАУКИ»

2.5.1. Стаття про напрям технічного прогресу

- Гасло.
- Дефініція, сутність галузі.
- Основні етапи розвитку.
- Закони, засади і принципи (фізичні, хімічні, технічні, математичні), що лежать в основі напрямку.
- Зв'язки з іншими напрямами розвитку науки і техніки.
- Галузі виробництва, охоплені цим напрямом.
- Досягнення та техніко-економічні показники.
- Розвиток цього напрямку в Україні, українські вчені, що відіграли роль у розвитку цього напрямку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.2. Стаття про машину, верстат, прилад, інструмент і т. п.

- Гасло.
- Призначення.
- Практичне застосування (галузь застосування, наскільки поширене; якщо сфера застосування дуже велика, в яких переважно галузях застосовується).
- Основні принципи конструкції (принципова схема) і основні параметри. *Примітка:* малюнок, креслення повинні якнайкраще унаочнювати інформацію, щоб за їх рахунок можна було скоротити текст.
- Перелік найвідоміших з технічного погляду типів і марок – вітчизняних і зарубіжних.
- Бібліографія.

2.5.3. Стаття про машину (технологічну, транспортну, енергетичну, обчислювальну)

- Гасло.
- Дефініція, призначення.

- Коротка історична довідка.
- Класифікація, галузі застосування, ступінь поширеності.
- Склядові машини, принцип дії.
- Характеристика кращих зразків із тих, що виробляють в Україні.
- Тенденція розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.4. Стаття про виробничий процес

- Гасло.
- Дефініція; вихідні матеріали; кінцевий продукт.
- Коротка історична довідка.
- Умови налагодження та розвитку процесу.
- Фізико-хімічні основи процесу.
- Математична характеристика процесу.
- Технологічна схема і використовуване обладнання (з посиланнями на відповідні статті).
- Тенденція та перспективи розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.5. Стаття про прилад (апарат)

- Гасло.
- Дефініція.
- Історична довідка (необов'язково).
- Схема пристрою та принцип дії.
- Основні типи (класифікація); характеристика кращих зразків із тих, що виробляють в Україні.
- Правила користування.
- Тенденція розвитку.
- Догляд, зберігання та транспортування (необов'язково).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.6. Стаття про робочий інструмент

- Гасло.
- Дефініція.
- Конструкція та принципи дії.
- Класифікація.
- Геометрія робочої частини; матеріал.
- Параметри обробки (швидкість різання, подачі, числа обертів та ін.).
- Напрямок прогресу.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.7. Стаття про матеріал, сплав

- Гасло.
- Дефініція.

- Коротка історична довідка.
- Хімічний склад.
- Фізичні і механічні властивості.
- Методи захисту від фізико-хімічних впливів.
- Оцінка технологічності.
- Галузі застосування. Обмеження у застосуванні. Типові деталі з даного матеріалу.
- Консервація, зберігання деталей і напівфабрикатів з даних матеріалів.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.8. Стаття про електричну (електронну) схему

- Гасло.
- Дефініція, призначення, галузі застосування.
- Процеси, що відбуваються у схемі.
- Прилади і деталі, що застосовуються; вимоги до їх параметрів та характеристик.
- Основні характеристики схеми.
- Різновиди схеми.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.9. Стаття про споруду або її елемент

- Гасло.
- Дефініція.
- Класифікація.
- Основні конструктивні рішення й матеріали, що використовуються.
- Приклади прогресивних конструкцій та основні тенденції розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.10. Стаття про будівельну конструкцію за видами матеріалів

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Класифікація та галузь застосування.
- Матеріали, що використовуються (у разі потреби – посилання на відповідні статті).
- Коротка характеристика конструкцій з основних різновидів матеріалів.
- Новітні тенденції розвитку конструкцій і приклади прогресивних рішень.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.11. Стаття про конструктивну частину будівлі

- Гасло.
- Дефініція.

- Класифікація та матеріали, що використовуються.
- Коротка характеристика. Тепло- і звукоізоляція. Оздоблення.
- Нові прогресивні конструкції та тенденції розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.12. Стаття про будівельну конструкцію певного типу

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка (у разі потреби).
- Класифікація і галузі застосування.
- Характеристика конструкції та основні принципи її розрахунку.
- Приклади прогресивних конструкцій і тенденції розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.13. Стаття про продукт харчування / напій

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Сировина; технологічна схема виготовлення (з посиланням на відповідні статті).
- Фізико-хімічна характеристика; калорійність.
- Асортимент.
- Зберігання.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.5.14. Стаття про вид транспорту

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Засоби сполучення.
- Шляхи сполучення.
- Транспортні вузли.
- Основні вантажі.
- Обсяг перевезень, вантажообіг.
- Картосхема.
- Бібліографія.

2.6. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ»

2.6.1. Стаття про сільськогосподарську культуру

- Гасло.
- Дефініція (таксономічна належність).
- Морфологічна характеристика; особливості росту і розвитку; впливи до ґрунту, клімату.

- Походження і райони вирощування в Україні та за кордоном.
- Коротка історична довідка.
- Господарське значення; посівні площі й врожайність в Україні та за кордоном; ринки збуту продукції, перспективи розвитку.
- Основні сорти та їх господарське значення.
- Технології вирощування залежно від ринку збуту / господарського використання (коротко).
- Особливості насінництва.
- Найважливіші шкідники та хвороби (без деталізації).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.6.2. Стаття про ґрунт

- Гасло.
- Дефініція.
- Походження (генезис).
- Будова профілю і характеристика окремих горизонтів.
- Хімічні та фізичні властивості.
- Класифікація (підтипи, види, різновиди).
- Райони поширення (в Україні та зарубіжних країнах); ґрунтові зони, провінції, комплекси.
- Агровиробнича характеристика.
- Найважливіші заходи щодо збереження та підвищення родючості.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.6.3. Стаття про групи та види мінеральних добрив

- Гасло.
- Дефініція.
- Хімічна формула (для мінеральних добрив).
- Дані в динаміці (якщо існують) про виробництво добрива в Україні та зарубіжних країнах (для мінеральних добрив).
- Вміст органічної речовини та поживних елементів (для органічних добрив).
- Агрономічна характеристика.
- Основні принципи ефективного застосування.
- Зберігання й транспортування (обов'язкові правила з урахуванням фізико-хімічної специфіки добрива).
- Бібліографія.

2.6.4. Стаття про хворобу рослин

- Гасло.
- Дефініція.
- Які рослини (їх частини) уражаються, на якій стадії розвитку; райони поширення.
- Збудник (латинська назва), його біологія.
- Переносники (шляхи поширення).

- Ознаки хвороби та особливості її перебігу для різних рослин. Роль екологічних факторів. Діагноз.

- Вплив хвороби на врожай та якість продукції.
- Профілактика; сорти, стійкі проти захворювання.
- Заходи контролю.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.6.5. Стаття про породу сільськогосподарських тварин

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце і час формування; кліматичні умови, сприятливі / несприятливі для розведення породи.

- Методи виведення.
- Особливості конституції; жива вага, основні розміри.
- Продуктивність.
- Плідність і особливості розвитку молодняка.
- Племінна робота господарства, провідна робота з породою.
- Районування.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.6.6. Стаття про корми та годівлю тварин

- Гасло.
- Дефініція.
- Джерела отримання.
- Класифікація.
- Склад (ботанічний, хімічний).
- Оцінка якості.
- Вплив на якість продукції.
- Шкідливі домішки.
- Упаковка, перевезення, зберігання.
- Бібліографія.

2.6.7. Стаття про сільськогосподарську сировину та продукти її переробки

- Гасло.
- Дефініція.
- Господарське значення.
- Хімічний склад і фізичні властивості.
- Товарознавча характеристика (вигляд, колір, запах та ін.)
- Класифікація.
- Сорти.
- Оцінка якості.
- Заготівля (організація та умови).
- Упаковка, зберігання, перевезення.
- Бібліографія.

2.7. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ІСТОРИЧНІ НАУКИ»

2.7.1. Стаття про історичний термін

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія використання поняття.
- Історія відкриття або впровадження до наукового обігу (у разі потреби), його інституційне оформлення (зокрема в Україні).
- Проблеми (якщо існують).
- Бібліографія.

2.7.2. Стаття про історичний період

- Гасло.
- Дефініція.
- Хронологічні межі.
- Географічні межі (для періодів історії окремих територій).
- Історичний нарис.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.7.3. Стаття про історичну подію

- Гасло.
- Дефініція.
- Хронологічні межі.
- Просторова локалізація.
- Обставини, перебіг.
- Історичне значення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.7.4. Стаття про революцію / повстання / повстанський рух

- Гасло.
- Дефініція.
- Хронологічні межі, просторова локалізація, лідер / лідери.
- Історичний нарис: причини, перебіг, наслідки.
- Історичне значення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти (у разі потреби).

2.7.5. Стаття про стародавню державу (таку, що нині вже не існує)

- Назва, оригінальне написання.
- Дефініція: географічне положення і час існування (стисло).
- Соціально-економічні передумови виникнення (якщо дозволяє обсяг статті).
- Основні факти історії соціально-економічного, внутрішньо-політичного і зовнішньополітичного розвитку (для великих

статей бажано з історіографічними матеріалами щодо дискусійних проблем).

- Соціально-економічні та політичні причини занепаду.
- Нове утворення, що виникло після занепаду.
- Бібліографія.
- Карти.
- Ілюстрації.

2.7.6. Стаття про історичну адміністративно-територіальну одиницю (таку, що нині вже не існує або існує під іншою назвою, в інших територіальних межах – область, провінція, губернія, намісництво і т. п.)

- Назва.
- Дата першої згадки про назву у джерелах (бажано).
- Дефініція: у якій державі (сучасній або історичній) розташована дана область (якщо державну приналежність визначити складно, зазначають географічний район: напр., «на півночі Балканського півострова» або «у басейні річок ...»).

- Географічний нарис.
- Коротка історична довідка.
- Бібліографія.
- Історична карта (для статей про великі області).
- *Примітки:*

– більшість статей про історичні області є комплексними, тому, у разі потреби, їх готує відділ соціогуманітарних наук у співпраці з відділом природничих наук;

– у історичній довідці не викладають послідовно історію країни, до якої ця область входить, а подають лише найхарактерніші моменти з історії цієї області. Висвітлювати їх варто з моменту адміністративно-територіального оформлення області (напр., «з ... століття – графство» або «римська провінція»), в окремих випадках (особливо для стародавніх областей) – з того часу, коли сучасники розглядали її як якусь територіальну спільноту, що мала назву, яка відповідає назві статті (хоча, можливо, і не була на той час адміністративною одиницею), напр.: Нумідія, Кілікія;

– у статті має бути зазначено, коли ця історична область перестала існувати як одне ціле (напр., території низки французьких історичних провінцій були розділені на департаменти у період Великої Французької революції). Історичні факти подальшого часу наводять лише в особливих випадках, якщо вони увійшли до історії як такі, що тісно пов'язані з областю, про яку йдеться.

2.7.7. Стаття про історичну місцевість

- Гасло.
- Дефініція.
- Географічне положення.
- Опис події / подій, які пов'язані з цією місцевістю.

- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти (у разі потреби).

2.7.8. Стаття про пам'ятку історіографії / джерелознавства

- Гасло.
- Дефініція.
- Опис пам'ятки / групи пам'яток / збірки джерел.
- Обставини створення.
- Історичне значення / значення для сучасної науки.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (у разі потреби).

2.7.9. Стаття про націю чи народність

- Назва, самоназва, інші назви.
- Дефініція: територіальні межі розселення, етнічна і мовна приналежність.
  - Чисельність (загальна і по країнах).
  - Антропологічний тип.
  - Панівна релігія (або релігії) у минулому і сьогодні.
  - Короткі історичні відомості: етногенез, час формування народності та нації, соціально-економічне становище.
    - Характеристика (найкоротша) специфічних форм матеріальної та духовної культури з посиланням на статті про країну, яку переважно населяє даний народ.
      - Бібліографія.
      - Ілюстрації.

2.7.10. Стаття про сучасне плем'я

- Назва, самоназва.
- Дефініція: етнічна категорія (зв'язок із етнічними утвореннями), основний район розселення.
  - Сучасна чисельність.
  - Мова й писемність.
  - Коротка історична довідка.
  - Основні заняття та специфічні форми матеріальної й духовної культури.
    - Релігійні вірування.
    - Бібліографія.

2.7.11. Стаття про археологічну культуру

- Гасло.
- Дефініція: до якого етапу археологічної періодизації відносять культуру; датування; територія розповсюдження культури.
  - Назва попередньої культури (якщо така відома).
  - Характеристика археологічного матеріалу (домінуючі форми предметів, форми поселень і поховань).

- Коротка характеристика (за можливості) рівня суспільного розвитку і занять носіїв культури.
- Назва культури, що прийшла на зміну даній.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (до статей про найважливіші культури).

2.7.12. Стаття про археологічну пам'ятку: стоянку, курган, могильник і т. п.

- Гасло.
- Дефініція.
- Місцезнаходження та ареал поширення.
- Коли і ким відкрита.
- Датування пам'ятки.
- Характеристика знайдених археологічних матеріалів (включно з відомостями про приналежність до культури або народу).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.7.13. Стаття про предмет матеріальної культури (знаряддя, зброю, предмет побуту, засіб пересування і т. п.)

- Гасло.
- Дефініція; призначення предмета.
- У яких народів поширений; час і райони поширення.
- Опис (загальний): матеріал виготовлення, етапи вдосконалення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (за потреби).

2.7.14. Стаття про стародавню / середньовічну грошову одиницю

- Гасло.
- Дефініція: матеріал виготовлення; де і коли виготовляли, територія обігу.
- Вага (для металевих грошей).
- Співвідношення з іншими грошовими одиницями даної системи.
- Зображення на аверсі та реверсі.
- Бібліографія.

2.7.15. Стаття про предка Homo Sapiens

- Гасло.
- Дефініція.
- Систематична належність.
- Час існування на планеті (геологічна ера, період, часові рамки, з якими асоціюється).
- Ареал, географічне походження, розселення.
- Зовнішній вигляд.
- Спосіб життя.
- Місце в еволюції людини, зв'язок з Homo sapiens.
- Матеріальна культура.

- Історія відкриття.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.7.16. Стаття про науковий / технічний історичний об'єкт

- Гасло.
- Дефініція.
- Загальний опис, технічні характеристики, принцип дії, винахідник (якщо відомий).
- Хронологічні межі використання.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.7.17. Стаття про мирну угоду / союзний договір

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата укладання.
- Перелік сторін-учасниць.
- Основні положення.
- Роль у залагодженні конфлікту, що лів в основу війни (для мирних угод).
- Роль у зростанні напруження, що призвело до війни (для союзних угод).
- Термін дії.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.8. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

2.8.1. Стаття про базову категорію економічної науки

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення терміна.
- Автор терміну.
- Сфера використання.
- Бібліографія.

2.8.2. Стаття про галузь економічної науки

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення.
- Предмет і об'єкт дослідження.
- Школи та напрями.
- Основні представники.
- Бібліографія.

2.8.3. Стаття про наукову економічну школу

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення.
- Предмет і об'єкт дослідження.
- Основні представники.
- Бібліографія.

2.8.4. Стаття про економічну систему / структуру

- Гасло.
- Дефініція.
- Характеристика структурних елементів.
- Закони та особливості функціонування.
- Приклади.
- Бібліографія.

2.8.5. Стаття про економічний інститут

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце в економічній системі.
- Функції.
- Особливості функціонування в Україні.
- Бібліографія.

2.8.6. Стаття про форму / засіб економічної діяльності

- Гасло.
- Дефініція.
- Галузь економіки.
- Мета та завдання.
- Засоби досягнення мети та завдань.
- Результат.
- Розвиток в Україні.
- Приклади підприємств.
- Бібліографія.

2.8.7. Стаття про економічну теорію / концепцію / закон / закономірність

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення та автор.
- Сфери дії та використання.
- Наукові підходи та школи.
- Представники та послідовники.
- Бібліографія.

2.8.8. Стаття про галузь промисловості

- Гасло.
- Дефініція: продукція, що її виготовляє галузь, господарське значення галузі.

- Підрозділи галузі.
- Основні етапи розвитку галузі в Україні та світі:
  - коротка історична довідка;
  - розвиток на сучасному етапі; випуск продукції в динаміці (таблиця).
- Виробництво продукції на душу населення в Україні та в п'яти найрозвиненіших зарубіжних країнах.
- Географічне розміщення галузі. Найбільші підприємства.
- Сировинна і паливна база галузі.
- Технічний рівень виробництва. Ступінь механізації й автоматизації виробництва. Особливості технології та організації виробництва (серійне, потокове і т. д.) та праці.
- Спеціалізація, кооперація і комбінування виробництва.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.8.9. Стаття про сучасну грошову одиницю

- Дефініція.
- Характеристика.
- Час уведення.
- Поділ.
- Середньозважений обмінний курс стосовно гривні, долара та євро.
- Бібліографія.

2.9. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ»

2.9.1. Стаття про філософський напрям або школу

- Гасло.
- Дефініція: де (у якій країні) і коли виник, є загальнофілософським / відноситься до певної галузі філософії.
- Історичні умови виникнення.
- Основні етапи розвитку (дати, найважливіші представники, поширеність у світі).
- Характеристика змісту: теоретичні джерела; аналіз змісту; для напрямів (шкіл), що існують нині, – стан і тенденції розвитку.
- Вплив на суспільну практику.
- Бібліографія.

2.9.2. Стаття про філософську категорію, термін

- Гасло.
- Дефініція: до якої галузі філософії відноситься, де (у якій країні), коли і ким (яким філософом або іншим діячем) уведений в науку.
- У яких філософських теоріях, системах, течіях мав важливе значення.
- Характеристика, оцінка змісту і структури, відношення до практики.
- Бібліографія.

2.9.3. Стаття про метод пізнання

- Гасло.
- Дефініція.
- Автор терміна.
- Поширення й трансформація в різних філософських вченнях.
- Основні принципи та механізми дії.
- Використання в сучасній науці.
- Бібліографія.

2.9.4. Стаття про принцип філософії

- Гасло.
- Дефініція: оригінальне написання, переклад, значення.
- Філософське вчення, де вперше застосовано (з можливими передумовами).
- Автор терміну.
- Поширення й трансформація в різних філософських вченнях.
- Вплив на розвиток науки та суспільних процесів.
- Бібліографія.

2.9.5. Стаття про релігію

- Гасло.
- Дефініція: загальна характеристика; час виникнення.
- Поширеність у сучасному світі (країни / географічні райони найбільшого поширення; загальні дані про кількість віруючих).
  - Час і умови виникнення (із зазначенням засновника, району первинного розповсюдження та ін.).
    - Джерела міфології та догматизму даної релігії (для ісламу – Коран, для християнства – Біблія, Євангеліє і т. п.).
    - Основні догмати й обрядовість; найбільші свята.
    - Роль даної релігії в різні історичні епохи; еволюція церковної організації (лише найважливіші етапи); участь церкви у політичному житті тих країн, де ця релігія найпоширеніша (з посиланнями на окремі статті, наприклад: «Ватикан», «Християнсько-демократичні партії» «Теократія» і т. п.).
- Історіографія (для статей про найбільші релігії).
- Бібліографія.

2.9.6. Стаття про релігійний обряд

- Гасло.
- Дефініція.
- Перші згадки в історії (літературі).
- Місце в ієрархії релігійних обрядів та можливі функції (в тому числі й соціальні).
  - Поширення й трансформація в різних релігійних вченнях.
  - Бібліографія.
  - Ілюстративний матеріал.

2.10. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.10.1. Стаття про літературний напрям, течію, школу

- Гасло.
- Дефініція.
- Час і місце виникнення; соціальні та філософські витоки напрямку.
- Естетичне та світоглядне кредо; еволюція напрямку (якщо така відбувалася / відбувається).
- Роль і значення в історико-літературному процесі.
- Видатні представники та їхні твори.
- Бібліографія.

2.10.2. Стаття про літературну організацію, угруповання, товариство, об'єднання

- Гасло.
- Дефініція: мета створення (для статті про велику організацію – окремі статутні положення).
- Роки (для члених – рік виникнення) і місце існування.
- Коротка характеристика та оцінка діяльності; для статті про велику організацію – найважливіші, етапні моменти її діяльності: з'їзди, публікація декларацій і т. п.
- Склад учасників.
- Бібліографія.

2.10.3. Стаття про мову

- Гасло.
- Дефініція: який народ говорить цією мовою; належність до групи / сім'ї мов.
- Діалекти.
- Територія поширення.
- Кількість носіїв.
- Відомості про фонетичний склад і морфологічний лад.
- Писемність (якщо така існує), час виникнення.
- Короткі відомості про історію розвитку літературної мови.
- Бібліографія.

2.10.4. Стаття про віршування (системи, розміри, стопи, строфіку та інші складові, віршові форми, віршові забавки та ін.)

- Гасло.
- Дефініція.
- Час і місце зародження, передумови появи (якщо відомі).
- Особливості форми та змісту.
- Найвідоміші зразки та автори.
- Для явища зарубіжної літератури – як проявилось в українській літературі; для явища українського – чи відоме за кордоном, чи вплинуло на інші літератури.

- Зв'язок із іншими видами мистецтв.
- Хто й коли досліджував, насамперед в українському літературознавстві.
- Бібліографія.

2.10.5. Стаття про літературний жанр

- Гасло.
- Дефініція: вказати до якого роду літератури належить, прозовий чи віршовий, які жанрові особливості.
- Час, місце й умови виникнення, етапи розвитку; найвідоміші твори й автори; якщо виник не в Україні – час появи в українській літературі, етапи розвитку, найвідоміші твори й автори.
- Переклади найвідоміших іноземних зразків цього жанру українською.
- Переклади найвідоміших українських зразків цього жанру іншими мовами.
- Зв'язок із іншими видами мистецтв (якщо існує).
- Дослідники.
- Бібліографія.

2.10.6. Стаття про твір (літературний, фольклорний, релігійний, міфологічний)

- Гасло.
  - Дефініція: жанр літератури / фольклору / міфології; час написання й автор (якщо відомо).
  - Для статті про давній твір – коли й ким знайдений; передумови появи; цензурні утиски (якщо такі були).
  - Особливості форми й змісту: тематика, основні мотиви, стиль тощо.
- Для твору зарубіжної літератури – вплив на українську літературу й мистецтво; час і автор перекладу. Для українського твору – популярність за кордоном, вплив на інші літератури, переклади (автор, місце, час).
- Зв'язок із іншими видами мистецтв (якщо такий є).
  - Дослідники.
  - Бібліографія.

2.10.7. Стаття з теорії літератури (засоби організації та художньої виразності тексту, категорії тексту і т. п.)

- Гасло.
- Дефініція.
- Показові приклади.
- Дослідники.
- Зв'язок з іншими видами мистецтв.
- Бібліографія.

2.10.8. Стаття про літературознавче / мовознавче періодичне / неперіодичне видання

- Гасло.
- Дефініція.

- Час і місце появи й завершення виходу (якщо видання закрите), періодичність (якщо є), засновник чи видавець.

- Передумови появи, цензурні утиски (якщо такі були).

- Основні автори, тематика, особливості рубрикації, ексклюзивність опублікованого матеріалу.

- Для зарубіжного видання – вплив на українську літературу й мистецтво, публікації українських авторів, якими мовами. Для українського видання – популярність за кордоном, вплив на інші літератури.

- Зв'язок з іншими видами мистецтв (якщо такий є).

- Дослідження та дослідники.

- Бібліографія.

2.10.9. Стаття про національну літературу

- Гасло.

- Дефініція.

- Історія:

- пралітературні явища (фольклор);

- розвиток за періодами-поколіннями (залежно від давності літератури: давній, сучасніший, сучасний):

- а) найвідоміші представники, лауреати престижних премій (із посиланнями на окремі гасла), мотиви їхньої творчості;

- б) логіка літературного процесу (течії, школи, напрями, угруповання).

- Вплив на інші літератури світу (переклади, наслідування, поширеність сюжетів).

- Вплив на українську літературу. Переклади українською.

- Бібліографія.

2.10.10. Стаття про літературну премію

- Гасло.

- Дефініція.

- Коли й ким заснована; особливості функціонування (якщо такі є), структура, журі, фонди, з яких фінансується.

- Перелік лауреатів за роками та номінаціями із посиланнями на відповідні гасла ВУЕ.

- Бібліографія.

2.10.11. Стаття про літеру

- Назва: написання велике й маленьке.

- Дефініція: порядковий номер у відповідному алфавіті, спорідненість із літерами з інших алфавітів.

- Форма накреслення та походження.

- Особливості історії функціонування у мові (якщо такі є).

- Звук (звуки), що їх позначає літера, характеристики звуків.

- Додаткові значення – цифрові, символічні тощо (якщо такі існують).

- Особливості вживання, правопис.

- Бібліографія.

2.10.12. Стаття про графему, розділовий чи інший мовний знак

- Гасло.
- Дефініція: що являє собою, до якого класу належить; в яких мовах чи мові використовується, які функції виконує.
- Час появи чи першої фіксації (якщо відомо), зміна функції (якщо така відбулася).
- Міжмовний аспект: якщо існує – деталізувати сформульоване у дефініції.
- Мовна практика: правила вживання (якщо такі є).
- Бібліографія.

2.10.13. Стаття про мовну сім'ю, групу

- Гасло.
- Дефініція.
- Поширеність географічна.
- Кількість носіїв.
- Склад мовної сім'ї / групи.
- Найвідоміші дослідники у світі та в Україні (хто виокремив, кому належить термін тощо).
- Бібліографія.

2.10.14. Стаття з загального мовознавства

- Гасло.
- Дефініція.
- Приклади з літератури.
- Дослідники та дослідження.
- Бібліографія.

2.11. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ»

2.11.1. Стаття про незалежну державу

- Гасло: назва держави, повна офіційна назва держави.
- Дефініція.
- Площа, столиця, одиниці адміністративно-територіального устрою, валюта, прапор, гімн, герб, дата вступу в ООН, інші назви (якщо назва держави чи статус змінювалися після 1945 року, з датами змін).
  - Політико-адміністративний устрій. Тип правління. Вищі органи влади. Домінуючі партії.
  - Географічне положення. Кордони.
  - Рельєф. Тип рельєфу (гірський чи рівнинний, для острівних держав – вулканічні форми рельєфу. Середні відносні висоти над рівнем моря, найвища точка у метрах відносно рівня моря).
  - Гідрографія. Місцезоположення відносно басейнів річок (у верхній, середній та нижній течії річок та їх басейнів). Озера, водоспади, штучні водойми.
  - Типи клімату.

- Флора і фауна.
- Особливості історії формування та розвитку території, характеристика її господарського освоєння.
- Тип національного та етнічного складу населення (мононаціональна, поліетнічна). Українська діаспора (якщо така є).
- Мовна ситуація. Державна, офіційна мова (якщо така є) або переважаючі мови.
- Релігії та релігійні течії (найпоширеніші).
- Система розселення. Рівень урбанізації. Перелік найбільших міст та кількість населення в них. Агломерації. Демографічний тип відтворення.
- Освіта, індекс людського розвитку за даними ООН, охорона здоров'я.
- Наука, науково-технічний потенціал.
- Рівень розвитку економіки. Галузі спеціалізації промислового та аграрного виробництва, рівень розвитку сфери послуг та транспорту.
- Участь у міжнародних інтеграційних утвореннях, членство в економічних, торгових та інших організаціях.
- Культура: література, образотворче мистецтво, музика, кіно, театр, архітектура.
- Мас-медіа.
- Спорт.
- Спадщина культурна та природна. Пам'ятки, що входять до Світової спадщини ЮНЕСКО, природні парки.
- Екологічні та геополітичні проблеми.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.2. Одиниця адміністративного устрою незалежної держави

- Гасло.
- Дефініція.
- Адміністративний центр, площа, кількість і густота населення.
- Історія формування, дата утворення.
- Особливості географічного положення.
- Природні умови.
- Особливості розміщення населення, найбільші міста.
- Спеціалізація економіки.
- Освіта і культура.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.3. Стаття про зарубіжне місто: столицю / центр адміністративної одиниці / велике місто

- Гасло; походження назви, варіанти написання.
- Дефініція.
- Особливості географічного положення. Площа.

- Природні умови (клімат, рельєф).
- Історична довідка.
- Населення: густина населення, його динаміка, етнічний склад і т. ін.
- Значення міста в поселенській мережі держави, агломеративний ефект, функції міста.

• Спеціалізація діяльності (місто-столиця, місто – адміністративний центр, промисловий центр, порт, транспортний вузол, університетський центр тощо).

- Найвизначніші пам'ятки.
- Проблеми та загрози розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.4. Стаття про адміністративну область України / АР Крим

- Гасло.
- Дефініція.
- Площа, кількість населення, обласний центр / столиця, кількість одиниць низового адміністративно-територіального устрою (районів, міст обласного значення, міст районного значення, селищ міського типу, сіл).

• Історична довідка.

• Особливості географічного положення.

• Природні умови (рельєф, особливості клімату, внутрішні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ).

• Населення: його динаміка у пострадянський період (1989–2014 рр.; згідно з даними Держкомстату України); етнічний склад населення (за даними останнього перепису); сучасна демографічна ситуація; вікова та статева структура; рівень урбанізації.

• Система розселення, динаміка зростання частки міського населення протягом 1964–2014 рр.

• Формування та сучасний стан економіки. Характеристика добувної та переробної промисловості, аграрної та невиробничої сфери. Будівництво, торгівля, об'єкти транспортної інфраструктури.

- Освіта, культура, наука.
- Найбільші міста, їхня спеціалізація.
- Природоохоронні території.
- Туристичні об'єкти національного та місцевого значення.
- Сучасні проблеми розвитку, зумовлені природними, техногенними та геополітичними чинниками.

- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.5. Стаття про місто в Україні

- Гасло, походження назви, старі назви (з датуванням перейменування).
- Дефініція.

- Особливості географічного положення.
- Історична довідка.
- Значення міста в регіональній та національній системі розселення.
- Населення: чисельність, динаміка, етнічний та національний склад, етнічні спільноти.

- Спеціалізація економіки. Найбільші підприємства.
- Освіта, наука, спорт, заклади культури.
- Засоби масової інформації.
- Культурні та історичні пам'ятки.
- Видатні уродженці та жителі міста.
- Найважливіші проблеми розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.6. Стаття про материк / континент

- Гасло.
- Дефініція.
- Площа, чисельність населення.
- Особливості географічного положення (протяжність, конфігурація, берегова лінія). Якщо частина світу збігається з материком, то детальніше характеризують географічні об'єкти, якими проходить межа.

- Історія дослідження, особливості заселення.
- Геологічна будова, корисні копалини.
- Рельєф.
- Клімат.
- Гідрографія.
- Рослинний і тваринний світ.
- Сучасна характеристика населення (особливості розселення, найбільші міста, агломерації).
- Сучасний територіальний поділ, регіональні політичні та економічні утворення (для тих материків, що є частиною світу).

- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.7. Стаття про океан

- Гасло, походження назви.
- Дефініція.
- Особливості географічного положення, межі, середня та максимальна глибина, площа (з урахуванням того, що основним є поділ на чотири океани).

- Берегова лінія, моря, півострови, острови.
- Історія дослідження.
- Роль у сучасній навігації. Найбільші порти.
- Геологія, рельєф дна, корисні копалини.

- Гідрологічний режим, течії, найбільші ріки, які впадають.
- Клімат.
- Рослинний і тваринний світ, біологічні ресурси.
- Екологічні проблеми.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.8. Стаття про основну форму рельєфу Землі

- Гасло, синоніми.
- Дефініція.
- Особливості географічного положення з прив'язкою до частини світу та сучасного політичного устрою.
- Розміри (довжина, ширина), площа.
- Зв'язок з геологічними структурами.
- Особливості клімату, рослинного і тваринного світу.
- Природне та господарське значення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.11.9. Стаття про річку

- Гасло, синоніми.
- Дефініція.
- Витік, гирло.
- Довжина, характер течії, тип живлення.
- Водний режим.
- Найбільші притоки.
- Водосховища, гідроелектростанції, найбільші міста.
- Флора і фауна.
- Природне і господарське значення.
- Екологічні проблеми.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.12. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»

2.12.1. Стаття про галузь права

- Гасло.
- Дефініція: сфера відносин, що її регулює дана галузь права.
- Коротка історична довідка.
- Основні принципи галузі в українському праві; види суспільних відносин, що їх регулює дана галузь.
- Найважливіші українські нормативні акти у даній галузі.

- Характеристика даної галузі зарубіжних країн; у разі потреби – характеристика за окремими країнами або типовими системами (наприклад, цивільне право англосаксонського типу і континентальної Європи).

- Бібліографія.

2.12.2. Стаття про правовий інститут – сучасний або історичний (давність, речове право та ін.)

- Гасло.

- Дефініція: галузь права, до якої відносять даний інститут (за потреби – у яких системах права існує; для історичного інституту – час та географія застосування).

- Місце у галузі права і в загальній системі правового регулювання (для історичного інституту – причини розвитку й відмирання або відміни).

- Правовий зміст – об'єкт регулювання, ефективність застосування, процесуальне значення і т. ін.

- Про даний інститут в українському праві – детально, у праві інших країн (найбільших) – найважливіші особливості.

- Бібліографія.

2.12.3. Стаття про правове поняття (термін, категорію)

- Гасло.

- Дефініція: правовий зміст категорії; галузь права, до якої відноситься.

- Застосування в українському праві (або тлумачення українською правовою теорією).

- Тлумачення в зарубіжному праві або зарубіжною правовою наукою.

- Бібліографія.

2.12.4. Стаття про законодавчий акт

- Гасло.

- Дефініція: країна і дата ухвалення; час дії (якщо закон скасовано).

- Історична, економічна та інші причини ухвалення.

- Основний правовий зміст.

- Значення.

- Бібліографія (офіційна публікація; праці про даний акт).

2.12.5. Стаття про правову теорію / вчення

- Гасло.

- Зміст і сутність.

- Автор / автори та час появи.

- Основні методологічні підходи.

- Напрями та школи.

- Видатні представники, їх праці.

- Бібліографія.

2.12.6. Стаття про дипломатичну посаду / дипломатичний ранг

- Гасло.

- Дефініція.

- Функції та повноваження (для рангу – перелік основних посад, які надає право займати).

- Підпорядкованість.
- Можливі різновиди (класи / галузі).
- Бібліографія.

2.12.7. Стаття про дипломатичну процедуру

- Гасло.
- Дефініція.
- Мета.
- Суб'єкт(и) та об'єкт(и).
- Механізми (у разі потреби).
- Можливі різновиди.
- Найвагоміші приклади позитивних чи негативних наслідків (у разі потреби).

- Бібліографія.

2.12.8. Стаття про міжнародну політико-правову теорію

- Гасло.
- Дефініція
- Час виникнення (створення).
- Передісторія виникнення.
- Основоположник / основоположники.
- Основні принципи.
- Основні результати впровадження.
- Бібліографія.

2.12.9. Стаття про міжнародний правовий акт

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата укладання; учасники підписання й ті, хто приєднався пізніше.
- Основні умови, положення.
- Розвиток (уточнення, нові протоколи і т. п.)
- Результати реалізації або причини, що заважають її здійсненню.
- Бібліографія.

2.13. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

2.13.1. Стаття про вищий навчальний заклад

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історія та значення у суспільно-політичному науковому житті країни (для статей про найбільші вузи).

- Місце і час заснування. Зміна (якщо така була) місцезнаходження і назви.

- Відомі діячі – викладачі або випускники вузу.

- Сучасні дані:
  - факультети, відділення, філії;
  - кількість кафедр, проблемні лабораторії, музеї і т. д.;
  - кількість студентів і викладачів (в т. ч. професорів і докторів наук);
  - аспірантура.
- Збірки праць.
- Наукові (художні) школи.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (до статей про найбільші вузи).

2.13.2. Стаття про предмет у загальноосвітній школі

- Гасло.
- Дефініція: мета викладання.
- Історія розвитку у школах України.
- Сучасний стан викладання у школах України (навчальний план, програма, підручники і навчальні посібники, методи викладання, науково-дослідні методичні центри та ін.).
  - Коротка характеристика викладання за кордоном (у разі потреби – історичні відомості).
  - Бібліографія.

2.13.3. Стаття про академію наук, яка має статус національної

- Гасло.
- Дефініція.
- Рік заснування.
- Коротка історія діяльності.
- Президенти (у хронологічному порядку).
- Чинна структура.
- Основні напрями наукових досліджень.
- Наукові школи, утворені у стінах академії.
- Наукова література, що видається в академії.
- Міжнародні контакти.
- Кількість дійсних членів та членів-кореспондентів академії станом на момент підготовки статті.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.14. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «МЕДИЧНІ НАУКИ»

2.14.1. Стаття про хворобу / захворювання / патологічний стан

- Гасло.
- Дефініція.
- Епідеміологія. Статистика у світі й Україні.
- Етіологія.
- Патогенез.
- Класифікація (якщо є).

- Клінічна картина.
- Діагностика.
- Лікування.
- Прогноз.
- Профілактика первинна і вторинна.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (за потреби).

2.14.2. Стаття про медичний заклад

- Гасло.
- Дефініція.
- Підпорядкування, спеціалізація, тип (лікувальний, лікувально-профілактичний тощо).
- Коло пацієнтів, яких обслуговує.
- Історія.
- Внесок у сучасну охорону здоров'я.
- Відомі представники, школи.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.14.3. Стаття про метод лікування та профілактики

- Гасло.
- Дефініція.
- Суть методу, історія застосування.
- Особливості застосування; протипоказання.
- Поєднання з іншими методами.
- Бібліографія.

2.15. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ»

2.15.1. Стаття про групу лікарських препаратів

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце групи препаратів у різних класифікаціях.
- Показання до застосування.
- Способи введення в організм.
- Механізм впливу на організм пацієнта.
- Форми випуску.
- Бібліографія.

2.16. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ»

2.16.1. Стаття про хворобу сільськогосподарських тварин

- Гасло.
- Дефініція.
- Епідеміологія. Статистика у світі й Україні.

- Етіологія.
- Патогенез.
- Класифікація (якщо є).
- Клінічна картина.
- Діагностика.
- Лікування.
- Прогноз.
- Профілактика первинна і вторинна.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (за потреби).

2.16.2. Стаття про групи та види ветеринарних препаратів

- Гасло.
- Дефініція.
- Діючі речовини.
- Основні виробники.
- Особливості застосування у ветеринарній практиці.
- Бібліографія.

2.17. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО»

2.17.1. Стаття про галузь музики, театру чи кіно

- Гасло.
- Дефініція: характерні риси даної галузі (різновиду) мистецтва, відмінність від суміжних областей.
- Час і місце виникнення; основні етапи розвитку.
- Твори, що визначили етапи розвитку; найвидатніші представники усіх часів.
- Сучасний стан: провідні напрями, тенденції та їх головні представники.
- Бібліографія.

2.17.2. Стаття про стиль (школу, напрям) мистецтва (образотворче, музичне, театральне, кіно)

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Соціальна природа (школи, напрями), умови формування.
- Естетичні принципи та їх оцінка, характеристика головних особливостей в цілому і в різних видах мистецтва.
- Провідні майстри.
- Бібліографія.

2.17.3. Стаття про жанр мистецтва (образотворче, музичне, театральне, кіно)

- Гасло.
- Дефініція: характеристика жанру, специфіка, різновид, відмінність від суміжних жанрів.

- Час і місце виникнення; основні етапи розвитку.
- Найвизначніші твори, створені у цьому жанрі; митці, що здійснили значний внесок у його розвиток.

- Сучасний стан жанру.
- Бібліографія.

2.17.4. Стаття про театр (драматичний, оперний, балетний та ін.)

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце і час виникнення театрального колективу.
- Назва (назви), під якими працював.
- Етапні роботи театру та його провідні діячі.
- Склад трупи (на період підготовки тому ВУЕ): головний режисер, головний диригент, головний художник, провідні актори.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (у разі потреби).

2.17.5. Стаття про театрального персонажа

- Гасло.
- Дефініція.
- Час і країна першої появи.
- Види і жанри мистецтва, в яких зустрічається персонаж.
- Бібліографія.

2.17.6. Стаття про танець

- Гасло.
- Дефініція: вид танцю, національні риси.
- Час і місце виникнення та найширшого поширення.
- Музична форма.
- Характер побудови танцю.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (до статей про найпоширеніші танці).

2.17.7. Стаття про музичний інструмент

- Гасло.
- Дефініція: приналежність до групи інструментів.
- Країна і час появи та регіони найбільшого поширення.
- Лад і діапазон.
- У яких жанрах музики, оркестрах використовується.
- Матеріал / матеріали, з яких виготовляють.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.17.8. Стаття про вид пластичних мистецтв (архітектура, образотворче або декоративне мистецтво)

- Гасло.
- Дефініція: специфіка та межі виду; значення, соціальна функція (особливі ідеологічні та пізнавальні завдання), художні можливості.

- Технологічна, типологічна і функціональна класифікація основних форм і різновидів, їх призначення.
- Виникнення виду, основні етапи розвитку (коротка характеристика), провідні майстри, національні особливості.
- Сучасний розвиток в Україні та за кордоном: провідні напрями, тенденції, головні представники.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.18. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «АРХІТЕКТУРА»

2.18.1. Стаття про вид / стиль архітектури

- Гасло.
- Дефініція: специфіка і межі даного виду / стилю; його значення, соціальна функція, художні можливості.
- Технологічна, типологічна і функціональна класифікація основних форм і різновидів виду / стилю, їх призначення.
- Виникнення даного виду / стилю, основні етапи його розвитку в Україні та за кордоном, їх стисла характеристика, провідні напрями, тенденції, майстри, національні особливості.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.18.2. Стаття про пам'ятку архітектури

- Гасло.
- Дефініція: тип споруди, місцезнаходження, час побудови, автори.
- Призначення, план, композиція, розміри, будівельні та обробні матеріали, синтез мистецтв.
- Художня характеристика, місце в ансамблі, історичне значення.
- У разі потреби – характеристика монументального живопису, скульптури і т. д., які є складовими пам'ятки архітектури.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.19. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.19.1. Стаття про галузь психології

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія виникнення, засновник / засновники.
- Центральні поняття.
- Видатні послідовники.
- Бібліографія.

2.19.2. Стаття про професійну психологічну організацію

- Назва, аббревіатура (для іноземних – з розшифровкою мовою оригіналу).

- Дефініція.
- Історія заснування.
- Країни-члени (для України – вказати рік вступу).
- Мета діяльності.
- Спеціалізовані друковані органи.
- Бібліографія.

2.20. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ВІЙСЬКОВІ НАУКИ»

2.20.1. Стаття про вид збройних сил або рід військ

- Гасло.
- Дефініція: основне призначення та завдання.
- Історія зародження та розвитку (основні етапи).
- Сучасний стан:
  - організаційна структура і склад;
  - озброєння й технічне оснащення;
  - основні бойові властивості.
- Перспективи розвитку.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.20.2. Стаття про вид бойової техніки (танк, літак, підводний човен, ракету)

- Гасло.
- Дефініція: тип (клас) і основне призначення.
- Вага, довжина, ширина, для кораблів – водотоннажність, осадка та ін.
- Озброєння.
- Двигуни та їх потужність; швидкість пересування.
- Екіпаж (чисельність і спеціалізація).
- Оперативно-тактичне застосування (з посиланням на статті про відповідний вид збройних сил і рід військ).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.20.3. Стаття про зброю

- Гасло.
- Дефініція: до якого виду відносять; основне призначення; обслуговування (індивідуальна, групова зброя).
  - Час і місце появи, історія розвитку, основні етапи.
  - Застосування у видах збройних сил і родах військ.
  - Основні тактико-технічні дані (вага, дальність стрільби, скоро-стрільність, назви боєприпасів, маневреність, спосіб пересування на полі бою та ін.).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.20.4. Стаття про битву, бій, воєнну операцію

- Гасло.
- Дефініція: характер, час (точні дати бою, битви, операції); війна, у ході якої це відбувалося.
- Сили сторін; командувачі (згадують командувачів великих частин, з'єднань та оперативних об'єднань; подеколи й інших учасників бойових дій, які вплинули на хід і результат бою / битви / операції).
- Обстановка до моменту бою / битви / операції.
- Загальний хід бою / битви / операції, етапи.
- Підсумки бою / битви / операції; значення у ході війни; втрати сторін.
- Бібліографія.
- Картосхема.
- Ілюстрації.

2.20.5. Стаття про військове формування

- Гасло.
- Дефініція.
- Функції.
- Підпорядкованість.
- Структура.
- Оснащення.
- Чисельність.
- Правове регулювання діяльності.
- Можливі види та приклади застосування (у разі потреби).
- Бібліографія.
- Ілюстративний матеріал.

2.20.6. Стаття про війну / збройний конфлікт

- Гасло.
- Дефініція.
- Перелік країн-учасниць (для світових війн – основних).
- Хронологічні межі.
- Перебіг подій.
- Завершення, історичне значення, зміни в політичному укладі світу / частини світу.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.
- Карти.

2.20.7. Стаття про фортифікаційну споруду

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата спорудження.
- Архітектор.
- Хронологічні межі використання за призначенням.
- Загальний опис, технічні характеристики.
- Історія використання.

- Сучасний стан (якщо збереглася).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.21. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

2.21.1. Стаття про комплекс заходів у галузі національної та міжнародної безпеки

- Гасло.
- Дефініція.
- Сфера, об'єкти і суб'єкти застосування.
- Мета застосування.
- Основні складові та їх ефективність.
- Приклади застосування.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.21.2. Стаття про метод досліджень у галузі національної та міжнародної безпеки

- Гасло.
- Дефініція.
- Завдання.
- Суб'єкти і об'єкти дослідження.
- Очікувані результати.
- Бібліографія.

2.21.3. Стаття про механізм забезпечення (підтримки) національної безпеки

- Гасло.
- Дефініція.
- Сфера застосування.
- Об'єкти і суб'єкти застосування.
- Мета застосування.
- Основні складові та їх ефективність.
- Приклади застосування.
- Бібліографія.

2.21.4. Стаття про небезпечне техногенне явище

- Гасло.
- Дефініція.
- Можливі причини виникнення.
- Рівень безпеки.
- Методи уникнення небезпечної ситуації, локалізації та ліквідації наслідків.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.21.5. Стаття про підрозділ Міністерства з надзвичайних ситуацій України / Служби безпеки України

- Гасло.
- Дефініція.
- Основні завдання.
- Підпорядкованість.
- Структура і оснащення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.22. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ»

2.22.1. Стаття про соціологічне поняття / термін

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце й час виникнення, авторство, упровадження до наукового обігу (у якій країні, коли і ким запропонований).
- Характеристика змісту і структури поняття / терміна.
- Практичне застосування.
- Поширеність використання (у яких соціологічних теоріях, системах, течіях мало істотне значення).
- Бібліографія.

2.22.2. Стаття про метод соціологічного дослідження

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце й час виникнення, авторство, упровадження до наукового обігу.
- Характеристика сутності методу.
- Поширеність і використання.
- Значення для соціологічних теорій, систем, течій.
- Практичне застосування.
- Бібліографія.

2.22.3. Стаття про соціологічну теорію / концепцію

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце й час виникнення, авторство, упровадження до наукового обігу.
- Сутнісна характеристика теорії / концепції.
- Наукова актуальність.
- Поширеність використання.
- Практичне застосування.
- Бібліографія.

2.22.4. Стаття про соціальну структуру / тип соціальних відносин

- Гасло.
- Дефініція.

- Сутнісні характеристики змісту й структури.
- Поширеність (в хроносі й топосі).
- Бібліографія.

2.22.5. Стаття про спеціальну / галузеву соціологію

- Гасло.
- Дефініція.
- Сутнісна характеристика.
- Час виникнення.
- Основні етапи й тенденції розвитку.
- Наукова актуальність.
- Взаємозв'язок із іншими галузями науки / наук.
- Бібліографія.

2.22.6. Стаття про міжнародну соціологічну організацію

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата, місце виникнення, місцезнаходження штаб-квартири.
- Засновники. Очільники.
- Статус та мета заснування.
- Кількісні характеристики.
- Організаційні засади діяльності (критерії членства, структура управління, джерела фінансування тощо).
- Сутнісна характеристика діяльності.
- Поширеність.
- Бібліографія.

2.23. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ПОЛІТИЧНІ НАУКИ»

2.23.1. Стаття про складову політичної системи

- Гасло.
- Дефініція.
- Час появи та функціонування.
- Сутнісна й змістовна характеристика компонентів.
- Функціональність.
- Методи дослідження різними школами.
- Розвиток в Україні.
- Приклади інших країн.
- Бібліографія.

2.23.2. Стаття про політичний інститут

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце в політичній системі суспільства.
- Функціональність.
- Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність в Україні.

- Особливості функціонування у світі.
- Бібліографія.

2.23.3. Стаття про політичну партію

- Гасло.
- Дефініція.
- Період існування
- Фундатори (ініціатори створення). Найвідоміші лідери.
- Основні програмні засади діяльності.
- Парламентська, урядова або опозиційна діяльність.
- Причини та час припинення діяльності (якщо таке відбулося).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.23.4. Стаття про суспільно-політичний рух

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення та період поширення.
- Ініціатори створення. Найвідоміші очільники.
- Основні програмні засади діяльності.
- Історична довідка (за потреби).
- Причини та час припинення діяльності (якщо таке відбулося).
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.23.5. Стаття про категорію політичної науки

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце, час / період, авторство запровадження до наукового обігу.
- Характеристика змісту.
- Методологічні підходи (тлумачення / трактування різними науковими школами).
  - Поширеність використання.
  - Бібліографія.

2.23.6. Стаття про політичне вчення / наукову школу

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення.
- Авторство. Послідовники. Видатні представники.
- Сутнісні характеристики.
- Основні методологічні підходи.
- Напрями (для школи) та школи (для вчення).
- Бібліографія.

2.23.7. Стаття про політичний режим

- Гасло.
- Дефініція.

- Сутнісні характеристики.
- Коротка історична довідка про час утвердження, період існування.
- Поширеність (приклади в різних країнах).
- Лідери.
- Бібліографія.

2.23.8. Стаття про етнополітичний конфлікт

- Гасло.
- Дефініція.
- Передісторія, причини та привід.
- Характеристика сторін конфлікту. Основний перебіг подій.
- Наслідки конфлікту.
- Позиціонування України та міжнародного співтовариства.
- Ілюстрації.
- Бібліографія.

2.23.9. Стаття про міжнародний форум: конгрес, конференцію, переговори тощо

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата.
- Кількісні характеристики складу (із зазначенням найвпливовіших дієвців).
- Мета й завдання.
- Підсумковий документ / документи.
- Результативність.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.23.10. Стаття про політичний документ

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія виникнення / появи документа.
- Загальний зміст документа.
- Результативність.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (у разі потреби).

2.23.11. Стаття про міжнародну організацію

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата, місце виникнення, місцезнаходження штаб-квартири.
- Засновники. Очільники.
- Статус та мета заснування.
- Кількісні характеристики.
- Організаційні засади діяльності (критерії членства, структура управління, джерела фінансування тощо).

- Сутнісна характеристика діяльності.
- Поширеність.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.24. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ»

2.24.1. Стаття про вид фізкультури і спорту

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Правила проведення змагань (у разі потреби).
- Видатні спортсмени України та інших країн.
- Статистичні відомості (якщо такі є) про розвиток виду спорту.
- Значення для здоров'я.
- Міжнародна організація.
- Бібліографія.

2.24.2. Стаття про спортивну гру

- Гасло.
- Дефініція.
- Коротка історична довідка.
- Місце проведення (майданчик, поле).
- Правила гри (стисло).
- Значення для здоров'я.
- Переможці міжнародних змагань та Олімпійських ігор з України та інших країн.
- Міжнародна організація.
- Бібліографія.

2.24.3. Стаття про спортивний снаряд

- Гасло.
- Дефініція.
- Вид спорту, в якому застосовують.
- Короткий опис конструкції.
- Характер вправ на снаряді.
- Бібліографія.
- Ілюстрація (у разі потреби).

2.24.4. Стаття про фізкультурно-спортивне товариство

- Гасло.
- Дефініція.
- Історична довідка.
- Види спорту, які культивують у товаристві.
- Клуби – представники товариства (якщо такі є).
- Основні спортивні споруди.

- Чисельність.
- Визначні вихованці та їхні досягнення в олімпійському та професійному спорті (на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Європи тощо).
- Бібліографія.
- Ілюстрація (емблема).

2.24.5. Стаття про спортивну споруду (стадіон, спорткомплекс тощо)

- Гасло.
- Дефініція.
- Історія будівництва: ініціатор, архітектор, приурочення до події.
- Класифікація за міжнародною системою.
- Місткість (кількість глядачів).
- Змагання з яких видів спорту відбуваються на території споруди; згадати конкретні найважливіші змагання.
- Бібліографія.
- Ілюстрація.

2.24.6. Стаття про спортивний клуб

- Гасло.
- Дефініція: вид спорту, місце базування, домашня арена, власник і т. п.
- Історична довідка.
- Визначні гравці та тренери.
- Досягнення та рекорди на національному та міжнародному рівнях.
- Бібліографія.
- Ілюстрація (емблема, основна спортивна форма – один з останніх варіантів дизайну).

2.25. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ»

2.25.1. Стаття про орган державного управління

- Гасло.
- Дефініція.
- Функції та повноваження.
- Підпорядкованість та структура.
- Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність.
- Принципи (правила) формування.
- Для органів державної влади України – перелік найвідоміших очільників.
- Бібліографія.

2.26. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

2.26.1. Стаття про категорію культурології

- Гасло.
- Дефініція

- Автор / автори та час виникнення категорії.
- Інтерпретація різними культурологічними школами.
- Поширеність.
- Бібліографія.

2.26.2. Стаття про культурологічний напрям / наукову школу культурології

- Гасло.
- Дефініція.
- Час і країна виникнення.
- Сутнісна характеристика.
- Коротка історична довідка.
- Представники.
- Поширеність та впливовість.
- Розвиток в Україні.
- Розвиток у світі.
- Бібліографія.

2.26.3. Стаття про музей

- Гасло.
  - Дефініція.
  - Основний напрям діяльності (історичний, літературний, художній, меморіальний тощо).
    - Розташування (включно з філіалами).
    - Історична довідка.
    - Характеристика фондів – кількісна, якісна, за походженням, автори досліджень, збирачі колекцій.
    - Характеристика приміщення (насамперед історико-архітектурних або культурних пам'яток).
    - Характеристика експозиції: автори, тематика, наповнення, загальна оцінка.
    - Особливості у сфері менеджменту, наукової роботи, індивідуальність, характеристика аудиторії.
    - Статистичні дані – відвідуваність, обсяг фондів, площа експозиції, кількість і характеристика наукових розробок за рік.
    - Місце музею в українській та світовій культурі.
    - Найвідоміші керівники музею та видатні персоналії, які були з ним пов'язані.
  - Бібліографія.
  - Ілюстрації.
- #### **2.26.4. Стаття про міжнародний культурний центр**
- Гасло.
  - Дефініція.
  - Мета створення, структура та сутнісна характеристика діяльності.
  - Історична довідка.
  - Засновники та найвідоміші очільники.

- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.26.5. Стаття про персонажа міфології

- Гасло.
- Дефініція.
- Походження (етнос, у середовищі якого виник персонаж).
- Епос / міф, де вперше зафіксовано.
- Функціональність, найвідоміші вчинки.
- Особливі прикмети: артефакти, надприродні сили, особливості зовнішності.

- Місце у структурі міфології (національної та світової).
- Поширеність.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.26.6. Стаття про елемент народної творчості

- Гасло.
- Дефініція.
- Умови й період виникнення.
- Сутнісні характеристики.
- Історична довідка.
- Ареал поширення.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.27. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ З НАПРЯМУ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

2.27.1. Стаття про бібліотеку

- Гасло.
- Дефініція. Повна назва установи.
- Місцезнаходження.
- Тип, відомча належність.
- Коротка історична довідка.
- Фонди.
- Види бібліотечно-бібліографічної роботи.
- Коло читачів.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.27.2. Стаття про періодичне видання

- Назва видання, для іншомовних видань – в українській транскрипції, після неї у дужках – назва мовою оригіналу і переклад. У разі перейменування зазначають також інші назви (з датуванням).
- Дефініція: тип видання (газета, журнал, альманах, збірка праць і т. п.).
- Дата й місце заснування.

- Головний редактор (на момент заснування та часу підготовки гасла).
- Періодичність (для видань, що вже не виходять – роки випуску і, за потреби – кількість випущених номерів / томів).
- Мова видання (якщо це не впливає з попередньої інформації).
- Науковий або суспільно-політичний напрям видання; тематика.
- Для видань, що відіграли вагомую роль у суспільному і науковому житті, – коротка історична довідка (ім'я засновника, головного редактора; участь у даному виданні видатних громадських діячів, учених, письменників, художників та ін.).
- Тираж. Поширеність. Коло читачів.
- Бібліографія.

2.27.3. Стаття про термін / категорію / поняття з документознавства / архівознавства / соціальної комунікації / соціально-комунікаційних технологій / журналістики / видавничої справи (редагування) / бібліографознавства (книгознавства, бібліотекознавства)

- Гасло.
- Дефініція.
- Місце й час виникнення, авторство, упровадження до наукового обігу.
- Сутнісні характеристики.
- Практичне застосування.
- Поширеність використання.
- Бібліографія.

2.27.4. Стаття про організацію / установу у сфері соціальних комунікацій; видавництво, редакцію, друкарню тощо

- Гасло.
- Дефініція.
- Дата та місце (країна, місто) створення.
- Засновники. Очільники.
- Мета, сутнісні характеристики діяльності.
- Результативність функціонування.
- Перелік найважливіших видань / проєктів.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.27.5. Стаття про архівну колекцію / видання збірників архівних документів

- Гасло.
- Дефініція.
- Датування.
- Походження.
- Місце зберігання. Фонд (архіви, зібрання, збірник, масив документів).
- Сутнісна характеристика.
- Доступність.
- Бібліографія.

2.27.6. Стаття про вид / елемент допоміжного апарату / елемент оформлення / структуру видання

- Гасло.
- Дефініція.
- Сутнісні характеристики.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.28. ТИПОВІ СХЕМИ СТАТЕЙ ПРО НАУКУ

2.28.1. Стаття про науку або галузь науки (наукову дисципліну)

- Гасло.
- Дефініція (предмет науки / наукової дисципліни).
- Структура (класифікація) науки: основні розділи та допоміжні дисципліни.
  - Нарис із історії розвитку науки:
    - місце, час і обставини зародження;
    - основні етапи історичного розвитку;
    - сучасний стан і тенденції подальшого розвитку;
    - визначні представники (діячі) та наукові школи;
    - впливові наукові установи;
    - найважливіші теорії, вчення, напрями;
    - розвиток науки в Україні (у зв'язку із загальним процесом розвитку даної науки, але докладніше).
  - Найважливіші форми та методи дослідження.
  - Місце в системі наукового знання; зв'язки науки з суміжними галузями наукового знання.
  - Результативність.
  - Найважливіші вітчизняні й міжнародні організації (товариства, спілки і т. п.); впливові наукові форуми.
  - Найважливіші друковані та електронні органи (журнали, періодичні збірки і т. п.).
  - Бібліографія (з історії науки та її сучасного стану)

2.28.2. Стаття з теорії в галузі природничих та технічних наук

- Гасло.
- Дефініція.
- Необхідність розробки (факти, обставини, які потребували створення теорії).
  - Історична довідка.
  - Початкові положення теорії, їх експериментальне обґрунтування.
  - Найважливіші поняття та закономірності (необхідність уведення кожного поняття обґрунтовують і роз'яснюють на прикладі найпростіших явищ).
  - Коло явищ, пояснених теорією. Прогнозування.
  - Практичне застосування.

- Зв'язок теорії з іншими.
- Невирішені проблеми.
- Бібліографія.
- Ілюстрації.

2.28.3. Стаття з історії природознавства та техніки

У Великій українській енциклопедії історію природознавства та техніки передбачено викласти:

- у низці спеціальних статей (напр., «Природознавство»);
- в історичних розділах статей, присвячених окремим наукам (наприклад, «Математика», «Фізика», «Хімія» та ін.), їх галузям, термінам або поняттям;

– у коротких історичних довідках до окремих статей.

• В історичних розділах статей з природознавства і техніки детально розкривають досягнення та пріоритет вітчизняних учених, винахідників і конструкторів, також висвітлюють працю іноземних учених і винахідників, які здійснили вагомий внесок у розвиток науки і техніки.

• Статті про хімічні елементи, мінерали, фізичні явища, сільськогосподарські культури і т. п. супроводжують короткою історичною довідкою, де зазначають дату відкриття, історію вивчення, впровадження на практиці, роль українських учених.

• У статтях з фізичної географії подають історію географічних досліджень, подорожей, географічного вивчення територій. Наприклад, у статті «Антарктида» – історію подорожей і відкриттів в Антарктиці. Історію дослідження подають у статтях про материки – «Азія», «Америка», «Африка», «Австралія», а також у таких статтях, як «Алтай», «Альпи» і т. п.

• Історію техніки розкривають:

- у відповідному розділі статті «Техніка»;
- історію окремих галузей («Металургія», «Гірнична справа», «Електротехніка» і т. п.) висвітлюють у історичних частинах відповідних статей;
- у низці статей, що розкривають історичний процес розвитку матеріальної основи галузі. Наприклад, у статті «Доменне виробництво» подають історичний нарис.

• Обов'язковими компонентами статті є дата винаходу, автор винаходу, поширеність, застосування. Вітчизняні праці у тій чи іншій галузі висвітлюють докладніше.

• Історію науки і техніки відображають також у значній кількості біографічних статей, де розкривається роль окремих учених, винахідників, конструкторів, діячів різних галузей науки і техніки.

• У Великій українській енциклопедії подають також статті з історії основних вітчизняних та зарубіжних періодичних видань з питань науки і техніки. У бібліографії до цих статей подають описи бібліографічних показників даного періодичного видання (якщо такі були опубліковані).

• Всі статті повинні мати бібліографію.

2.28.4. Стаття про наукову і технічну проблему

- Гасло.
- Дефініція.
- Сутнісна характеристика.
- Історична довідка.
- Сучасний стан.
- Перспективи розв'язання.
- Бібліографія.

2.28.5. Стаття про наукову установу (дослідний інститут, наукову станцію, обсерваторію, велику лабораторію і т. п.)

2.28.5.1. Загальні положення

Про всі університети та інші вищі навчальні заклади України та науково-дослідні інститути у ВУЕ подають окремі статті. Статті про науково-дослідні інститути Національної академії наук України подають за їхньою офіційною назвою, всі інші інститути – за галузевою ознакою, наприклад: Кольорової металургії Державний науково-дослідний інститут.

2.28.5.2. Схема статті

- Назва установи – повна і скорочена (у разі потреби).
- Дефініція. Основний науковий профіль.
- Дата утворення (для статей про найбільші установи – обставини виникнення).
  - Місцезнаходження.
  - Структура: основні відділи, філії, найважливіші допоміжні служби (дослідні станції і т. п.).
  - Основні етапи розвитку.
  - Наукова проблематика, її зв'язок з практикою промислового виробництва, будівництва, сільського господарства тощо.
  - Видатні вчені, що працюють (працювали) в установі.
  - Підготовка наукових кадрів: наявність аспірантури (очної та заочної), право прийому до захисту дисертацій.
  - Наукові періодичні видання («Праці», «Записки» і т. п.).
  - Бібліографія (праці, спеціально присвячені даній установі).
  - Ілюстрації (за потреби).

2.28.6. Стаття про наукову школу / течію

- Гасло.
- Дефініція.
- Час виникнення / формування.
- Концепції, на яких базувалася / базується школа / течія.
- Видатні представники.
- Поширеність. Результативність діяльності / впливу.
- Бібліографія.
- Ілюстрації (за потреби).

3. ПІДГОТОВКА СТАТЕЙ З БІОГРАФІСТИКИ

3.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

• Біографічні статті ВУЕ мають подавати у стислій, лаконічній формі основні довідкові відомості про видатних громадських, політичних, військових діячів, представників науки і техніки, митців, спортсменів.

• Відбір гасел до статей біографічного блоку енциклопедії зумовлюється місцем діяча у державно-політичних процесах, внеском у розвиток науки, техніки, літератури, мистецтва, суспільного життя. Водночас враховується популярність того чи іншого діяча, зумовлена творчими досягненнями, а не лише наявністю офіційних звань, премій, нагород.

• Обсяг біографічних статей визначається масштабністю постаті, а також наявністю історичної інформації, доступної на момент укладання статті. Водночас розміри біографічної статті враховують наявність у ВУЕ окремих статей про вчення, теорії, відкриття, закони, формули, авторство яких належить тим або іншим діячам (до прикладу, «Періодична система елементів Менделєєва», «Дарвінізм», «Авогадро закон», «Станіславського система»).

• Довідкові відомості біографічної статті мають містити:

- найважливіші події з біографії діяча;
- основні риси світогляду чи наукових поглядів;
- місце в історії українського народу; у біографії зарубіжних діячів важливо акцентувати увагу на його зв'язку / впливові з українською історією, культурою, наукою, літературою.

3.2. ДЕРЖАВНІ, ВІЙСЬКОВІ, ЦЕРКОВНІ, КУЛЬТУРНІ ДІЯЧІ УКРАЇНИ ТА ДІЯЧІ ІНШИХ ДЕРЖАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ІСТОРІЄЮ УКРАЇНИ (ІХ – поч. ХХ ст.)

- Найвпливовіші представники князівської влади.
- Гетьмани та найвідоміші представники козацької старшини, кошові отамани Війська Запорозького.
- Найвідоміші представники української аристократії.
- Представники вищого духовенства.
- Діячі культури та мистецтв (література, музика, живопис, архітектура).
- Глави державних утворень, до складу яких входили українські землі.

3.3. ПЕРСОНАЛІ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1920 рр.)

- Голови урядів.
- Партійні лідери.
- Керівники дипломатичних місій.

- Найвідоміші / найвпливовіші представники духовно-культурного простору.
- Командири військових формувань.

3.4. ДІЯЧІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1920–1991 рр.)

3.4.1. Державно-партійні діячі

- Партійні лідери, перші секретарі ЦК КПУ.
- Голови урядів.
- Очільники законодавчої та судової гілок влади.
- Державні / партійні діячі, які обіймали протягом своєї кар'єри низку високих посад у системі законодавчої, виконавчої та судової влади УРСР і діяльність яких вплинула на суспільно-політичний, соціально-економічний та культурний розвиток країни.

3.4.2. Восначальники – уродженці України або українці за походженням

- Маршали Радянського Союзу, Адміралаи Флоту Радянського Союзу, Головні маршали родів військ, генерали армії, маршали родів військ, генерал-полковники Збройних сил СРСР та адміралаи флоту ВМФ СРСР.
- Командуючі Українськими фронтами у складі Червоної Армії під час Другої світової війни.
- Командири Української Повстанської Армії.

3.4.3. Представники наукового середовища – уродженці України або українці за походженням

- Члени Наукового товариства ім. Шевченка (1892–1939 рр.).
- Академіки, члени-кореспонденти АН СРСР та інших іноземних держав – уродженці України або українці за походженням.
- Вчені, інженери, винахідники, працями яких закладені нові напрями / засновані наукові школи, що мали визначальний вплив на розвиток науки і техніки у світовому / європейському / національному масштабі.

3.4.4. Релігійні діячі

- Глави церковних конфесій.
- Найвідоміші священнослужителі – вихідці з України, які уславилися завдяки своїй діяльності на території інших держав.

3.4.5. Діячі культури та мистецтва – уродженці України та українці за походженням

- Класики української літератури, музичного та образотворчого мистецтва.
- Відомі музиканти, диригенти, балетмейстери, оперні співаки, діячі театрального мистецтва.
- Народні артисти України, які отримали це звання до 1961 р. включно; починаючи з 1962 р. – Народні артисти України та, одночасно – лауреати Національної премії України ім. Шевченка.

- Народні артисти та художники СРСР.
- Лауреати Національної премії України ім. Шевченка.
- Солісти провідних оперних театрів світу.
- Володарі премій міжнародних кінофестивалів.
- Діячі культури (літератори, художники, скульптори, архітектори, композитори, музиканти, диригенти, діячі театру, кіно), відомі своєю творчістю у світовому культурному середовищі.

3.4.6. Спортсмени

• Чемпіони та призери Олімпійських ігор – українці за походженням і ті, які представляли Україну на Олімпійських іграх (літніх – з 1896, зимових – з 1924 р.).

- Чемпіони світу та Європи з олімпійських видів спорту.
- Чемпіони та призери чемпіонатів Європи з футболу у складі збірної СРСР.

- Переможці (гравці та тренери) Кубка європейських чемпіонів, Кубка володарів кубків, у складі українських клубних футбольних команд, а також Олімпійських ігор у складі олімпійської футбольної збірної СРСР.

- Чемпіони світу з шахів за версією ФІДЕ, а також шахісти, які входили до топ-10 у рейтингу ФІДЕ протягом більше ніж 20 років.

- Тренери багаторазових олімпійських чемпіонів, які водночас занесені до Книги рекордів Гіннеса за видатні досягнення в спорті.

3.5. ДІЯЧІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (з 1991 р.)

3.5.1. Державно-політичні діячі

- Президенти України.
- Голови Верховної Ради України.
- Прем'єр-міністри України.
- Голови Верховного суду України.
- Державні / політичні діячі, які протягом своєї кар'єри (включаючи період УРСР) обіймали низку високих посад у системі законодавчої, виконавчої та судової влади України (на рівні Заступника Голови Верховної Ради України, народного депутата України чотирьох скликань, міністра, Голови Адміністрації Президента України, Секретаря РНБО України, Голови Нацбанку України, Генерального прокурора України, Голови Конституційного суду України, Заступника Голови Верховного суду України).

3.5.2. Представники наукового середовища

- Академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАН України. Керівники галузевих академій незалежної України, що мають статус національних.

- Академіки, члени-кореспонденти академічних установ інших іноземних держав – уродженці України або українці за походженням.

- Вчені, інженери, винахідники, працями яких закладені нові напрями / засновані наукові школи, що мали визначальний вплив на розвиток науки і техніки у світовому / європейському / національному масштабі.

3.5.3. Релігійні діячі

- Глави церковних конфесій, які залишили помітний слід в історії України.

- Керівники найчисленніших конфесій, існуючих у сучасній Україні.
- Найвідоміші священнослужителі – вихідці з України, які уславилися завдяки своїй діяльності на території інших держав.

3.5.4. Діячі культури та мистецтва – уродженці України та українці за походженням

- Найвідоміші представники української літератури, музичного та образотворчого мистецтв, музиканти, диригенти, балетмейстери, оперні співаки, діячі театрального мистецтва.

- Лауреати Національної премії України ім. Шевченка.
- Солісти провідних оперних театрів світу.
- Володарі найпрестижніших кінопремій світового значення.
- Володарі премії «Греммі».
- Діячі культури (літератори, художники, скульптори, архітектори, композитори, музиканти, диригенти, діячі театру, кіно), творчість яких відома у світовому культурному середовищі.

3.5.5. Спортсмени

- Чемпіони та призери Олімпійських ігор – українці за походженням та ті, що представляли Україну на Олімпійських іграх.

- Чемпіони світу та Європи з олімпійських видів спорту.
- Чемпіони світу з боксу за версіями WBA, WBC, IBF, WBO.
- Володарі призу «Золотий м'яч» кращому футболісту Європи.
- Переможці (гравці та тренери) Ліги чемпіонів, Ліги Європи, Кубка УЄФА, Суперкубка УЄФА у складі українських клубних футбольних команд, або українці – у складі зарубіжних клубних футбольних команд.
- Чемпіони світу з шахів за версією ФІДЕ, а також шахісти, які входили до ТОП-10 у рейтингу ФІДЕ протягом більше, ніж 20 років.
- Тренери багаторазових олімпійських чемпіонів, які водночас занесені до Книги рекордів Гіннеса за видатні досягнення в спорті.
- Президенти Національного олімпійського комітету та Національного параолімпійського комітету.

3.6. ІНШІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ З УКРАЇНОЮ

- Герої України (індивідуальний підхід з урахуванням сукупності факторів).

- Повні кавалери ордена Ярослава Мудрого.
- Повні кавалери ордена княгині Ольги.

- Тричі та двічі Герої Радянського Союзу / Герої Соціалістичної Праці – уродженці України або українці за національністю.
- Космонавти – уродженці України або українці за походженням.
- Найвидатніші представники економічного сектору, які зробили значний внесок у розвиток економіки України та / або іноземних держав.
- Уродженці України / українці за походженням, які досягли професійного успіху за межами української землі та здобули визнання світової спільноти.
- Уродженці України / українці за походженням, які мали високий суспільно-політичний та культурний статус у державах, до складу яких входили українські землі у різні історичні періоди.

3.7. ДІЯЧІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

3.7.1. Політичні та державні діячі, діяльність яких мала визначальний загальний або локальний вплив упродовж розвитку цивілізації

- Монархи, імператори.
- Глави держав та урядів – президенти, прем'єр-міністри, канцлери тощо.
- Генеральні секретарі ООН.

3.7.2. Представники наукового середовища

- Лауреати Нобелівської премії в усіх номінаціях.
- Керівники Академій наук іноземних держав.
- Вчені, інженери, винахідники працями яких закладені нові напрями / засновані наукові школи, що мали визначальний вплив на розвиток науки і техніки у загальносвітовому / загальноєвропейському масштабі.

3.7.3. Діячі культури та мистецтв

- Класики світової літератури, музичного та художнього мистецтв.
- Основоположники видів, жанрів та напрямів мистецтва.
- Всесвітньовідомі музиканти, диригенти, балетмейстери, артисти опери та балету, актори театру і кіно.
- Кінорежисери, чиї фільми стали переможцями найпрестижніших міжнародних кінофестивалів.
- Всесвітньовідомі актори – переможці / лауреати найпрестижніших міжнародних кінофестивалів.
- Лауреати премії Ернста фон Сіменса.
- Володарі відзнак «Золотий диск» (тираж записів – 500 тис. примірників), «Платиновий диск» (1 млн), «Діамантовий диск» (10 млн).
- Всесвітньовідомі діячі циркового мистецтва, фотомистецтва, стилісти (модельєри) та ін.

3.7.4. Спортсмени

- Багаторазові олімпійські чемпіони (від 5 і більше золотих олімпійських медалей).

- Абсолютні чемпіони з боксу у важкій вазі за умови, якщо вони є чемпіонами не менше, ніж у трьох версіях одночасно.
- Чемпіони світу з Формули-1 та ралійних перегонів, які мають найбільшу кількість цих титулів.
- Для баскетболістів НБА – дворазові олімпійські чемпіони, які входять до списку кращих гравців НБА.
- Тенісисти (чоловіки та жінки), які мають найбільшу кількість перемог на турнірах Великого шолома в одиночному розряді.
- Володарі перших трьох позицій у топ-100 кращих гравців Національної хокейної ліги, а також хокеїсти українського походження – фігуранти цього списку на будь-якій позиції.
- Для чоловічого футболу – багаторазові (два рази і більше) володарі призу «Золотий м'яч» кращому футболісту Європи та титулу «Гравець року ФІФА» (три рази і більше). Перші десять зі списку кращих футболістів ХХ ст. і кращих тренерів за версією Міжнародної федерації футбольної історії та статистики. Для жіночого футболу – багаторазові (п'ять разів і більше) переможниці у категорії «Футболістка року ФІФА».
- У хокеї на траві – багаторазові (вісім разів) переможниці у категорії «Хокеїстка року».
- Абсолютні чемпіони світу (чоловіки та жінки) з шахів за версією ФІДЕ, а також Професійної шахової асоціації.
- Президенти Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного параолімпійського комітету.
- Засновники шкіл, популяризатори спорту.

3.7.5. Інші

- Найвідоміші релігійні діячі та представники найвпливовіших релігійних течій.
- Видатні воєначальники – представники різних держав (генералісимуси, фельдмаршали, маршали, генерал-фельдмаршали).
- Оператори та продюсери фільмів, що стали переможцями найпрестижніших міжнародних кінофестивалів.

3.8. ТИПОВІ СХЕМИ БІОГРАФІЧНИХ СТАТЕЙ

3.8.1. Загальні положення

- Назву статті зазвичай становить прізвище діяча. Прізвище набирається півжирним шрифтом.
- Для деяких діячів минулого, а також для монархів і голів релігійних течій / церков назву статті становить ім'я.
- Для всіх діячів зарубіжних країн, після назви статті в дужках подають прізвище чи ім'я в оригінальному написанні (для болгарських і сербських прізвищ / імен лише тоді, коли їх написання відрізняється від українського).
- Прізвища та імена діячів Росії дають в українському написанні.

- Якщо назвою статті є псевдонім (літературний, артистичний, партійний та ін.), то в статті одразу після назви зазначають справжнє прізвище, ім'я та по батькові / друге ім'я діяча.

- Якщо діяч (іноземний) має кілька імен, наводять усі його імена.

- Прізвище набирається півжирним, ім'я – світлим.

- Дати народження і смерті (число, місяць, рік). (*Про зазначення дат у різних календарних стилях див. підрозділ «Дати»).

- Місця народження і смерті / поховання; якщо місце смерті не збігається з місцем поховання, цей момент обумовлюють. Наприклад: «**Шелест** Петро Юхимович (14.02.1908, смт Андріївка Балаклійського р-ну Харків. обл. – 22.01.1996, Москва, РФ, похов. у Києві)...».

- Місця народження та смерті зазначають відповідно до адміністративно-територіального поділу, чинного на момент підготовки біографічної статті, й враховують таку систему підпорядкування:

- населений пункт;

- адміністративна одиниця II рівня (в умовах України – район);

- адміністративна одиниця III рівня (в умовах України – область);

- держава (якщо діяч народився чи помер за межами країни, яку він представляє);

- для великих міст – адміністративних центрів вказувати нижні рівні не треба.

Наприклад: **Франклін** (Franklin) Бенджамін (17.01.1706, м. Бостон, округ Саффорд, шт. Массачусетс, – 17.04.1790, м. Філадельфія, штат Пенсильванія)...

- Дефініція: державна належність, за потреби – національність; основна сфера діяльності (професія, рід занять, спеціальність); вище звання або вчений ступінь (із зазначенням року присвоєння).

- Подвійні визначення, що стосуються часів СРСР – «український радянський», «російський радянський» і т. п. не використовують.

- Дефініції формують приблизно так: «український фізик, фахівець з оптики, акад. НАН України (1958)»; «французький письменник»; «американський геолог, за походженням – ірландець», «політичний діяч часів СРСР».

- Характеристика діяча у дефініції за потреби може бути ширшою, ніж звичайно, але не повинна нагадувати вступний розділ статті. Зокрема, після зазначення наукової або іншої спеціалізації діяча наводять стисле формулювання основного внеску, здійсненого у відповідній царині. Наприклад, у дефініції про данського ученого Нільса Бора: «фізик, перший творець теорії атома, один з основоположників квантової механіки».

- Епітети на кшталт «великий, видатний, значний, видний, відомий, прогресивний, реакційний» не використовують.

- Освіта: зазначають вищий або інший навчальний заклад, що його закінчив діяч, рік випуску, спеціальність: «Київський політехнічний інститут (1965), інженер-електромеханік».

- Відомості про вчителів наводять лише за умови, якщо вчитель був основоположником наукової школи, художнього напрямку тощо. Наприклад, у статті про С. Ріхтера зазначають, що він закінчив Московську консерваторію за класом Г. Нейгауза.

- Найважливіші факти особистої біографії (з датами): від початку самостійної праці й до кінця життя: відомості про те, де (у якому місті або містах) жив і працював діяч, яку наукову, політичну, педагогічну або іншу роботу вів, основні посади тощо.

- У разі потреби зазначають родинні стосунки (син, брат і т. п. іншого діяча, про якого є стаття в енциклопедії), наводять прізвище та ініціали, наприклад: «син М.М. Боголюбова».

- Розгорнуту оцінку діяльності дають у ході викладу матеріалу. У заключній частині статті наголошується на результативності внеску діяча.

- У статтях про діячів науки і мистецтва або спочатку подають основні факти біографії, а потім – докладнішу характеристику творчої діяльності, або весь матеріал викладають хронологічно. У статтях про найвидатніших діячів перевагу надають першому варіанту.

- Основні наукові праці, теорії, відкриття та винаходи діяча; значні удосконалення у сфері виробництва, будівництва, військової справи та ін.; найважливіші твори літератури, мистецтва тощо (усі відомості – з датуванням і короткою характеристикою).

- У тексті дають посилання на інші статті енциклопедії, в яких детальніше описуються вчення, теорії, закони, машини, прилади тощо, створені, відкриті або розвинені діячем.

- Відомості про депутатство розміщують у завершальній частині статті, перед відомостями про найвищі нагороди. При цьому вказують номер скликання Верховної Ради із зазначенням років: «народний депутат України 3–4 скликань (1998–2006)».

- Найвищі нагороди (ордени), найвищі премії, у т. ч. міжнародні.

- Відомості про премії розміщують, як правило, у заключній частині статті, перед відомостями про орден. Якщо премія стосується певного твору, відкриття і т. п., відомості про неї дають у тексті статті, безпосередньо після назви здобутку, за який присуджено премію.

- У розлогіх за обсягом статтях назви творів з відповідною характеристикою включають до загального викладу життєвої й творчої біографії діяча.

- Назви творів іноземних діячів подають мовою оригіналу.

- У бібліографічному списку зазначають окремі твори, збірки основних творів чи зібрання творів особи, якій присвячена стаття, видані мовою оригіналу і обов'язково видання творів в українському перекладі (якщо такі існують).

- У списку літератури подають найвагоміші історіографічні джерела, присвячені життєвому шляху та діяльності діяча.

- Ілюстративний матеріал (портрет; документальні та художні ілюстрації, що характеризують життєвий і творчий шлях діяча).

3.8.2. Біографічні статті про діячів науки і техніки

3.8.2.1. Загальні положення

• До Великої української енциклопедії внесено імена діячів науки і техніки, умовно виокремлених у кілька груп (це, в свою чергу, обумовлює обсяг та змістову характеристику статей):

– до першої групи віднесено корифеїв науки і техніки, праці яких мають всесвітньо-історичне значення. Статті про них мають містити не лише біографічні відомості, викладені з достатньою повнотою, на основі новітніх даних, але й розгорнену характеристику творчості, світогляду, наукових поглядів, досягнень, впливу на розвиток світової й вітчизняної науки;

– до другої групи – видатних діячів науки і техніки, які мають наукові праці світового значення, але не віднесені до першої групи;

– третя група – діячі науки і техніки, праці яких мали велике значення у розвитку окремих напрямів науки, наукових дисциплін або галузей, розділів певної дисципліни тощо, але не створили провідних наукових шкіл, класичних творів тощо;

– четверта група – вчені та винахідники, праці яких мають вагомe значення для розвитку окремих напрямів конкретної галузі / дисципліни, для вирішення окремих задач.

3.8.2.2. Стаття про вченого у галузі суспільних наук (філософії, історії, економіки, права, літературознавства, мовознавства і т. п.)

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного вченого наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність або національність (у разі потреби – і те, і друге); у якій сфері суспільних наук працює; основна спеціальність; почесні звання (найважливіші); вчений ступінь або звання (із зазначенням року присвоєння).

• Профільна освіта.

• Основні етапи наукової діяльності: провідні посади у науководослідних установах та вищих навчальних закладах, основні наукові праці; участь у видатних експедиціях (археологічних, етнографічних, мовознавчих та ін.); розробка теоретичних проблем та їх практичне застосування у різних галузях народного господарства і культури.

• До якої наукової школи (напрямку) належав або належить; чи є творцем нової школи або напрямку.

• Членство і керівна робота в академіях та найбільших наукових товариствах; участь у найважливіших вітчизняних і міжнародних наукових конгресах.

• Найвищі нагороди та премії, зокрема міжнародні (із зазначенням року присудження).

• Бібліографія: а) праці вченого; б) праці про нього.

• Портрет.

3.8.2.3. Стаття про вченого у галузі природознавства і техніки (а також про конструктора, винахідника та ін.)

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного вченого наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність або національність (якщо необхідно – і те, і друге); у якій області науки і техніки працює; основна спеціальність; почесні звання; вчений ступінь або звання (із зазначенням року присвоєння).

• Профільна освіта.

• Основні етапи наукової діяльності; провідні посади у науково-дослідних, навчальних, конструкторських та інших установах і підприємствах; головні наукові праці, теорії, відкриття, винаходи, конструкції машин, верстатів, приладів і т. п., їх значення і практичне застосування у промисловості, будівництві, транспорті, зв'язку, сільському господарстві, військовій справі та ін.

• До якої наукової або науково-технічної школи (напряму) належав (або належить); чи є творцем нової школи або напряму.

• Членство і керівна робота в академіях і найбільших наукових товариствах; участь у найважливіших вітчизняних і міжнародних наукових конгресах, експедиціях тощо.

• Нагороди і премії, зокрема міжнародні (із зазначенням року присудження).

• Бібліографія: а) праці діяча; б) праці про нього.

• Портрет.

3.8.3. Стаття про військового діяча

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного воєначальника наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність або національність (у разі потреби – і те, і друге); основна військова спеціальність; вище військове звання та інші державні почесні звання (Герой України, Герой Радянського Союзу, заслужений діяч науки і техніки тощо, із зазначенням року присвоєння).

• Профільна військова освіта.

• З якого часу в армії (на флоті).

• Основні етапи військової служби: найважливіші військові посади; участь у війнах і кампаніях; поранення; військово-педагогічна і наукова діяльність.

• Нагороди (перелік усіх орденів) та премії; у особливих випадках також іноземні вищі військові ордени.

• Бібліографія: а) праці діяча; б) праці про нього.

• Портрет.

3.8.4. Стаття про державного, політичного діяча

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного політика наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність та / або національність; основна сфера державної й політичної діяльності.

• Біографічні відомості: освіта; найважливіші державні, партійні, профспілкові або інші громадські посади (із зазначенням часу перебування); якщо діяч є ідеологом суспільного руху, подають коротку характеристику його суспільно-політичних поглядів; якщо діяч є творцем політичної партії, зазначають назву партії та час її заснування.

• Почесні звання, вищі нагороди і премії, зокрема міжнародні (із зазначенням року).

• Бібліографія: а) праці (якщо мають суспільний резонанс); б) література про діяча.

• Портрет.

3.8.5. Стаття про діяча мистецтва (музиканта, актора, художника і т. п.)

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного діяча мистецтва наводять також оригінальне написання прізвища); артистичний псевдонім. *Примітка:* якщо діяч мистецтва більше відомий під своїм артистичним псевдонімом, то спочатку зазначають псевдонім, а потім наводять справжнє прізвище, наприклад, «Станіславський (справ. прізвище – Алексєєв)».

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність та / або національність; галузь мистецтва, у якій здійснювалася творча діяльність; основна спеціальність (жанр, ампула і т. п.); почесні звання (із зазначенням року присвоєння).

• Основні етапи життєвого і творчого шляху: профільна освіта, умови формування таланту; перший публічний виступ; робота в музичних, театральних та інших колективах; чиїм учнем був; до якої школи (напряму) належав або належить; чи створив свою школу (напряму); чи веде педагогічну роботу у своїй галузі мистецтва (можна назвати видатних учнів).

• У характеристиці діяльності згадують найбільші творчі досягнення: кращі твори музики, образотворчих мистецтв і архітектури, кращі досягнення музикантів-виконавців, кращі ролі та партії тощо.

• Найвищі нагороди і премії, зокрема міжнародні (із зазначенням року).

• Бібліографія: а) твори діяча; б) література про нього.

• Портрет.

• Ілюстрації (наприклад, репродукції творів образотворчого мистецтва, фотографії скульптур, артистів у ролях, кінокадри тощо).

3.8.6. Стаття про педагога, діяча народної освіти

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного педагога наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність та / або національність; основна галузь роботи або спеціальність; почесні звання; вчений ступінь або звання (із зазначенням року присвоєння).

• Профільна освіта.

• Теоретичні переконання з питань педагогіки; основні етапи педагогічної та наукової діяльності за своєю спеціальністю; керівна або організаційна діяльність у сфері народної освіти та культурно-освітньої роботи.

• Основні праці та їх характеристика з науково-педагогічних, методичних і організаційних питань народної освіти.

• Нагороди і премії (із зазначенням року).

• Бібліографія: а) найважливіші праці діяча; б) праці про нього.

• Портрет.

3.8.7. Стаття про письменника

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного письменника наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: до якої літератури належить за мовною та державною ознакою (наприклад, «канадський письменник», пише французькою мовою); у якій галузі літератури працює;

• Короткі біографічні відомості: профільна освіта; професія (якщо літературна творчість не була єдиною професією) тощо.

• Рік появи та вагомість першої публікації.

• Належність до певного літературного напрямку, школи.

• Характеристика творчості. Основні етапи творчого шляху. Найважливіші твори і дати їх публікації.

• Нагороди і премії, зокрема міжнародні й державні.

• Для зарубіжних письменників – які українські письменники перекладали твори цього письменника, зв'язок з Україною (якщо є).

• Бібліографія: а) найважливіші твори письменника; б) праці про нього.

• Портрет.

3.8.8. Стаття про спортсмена

• Прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (у статті про зарубіжного спортсмена наводять також оригінальне написання прізвища).

• Дата і місце народження та смерті / поховання.

• Дефініція: державна належність та / або національність; основна професія; спортивна спеціальність (або спеціальності); вище спортивне звання.

• Найбільші спортивні досягнення, перші та призові місця, рекорди на великих зарубіжних та вітчизняних змаганнях (Олімпійські ігри,

чемпіонати світу та Європи); педагогічна, тренерська і наукова робота в галузі фізичної культури і спорту.

- Діяльність в інших галузях (якщо вона була), зокрема по завершенні спортивної кар'єри.

- Урядові нагороди (із зазначенням року).

- Бібліографія: а) опубліковані праці спортсмена, що мають вагоме наукове і суспільне значення; б) праці про нього.

- Портрет.

3.8.9. Стаття про монарха / правителя

- Ім'я (для зарубіжних діячів подають також оригінальне написання); за наявності міцно укоріненого за даною особою прізвиська його наводять услід за ім'ям.

- Дата і місце народження та смерті / поховання.

- У якій державі / державах правив (дати правління).

- До якої династії належав або яку династію заснував; після кого успадкував престол. За вагомості й впливовості родинних гілок, зазначають батька і матір монарха.

- Діяльність монарха у внутрішній і зовнішній політиці держави; характеристика найважливіших подій); загальна оцінка періоду правління.

- Узагальнююча характеристика особи монарха.

- Бібліографія.

- Портрет.

3.9. ПРО ЕЛЕМЕНТИ ДОВІДКОВОСТІ У БІОГРАФІЧНИХ СТАТТЯХ

- У дефініціях до біографічних статей зазвичай вказують державну, а не національну належність.

- Якщо творча діяльність здійснюється двома або більше мовами, то це обумовлюють у дефініції (наприклад, «український письменник, пише російською мовою»).

- У дефініціях до статей про зарубіжних діячів у деяких випадках, окрім зазначення державної належності, подають відомості про національне походження (наприклад: «**Растреллі** Варфоломій Варфоломійович (1700–1771) – російський архітектор італ. походження»).

- Вчене звання і науковий ступінь діяча (лише найвищі) наводять у дефініції або відразу після неї, після зазначення сфери діяльності (наприклад, за наявності звання академіка або члена-кореспондента НАН України не зазначають ступені і звання: доктор наук, професор, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки (науки і техніки, мистецтва) тощо).

- Усі відомості про звання і ступені датують у дужках (зазначають рік присвоєння).

- У статтях про академіків та членів-кореспондентів національних академій наук відомості про академічні звання і роки їх присвоєння

подають за таким стандартом: акад. НАН України (1958); чл.-кор. НАН України (1961); акад. НАН України (1967; чл.-кор. з 1956).

- Якщо особа є одночасно академіком галузевої академії, це зазначають разом із датою присвоєння звання.

- У тексті статті про академіка або члена-кореспондента слово «професор» може бути згадане, коли воно означає посаду, яку обіймав / обіймає діяч науки. Це стосується й інших посад на кшталт «старший науковий співробітник».

- Тему докторської або магістерської дисертації наводять лише:

- у статтях, присвячених найвидатнішим діячам науки;

- у разі, якщо дисертація виявилася видатним внеском у науку, науковим відкриттям.

- У статтях про зарубіжних діячів зазначають, як правило, лише членство у національних академіях або у відповідних їм наукових установах (наприклад, у Лондонському королівському товаристві). У статтях про зарубіжних учених, обраних іноземними членами НАН України, ці відомості подають обов'язково (з датою).

- Для військових діячів вказують найвище для особи звання.

- Відомості про премії розміщують або наприкінці статті (перед бібліографією), або у її тексті у зв'язку з тими досягненнями, за які присуджені премії.

- Відомості про премії зазначають коротко, як правило, без слова «лауреат». Наприклад: Національна премія України ім. Шевченка (1965).

- Дворянсько-аристократичний титул (герцог, маркіз, князь, граф, барон тощо) зазначають на початку статті, після дат народження і смерті, але перед дефініцією.

Прізвиська історичних діячів наводять згідно з історичною традицією (наприклад, Всеволод Велике Гніздо, Карл Сміливий, Іван IV Грозний).

4. РЕДАГУВАННЯ СТАТЕЙ

4.1. ПАМ'ЯТКА АВТОРУ СТАТТІ

4.1.1. Загальні положення

• Статті енциклопедії мають містити найважливіші достовірні науково-довідкові відомості та бути написані у доступній формі.

• У ході роботи над статтею слід враховувати, що кожна енциклопедична стаття входить до загального комплексу статей з певної наукової дисципліни або певного кола питань, а тому має бути пов'язана з іншими статтями цього комплексу, а також із суміжними комплексами статей. Науковий редактор статті зобов'язаний надати автору відомості про статті зі суміжних тем, їх розділи і обсяг. Наприклад, для автора статті «Вугільна промисловість» це будуть статті: «Донецький кам'яновугільний басейн», «Львівсько-Волинський вугільний басейн», «Буре вугілля».

• У ході підготовки статті необхідно чітко викласти сутність проблеми, не повторюючи змісту суміжних за тематикою статей. Взаємозв'язок суміжних за тематикою статей ВУЕ здійснюватиметься завдяки організації системи посилань.

• Стаття повинна починатися з дефініції (визначення) того терміна (поняття, імені тощо), який становить назву (заголовок) статті.

• Дефініція обов'язково має бути зрозумілою для читача, який не має фахової освіти, особливо в разі, якщо стаття містить вузькоспеціалізований матеріал (математичний, технічний, лінгвістичний тощо).

• Терміни іншомовного походження, що є назвами статей ВУЕ, потребують етимологічної довідки одразу після гасла (наприклад: «**Ліцензія** (лат. *licentia* – свобода, право)». Таку довідку подає автор статті.

• Терміни наук, які послуговуються латинською термінологією (біологія, медицина, фармацевтика тощо), обов'язково мають супроводжуватися латинським відповідником. Наприклад: «**Айва** (*Cydonia*) – рід рослин родини розових, підродина яблуневих».

• Стилість, лаконічність викладу за максимальної точності всіх формулювань і насиченості довідковим, фактичним матеріалом є обов'язковою вимогою до кожної енциклопедичної статті. Автор замовленої статті повинен дотримуватися відповідного обсягу (кількості знаків).

• У разі необхідності виокремлення в статті структурних поділів на розділи й підрозділи, окремих положень або слів, слід керуватися вказівками про рубрикацію й шрифтові виділення всередині тексту (*див.* підрозділ «Зовнішнє оформлення авторського рукопису»).

• Фактичний довідковий матеріал (імена, дати, статистичні відомості, площі, території, довжина річок, найвищі точки гірських систем, параметри технічних споруд і пристроїв та ін.) має бути ретельно вивірений автором. Після надходження статті до редакції фактичний матеріал ретельно має вивірити профільний науковий співробітник.

- Прізвища іноземних діячів, заголовки творів зарубіжної літератури, що згадуються в тексті поданої автором статті, позначаються в українському та іншомовному написанні.

- За умови використання іншомовних імен та географічних назв, слід дотримуватися однакової системи транскрипції цих найменувань (*див.* розділ «Транскрипція іншомовних найменувань»).

- Статті ВУЕ завершуються бібліографією. Складання бібліографії є обов'язком автора статті; правила складання наведені у розділі «Бібліографія».

- Бібліографія входить до загального обсягу статті.

- Для наочності й дохідливості статті (а інколи й для скорочення її обсягу) використовують ілюстрування тексту картами, схемами, кресленнями, діаграмами, малюнками, фотознімками тощо. Автор або сам додає до статті ілюстрації, або вказує джерела ілюстративного матеріалу. Можлива оригінальна авторська робота над виготовленням ескізів ілюстрацій і карт (із відповідним обґрунтуванням).

- Робота автора над статтею, урахування зауважень редакторів і рецензентів триває до моменту здачі остаточно відредагованого авторською оригіналу до верстки.

- Авторські виправлення у статті, що перебуває у процесі виробництва, допускаються лише в особливих випадках (наприклад: відбулися принципово нові події; оприлюднено результати нового винаходу або наукового відкриття, пов'язаного з темою статті).

4.1.2. Стиль викладу енциклопедичних статей

- Енциклопедія – один з видів довідкової наукової літератури.

- Статті в енциклопедії мають бути написані науковою літературною мовою, особливості якої – чіткість, зрозумілість, стислість.

- Мова і характер викладу енциклопедичних статей, попри різноманіття тем, мають бути стилістично єдиними.

- Енциклопедичний стиль унеможливорює використання виразів на кшталт «варто мати на увазі», «слід зазначити», «необхідно послатися на», «варто підкреслити», «як було вказано вище» тощо.

- У енциклопедичних статтях необхідно уникати інверсій, метафор, двозначностей, шаблонів, канцеляризмів, повторень тих самих або схожих слів у одній фразі.

4.1.3. Зовнішнє оформлення авторського оригіналу статті

4.1.3.1. Загальні положення

- Рукописи статей повинні бути написані українською мовою, за винятком тих випадків, коли статті замовлені зарубіжним авторам або авторам, що не володіють українською мовою (у цьому разі здійснюється професійний переклад українською мовою).

- Автор зобов'язаний подати статтю до профільного наукового відділу Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» у електронному форматі Microsoft Word.

- Статті (за винятком комплексних, напр. статей про держави) не мають поділу на абзаци. Абзаци відступами не виділяють. Невеликі статті здебільшого не мають поділу на абзаци.
- Шрифт тексту – Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5.
- Стаття подається без виділень, підкреслень тощо.
- Назва (гасло) виділяється напівжирним шрифтом, слова-посилання на інші статті ВУЕ подаються курсивом.
- Назва файлу статті ідентична назві гасла й набирається кириличними літерами без будь-яких додаткових знаків.
- Профільний науковий відділ додає до тексту «супровід», зразок якого наведений нижче:

Соціогуманітарний відділ – 07. Історичні науки – 07.00.01. Історія України	
Стаття	Шелест Петро Юхимович
Дата останньої правки	16.12.2015
Кількість знаків з пробілами	1096
Автор	Шаповал Юрій Іванович (25.06.2015)
Науковий співробітник	Гірик Сергій Іванович
Літредактор-коректор	Дудар Оксана Євгенівна

• Пункти «Стаття», «Дата останньої правки», «Кількість знаків з пробілами» у «супроводі» оновлюються автоматично (їх виділяють правою кнопкою миші – опція «Оновити поле»), решта – заповнюються вручну. Пункт «Автор» містить також місце для підпису автора щодо його згоди на остаточну редакцію статті та дату підпису (вводиться вручну).

• При пересиланні статті долученим файлом варто звернути увагу: назва файлу статті ідентична назві гасла й набирається кириличними літерами без будь-яких додаткових знаків. За наявності у назві статті апострофа чи / та дефіса, вони з технічних причин не включаються у назву файлу (наприклад, назва файлу статті «Пам'ятник» має виглядати як «Памятник»), назва файлу статті «Сюлі-Прюдом» – як «Сюлли Прюдом» і т. п.).

4.1.3.2. Оформлення гасел

• Всі слова заголовка (основного терміну, гасла) повинні мати знаки наголосу, які набираються за допомогою клавіш Alt+0769 (цифри набираються на правій цифровій клавіатурі при увімкненій клавіші NumLock); при цьому курсор має бути встановлений позаду літери, на яку падає наголос.

• Після заголовка перед його дефініцією ставиться кома: «**Алтайські мови**, макросім'я мов, що об'єднує на основі припущення про генетичну спорідненість тюркські, монгольські, тунгусо-маньчжурські, а також ізольовані корейську та японську мови».

• Коли після слова-заголовка в дужках дається пояснення походження слова (переважно для іноземних слів) або рівнозначне за змістом слово (паралельні назви міст, самоназви народів тощо), дати життя та смерті (у біографічних статтях), кома ставиться після закритої дужки: «Алое (лат. Aloe, також – столітник), рід сукулентних рослин родини ксантореевих».

- Якщо після слова-заголовка одразу йде посилання на інше слово-заголовок, перед словом «див.» ставиться кома: «**Август Октавіан**, див. *Октавіан Август*».

- Після слів-заголовків, що означають прізвища, перед ім'ям, ставиться кома: «Авдієнко, Яків Півлович (05.11.1897, с. Покори, тепер – Приморський край, Росія – 16.03.1994, Київ), кінооператор та режисер-документаліст, заслужений діяч мистецтв України (1988).

- Одиниці виміру даються переважно метричні, при цьому позначення їх повинні відповідати прийнятому в Україні стандарту. Якщо наводяться дані в інших одиницях виміру, наприклад у застарілих одиницях, у загальноживаних морських мірах (милі, вузли, кабельтови) і т. п., то в дужках слід подавати переведення цих даних в метричні одиниці виміру.

- Підрядкові примітки допускаються у ВУЕ лише як поодинокі винятки (наприклад, внизу таблиці).

- Якщо стаття супроводжується ілюстраціями (малюнками, фотознімками, кресленнями тощо) або картами, то у відповідних місцях тексту треба дати посилання на них.

- Якщо автор планує рубрикацію (розбивку) своєї статті на розділи й підрозділи, то ця рубрикація має бути однотипною. Навіть у найбільших статтях рубрикація мусить мати не більше двох ступенів: розділи та підрозділи.

4.2. ВИЗНАЧЕННЯ (ДЕФІНІЦІЇ)

4.2.1. Загальні положення

- Визначення (дефініція) характеризує у стислій та узагальнюючій формі основний зміст терміна.

- Зазвичай визначення містить вказівку, до якого ширшого (родового) поняття належить дане видове чи одиничне поняття і які його основні, найважливіші ознаки.

- Визначення понять одного порядку мають бути однотипно уніфіковані і відображати особливості конкретного явища, події тощо.

- Визначення того чи іншого предмета або явища дається у формулюванні, прийнятому в сучасній науці. Застарілі визначення, якщо вони раніше широко вживалися і якщо довідка про це становить науковий інтерес, можна наводити у тексті статті.

- Якщо у науковій літературі ще немає достатньо сталого і загальноприйнятого визначення нового терміна, то слід стисло характеризувати різні (основні) точки зору з цього питання.

- Визначення дається здебільшого однією фразою (реченням), початком якої служить назва статті. У разі неможливості передати основний зміст терміна однією фразою, визначення іноді може складатися з двох-трьох тісно пов'язаних між собою фраз, які відокремлюються одна від одної крапкою з комою.

- У визначенні слід уникати посилань на іншу статтю. Посилання можна робити лише тоді, коли без нього неможливо з достатньою точністю

і повнотою визначити термін. Виправданим є посилання, якщо у невеликій статті словникового типу читач відсилається до більшої статті.

- У дефініціях допускається вживання прийнятих скорочень за винятком:

- назв, що позначають національну і державну приналежність. Слід писати «український», а не «укр.», «казахський», а не «казах.», «американський», а не «амер.» і т. п.;

- географічних назв, що позначають адміністративно-територіальні одиниці (краї, області, райони тощо) та фізико-географічні області й райони. Слід писати «Кіровоградська обл.», а не «Кіровоград. обл.», «Кримське узбережжя», а не «Крим. узбережжя», «альпійські луки», а не «альп. луки» і т. п.

4.2.2. Дефініції до статей з техніки

- У статтях з техніки визначення має характеризувати основну особливість (структуру, хімічний склад тощо) предмета чи явища, а не галузь його використання (застосування). Статті однієї групи (категорії, класу) будуться однотипно.

- Групи визначень у статтях з техніки:

- абстрактні поняття (властивості, здатності, методи, поверхні, елементи);

- системи (сукупність, комплекс, поєднання);

- устаткування (машини, пристрої, прилади);

- споруди (будівлі, приміщення, мости, канали та ін.);

- матеріали;

- дії (технології, процеси, операції, виготовлення, виробництво, отримання).

- Якщо назву статті з техніки утворено з кількох слів, то одне з них зазвичай є видовим і повторюється у визначенні.

- У визначенні статті з техніки, як правило, потрібно вказувати призначення предмета, що визначається, або дії, яка описується, характер роботи, що її виконує та чи інша машина.

- Іноді до визначення статті з техніки включається також вказівка на основні складові описуваного предмета і принцип пристрою.

4.2.3. Дефініції до біографічних статей

- У біографічних статтях у визначенні мають бути зазначені:

- державна належність;

- сфера діяльності, фах;

- найвище звання діяча (загальнодержавне, наукове, мистецьке та ін.).

- В окремих випадках (головно у статтях про видатних діячів) до формальних даних, що містяться в дефініції, може бути додана загальна і стисла характеристика внеску особи в його основну галузь діяльності.

- У статтях про вчених, письменників, поетів, діячів мистецтв, військових та інших діячів минулого українського та інших народів вказувати у визначенні його належність до народу, тобто «український»,

«білоруський», «китайський» і т. д. У разі, якщо дати таке визначення складно через брак відомостей або з інших причин, але відомо, що особа, про яку йдеться, в дожовтневий час жила і працювала у нинішніх межах України, слід писати «вітчизняний». У тих же визначеннях стосовно радянського періоду, вказуючи належність до народу, додавати слово «радянський» не потрібно.

- У статтях про письменників, поетів, учених, громадських діячів українського походження, що живуть за кордоном, у визначеннях поряд з національною належністю слід зазначати також і громадянство.

- Оцінка значення діяча науки або мистецтва словами «великий», «видатний», «видний», «відомий» не подається.

- У визначенні не пишуть «сучасний» чи «діяч такого-то століття», оскільки інформативною складовою є зазначені роки життя особи.

- Вказівка на століття (початок, середина, кінець, 1-ша чверть століття тощо) подається у визначенні тільки тоді, коли роки життя персоналії невідомі.

4.3. ДОВІДКОВІСТЬ СТАТЕЙ

4.3.1. Загальні положення

- Довідковість статей, насичення їх достовірним фактичним і статистичним матеріалом сприяє підвищенню наукового рівня енциклопедії.

- Статті енциклопедії, для яких розроблені типові схеми, повинні, як мінімум, містити довідкові відомості в обсязі, передбаченому цими схемами.

- У статтях енциклопедії не допускається наведення випадкових неперевіраних фактичних даних.

- При відборі фактичного матеріалу слід враховувати його наукову актуальність, відповідність сучасному рівню вивчення питання, ґрунтовність висновків та узагальнень. Конкретні відомості й факти не повинні підмінятися загальними міркуваннями та оцінками. Слід не перенавантажувати статті фактичним матеріалом.

- Статті не мають містити загальних та надмірно емоційних характеристик.

- У статтях не слід допускати химерних фраз, складних чи розпливчатих формулювань, перевантаження вузькоспеціальними термінами; при користуванні останніми – пояснювати їх за першої згадки (в контексті фрази або в дужках).

- Неприпустимим є повідомлення відомостей у загальній формі, без точних дат, цифр та інших фактичних даних.

- У всіх статтях (наприклад, із питань науки й техніки, про окремі наукові дисципліни, про галузі промисловості, транспорту, сільськогосподарства, права та найважливіші правові інститути, про жанри і види літератури, мистецтва та ін.) відомості про Україну подаються у загальносвітловому контексті як про питому частку загальноєвропейського простору.

- Статті про зарубіжні держави, статті про галузі науки і галузі техніки повинні містити хронологічні таблиці.
- У статтях про річки слід вказувати міста, розташовані на цій річці.
- У статтях, присвячених міжнародним організаціям, дають перелік усіх країн, що входять до цих організацій.
- У статтях про міжнародні договори, конвенції, угоди дають перелік усіх країн-підписантів; у бібліографії зазначають, де опублікований текст договору (угоди, конвенції). В окремих випадках (наприклад, якщо кількість країн – учасниць організації – або країн, що підписали документ, доволі значна) дозволяється згадати лише головні країни або організації.
- Статті з природничих та технічних наук потребують особливої ретельності дефініювання з урахування принципу доступності широкому колу читачів.
- Статті, що стосуються простих понять вищої математики, повинні мати вступну частину, яка дає змогу розібратися у значенні цих понять читачам, незнайомим з вищою математикою. Складніші питання вищої математики слід описувати на рівні, доступному читачам, знайомим з елементами аналітичної геометрії та математичного аналізу в обсязі програми вищих навчальних закладів.
- Статті про метали, мінерали, машини, товари і т. п. окрім опису повинні містити також фактичні відомості про рівень або зростання виробництва в тих випадках, коли немає загальних статей, які висвітлюють ту або іншу галузь виробництва. За наявності таких статей – на них дається посилання.
- Дані про чисельність населення в Україні та її адміністративно-територіальних одиницях зазначаються з обов'язковим посиланням на останній офіційний перепис; дані про чисельність населення в іноземних державах, адміністративно-територіальних одиницях та населених пунктах – на останні статистичні дані із зазначенням джерела.
- У статтях про вищі навчальні заклади зазначається кількість викладачів, професорів і студентів, кількість кафедр, кабінетів і лабораторій, а за необхідності – наявність науково-допоміжних установ (бібліотеки тощо). Подаються також відомості про основні видання закладу.
- Дані про кількість книг у бібліотеках і т. п. подаються в округлених цифрах (наприклад: «понад 450 тис.»).
- Біографічні статті обов'язково повинні містити точні дати не лише року, але й дня, місяця народження та смерті діяча, а також дані про місце народження та смерті (за винятком біографій діячів, щодо яких відсутні точні дані про дати та місце народження і смерті). Датуються також посади, які обіймав діяч, його праці, подаються роки обрання до академій, присвоєння почесних звань, нагородження орденами та найважливішими преміями.
- Для посилення інформативності та пізнавального значення реко-мандується у статтях історичного, географічного та іншого характеру,

тематика яких знайшла яскраве втілення у видатних творах літератури і мистецтва, наводити наприкінці статті (перед бібліографією) стислі довідки про визначні твори світової літератури та мистецтва, що тематично пов'язані із змістом даної статті. Текст таких доповнень до статті готує профільний науковий відділ, відповідальний за статтю.

- Усі дані, що наводяться у статті, ретельно перевіряє редактор, у разі виявлення розбіжностей редактор зобов'язаний ухвалювати рішення після консультації з авторитетними фахівцями.

4.3.2. Статистика

Статистичний матеріал є вагомою складовою універсального довідкового видання. Відтак, наведені цифри повинні не лише характеризувати сучасний стан явища, але й містити порівняльні дані, що характеризують динаміку розвитку.

- Статистичні дані, що наводяться в статтях ВУЕ, мусять бути достовірними і найсучаснішими.

- Для оприлюднення рекомендовано опубліковані офіційні першоджерела; при користуванні іншими джерелами проводиться відбір найвірогідніших і найавторитетніших. За потреби увиразнюється характер (природа) наведених статистичних даних (наприклад: перепис, оцінка).

- Статистичні відомості слід наводити у динаміці (порівняно з минулими періодами).

- Статистичні характеристики того самого явища в різних частинах статті (напр., територія країни, сума земельних угідь) або в кількох взаємопов'язаних статтях (напр., дані про населення певного міста у статті про країну і в статті про саме місто) мають бути ідентичними. Усі можливі розбіжності мають бути виправдані, а читачеві зрозумілі їх причини (різна методика обліку, використання пізніших або уточнених даних, остаточних замість попередніх і т. д.). Якщо виникає необхідність використання у статті попередніх даних, це зазначають.

- Пояснень потребують уточнені дані з огляду на плин часу (напр., якщо наводяться уточнені дані, які відрізняються від наведених у раніше підготовлених томах). Якщо у статтях наводяться нові уточнені дані, які суперечать аналогічним, опублікованим у статтях попередніх томів, слід зазначити: «(за останніми уточненими даними зі вказівкою на дату), (за даними такого-то джерела), (за іншими джерелами наводяться такі дані)».

- Статистичний матеріал подається, як правило, округлено, залежно від масштабу явища – в мільйонах, тисячах, одиницях (у разі потреби – з десятими долями). Цифра округлюється у бік збільшення, якщо в десятих (або сотих) долях прийнятої одиниці вимірювань вона більше 0,5; якщо ж менше за 0,5 – округлюють у бік зменшення.

- Увесь статистичний матеріал подається, як правило, в одиницях метричної системи.

- При переведенні в метричні одиниці вимірювання одиниць вимірювань інших систем враховуються існуючі суперечності у трактуванні того самого терміна (тонна, фунт і т. п.).

- Якщо цифри зазначаються не в метричних, а в інших широко відомих одиницях (наприклад, швидкість руху суден – у вузлах), то в дужках слід зазначити переведення у метричні одиниці (у наведеному прикладі – км/год).

- Факти або цифри, наведені у статті, обов'язково датуються. У енциклопедичних статтях не використовується датування на кшталт: «На даний час», «Тепер», «Останнім часом», «Останніми роками», «Минулого року», «Наступного року», «У минулому». У кожному випадку слід наводити конкретні дані із зазначенням часу, до якого вони відносяться. Відповідно до характеру наведених даних, допускається укрупнене датування (зазначення століття, початку століття, середини століття, кінця століття, десятиліття).

- При повторенні в тексті низки цифр, що відносяться до того самого періоду і виражаються в одній системі одиниць вимірювань, вказівка на дату і одиницю вимірювання не повторюється поряд із кожною цифрою, а подається на початку всієї низки цифр. Якщо невелика кількість цифр із зазначеного переліку стосується іншого періоду або подається в іншій одиниці вимірювань, вказівки на ці винятки наводять у дужках після кожної цифри.

- Відомості, як правило, наводяться за рік, а не за певну його частину.

4.3.3. Статистичні таблиці

- Статті про іноземні держави, про галузі промисловості й сільськогосподарства, як правило, повинні супроводжуватися статистичними таблицями та діаграмами.

- Статті про економіку окремих держав, про економіку областей та районів України, про галузі економіки повинні, по можливості, маюти містити статистичні таблиці.

- Форма таблиць має сприяти насиченню статей наочним статистичним матеріалом і полегшити читачеві знаходження відповідних показників.

- При побудові статистичних таблиць необхідно керуватися такими положеннями:

- кожна таблиця повинна мати відповідну її змісту назву (заголовок);
- якщо до статті подаються дві (або більше) таблиці, їх слід нумерувати;

- на таблиці обов'язково подається посилання у тексті статті: «див. таблицю» або «див. табл. 1, табл. 2» і т. д.;

- якщо всі цифри, зазначені у таблиці, стосуються одного періоду (року і т. п.) і виражені в одній одиниці вимірювання, необхідно і те, і інше включити до заголовка таблиці;

- не варто переобтяжувати таблицю включеннями до неї другорядних та малозначущих об'єктів;

- абсолютні цифрові показники таблиці можуть супроводжуватися відповідними рядами відносних цифр (у відсотках) у випадках, коли останні уможливають читачеві розуміння тексту чи аналіз явища;

– автор і редактор зобов'язані чітко відстежувати правильність підсумкових (сумарних) даних, що наводяться у таблиці як в абсолютному, так і у відносному (у відсотках) вираженні;

– розташування по вертикалі об'єктів, для яких даються горизонтальні ряди цифр, має бути підпорядковане певній системі (за абеткою об'єктів, за ступенем їх значущості, яка визначається низхідним порядком цифр в одній з вертикальних граф таблиці і т. д.);

– горизонтальні ряди цифр у таблиці мають бути присутні в кожній вертикальній графі. У разі відсутності явища для тієї або іншої графи, або якщо відомості про нього вимірюються менш ніж половиною прийнятої для таблиці одиниці вимірювання, у відповідній графі пропоставляється знак «←» (тире); у разі відсутності відомостей про явище для тієї або іншої дати у відповідній графі пропоставляється знак «...» (три крапки).

• Статистичні таблиці супроводжуються в тексті статті висновками, обґрунтованими на матеріалі таблиць. Однак висновки не слід підмінити переказом самого змісту таблиць.

• Усі другорядні та малозначимі об'єкти у таблиці повинні групуватися в одну рубрику – «інші».

• Потрібно уникати повторення в тексті тих цифр, які зазначаються у статистичній таблиці. Проте допустимо, наприклад, спираючись на абсолютні цифри, що наводяться в статистичній таблиці, користуватися в тексті відносними даними (наприклад, процент зростання, питома вага і т. п.), що ілюструють те або інше твердження автора.

• Необхідне критичне ставлення до даних статистики, офіційної та неофіційної. У необхідних випадках автор має супроводжувати наведені ним цифри поясненнями.

4.3.4. Дати

Кожна подія або історичне явище, яке згадується в статтях, обов'язково датується. Датування має ґрунтуватися на найвірогідніших джерелах. Залежно від важливості події або явища, а також від наявності науково перевірених хронологічних даних, застосовуються такі основні види датування:

– зазначення точного календарного часу події (явища): року, місяця, числа, а іноді також і часу доби (години, хвилини);

– зазначення року або року і місяця;

– зазначення століття або століття і десятиліття;

– зазначення тисячоліття.

• Залежно від науково вивірених фактичних даних, або від ступеня докладності датування, прийнятого у статті, подія може датуватися не місяцем, роком, десятиліттям, століттям або тисячоліттям, а зазначенням відповідною арабською цифрою з нарощенням тієї чи іншої частини місяця, року і т. п., наприклад: «у 1-й пол.», «у 2-й пол.» (для століть і тисячоліть також: «у 1-й чверті», «у 2-й чверті», «у 3-й чверті») або «на

початку», «в середині», «в кінці» того чи іншого місяця (року, десятиліття, століття, тисячоліття).

- Для пролонгованих у часі історичних подій і явищ прийнято визначати хронологічні рамки.

- Проміжок часу між двома датами позначається знаком тире (–), без пробілів між тире і датами, при цьому обидві дати зазначаються повністю: «Російсько-японська війна 1904–1905», «Друга світова війна 1939–1945».

- У статтях, присвячених вагомим і значущим подіям, дати подають якомога докладніше, тобто позначають не лише рік, а й місяць і число. Зокрема, це стосується з'їздів, конференцій, конгресів, сесій, законів, постанов, міжнародних договорів і угод, найважливіших воєнних подій і т. ін.

- При зазначенні дати історичних подій необхідно зауважити, якого саме моменту вони стосуються – моменту підписання чи опублікування документа, відкриття чи заснування установи, моменту вступу військ у місто чи повного визволення його, початку боїв або їх завершення, написання праці чи її видання тощо.

- Рівень докладності датування тих самих подій і явищ у різних статтях ВУЕ може бути різним залежно від характеру статей. Наприклад, у статті про українську літературу дати життя Т. Г. Шевченка можуть бути позначені роками, але у спеціальній статті про Шевченка позначається не лише рік, але й місяць, день (число місяця) народження поета, а також рік, місяць і день його смерті.

- Дати позначаються арабськими цифрами і словами; римські цифри не використовуються.

- Для позначення дат використовується такий стандарт:

- тисячоліття позначається цифрою з нарощенням і скороченим словом «тисячоліття», наприклад: «1-ше тис.»;

- століття позначається цифрою без нарощення і скороченим словом «століття», наприклад: «18 ст.»;

- десятиліття позначається чотиризначною цифрою з нарощенням без зазначення слова «роки», напр.: «1870-ті», але не «70-ті рр. XIX ст.» і не «1870-ті рр.».

- рік позначається арабською цифрою без нарощення і без слова «рік» або «р.», наприклад: «1917». Навчальний рік, театральний сезон, господарський або бюджетний рік, якщо вони не збігаються з календарним, позначаються цифрами, розділеними косою рисою (знаком дробу), наприклад: «2014/2015 н. р.»;

- місяць у тексті статті (при зазначенні числа і року) позначається повною його назвою;

- у біографічних статтях, датах життя і смерті, які зазначаються після прізвища діяча, місяці позначаються двома арабськими цифрами, наприклад: «12.03.1918», а не «12.III.1918» чи «12.3.1918»; якщо ж відомий лише місяць народження, то його потрібно писати словом повністю, наприклад: «березень 1919»;

– години і хвилини позначаються арабськими цифрами без нарощення і відповідним скороченим словом: «год», «хв», наприклад «3 год 15 хв».

• Якщо дата події (наприклад, дата народження або смерті особи, якій присвячено статтю), невідома, то це позначається знаком питання: «?–1740», «1861–?», «?–?».

• Якщо дата відома приблизно, то вона супроводжується словом «бл.»: «бл. 1595–1657». Можна також зазначати (залежно від наявних відомостей): «між 1648–1654», «після 1700» і т. п.

• Якщо в джерелах треба позначити різні дати, то друга дата супроводжується словами «за ін. даними» чи словом «або» (у позначеннях років народження і смерті).

• Дати подій, які відбулися до Різдва Христового, умовно позначаються словами «до н. е.» (до нашої ери), наприклад: «4 ст. до н. е.», «375 до н. е.».

• Іноді, коли йдеться про події останніх століть чи років до початку нашої ери і перших століть чи років після початку нашої ери, дати після цього моменту, щоб уникнути плутанини, супроводжуються словами «н. е.», наприклад: «1 ст. н. е.», «2 ст. до н. е. – 3 ст. н. е.».

• Дати з історії України і всі дати історії інших країн зазначаються за новим стилем. Дати за старим стилем наводяться лише в разі крайньої потреби одразу після обов'язкового зазначення дати за новим стилем.

• При переході від дат за старим (юліанським) календарним стилем до нового (григоріанського) стилю, завжди слід додавати до дат старого стилю:

– 10 діб для дат від 5 жовтня 1582 р. до 18 лютого 1700 р. включно;

– 11 діб для дат від 19 лютого 1700 р. до 17 лютого 1800 р. включно;

– 12 діб для дат від 18 лютого 1800 р. до 16 лютого 1900 р. включно;

– 13 діб для дат від 17 лютого 1900 р.

• У 21-му столітті різниця між стилями становить (як і в 20-му столітті) 13 діб.

• У тексті статті дати зазвичай подаються без дужок; однак у окремих випадках (залежно від будови речення і характеру наведеної дати) дужки допускаються.

• Перша світова війна і Друга світова війна можуть датуватися (роки позначаються без дужок) або не датуватися залежно від контексту.

• Як правило, у статтях про перейменовані географічні пункти дата перейменування зазначається або в назві статті, або в тексті. У статті-посиланні про перейменовані географічні пункти також позначається дата перейменування.

• У всіх статтях, де згадуються факти присвоєння почесних і вчених звань, у дужках позначається рік присвоєння звання: «академік (з 1943), член-кореспондент (з 1933)».

• У біографічних статтях слідом за прізвищем та іменем особи в дужках зазначаються точні дати її народження і смерті (без будь-яких пояснювальних слів), а для діючих – лише рік народження.

- Точні дати народження і смерті (день, місяць, рік) наводяться завжди, коли можна їх встановити, у решті випадків зазначаються тільки роки народження і смерті.

- Дати в біографічних статтях подаються за новим стилем.

- У статтях про діячів науки, техніки, літератури, мистецтва, про видатних публіцистів і т. п., а також у статтях з історії науки і культури зазначаються дати (рік, а інколи також місяць або місяць і число) публікації або написання (створення) найвагоміших творів, відкриттів або винаходів, які відчутно вплинули на розвиток даної галузі науки і культури або посіли вагому історичну роль. Якщо між створенням і першою публікацією праці минув значний проміжок часу, доцільно зазначити обидві дати. Якщо повторні видання того чи іншого твору істотно відрізняються від перших і мають самостійне значення, можна зазначити також дати цих видань. Згадувані дати зазначаються, як правило, у дужках після назви відповідного твору, відкриття або винаходу.

- У біографічних статтях про монархів, регентів, президентів і т. п. після імені в дужках даються роки життя (як і в інших біографічних статтях), а роки правління позначаються у тексті без дужок з використанням сполучника «у» за схемою: «**Альфонсо XIII** (17.05.1886, Мадрид, Іспанія – 28.02.1941, Рим, Італія), король Іспанії у 1902–1931». При цьому рік, який визначає кінець правління, позначається і тоді, коли він збігається з роком смерті.

- Позначення року цифрами зазначається без вживання скорочення «р.».

- Наводячи в тексті статей і в таблицях позначення року цифрами, необхідно стежити за тим, аби при цьому не виникали неясності або плутанина. Не можна, наприклад, писати: «Видобуток вугілля у млн т 1913 – 29, 1967 – 595», оскільки при такому написанні виходить, що цифри позначають арифметичну дію – віднімання. Слід писати: «Видобуток вугілля (у млн т): 29 у 1913, 595 у 1967» (після коми за цифрою 1913, обов'язково має бути інтервал, інакше вийде десятковий дріб 1913,595).

- Дата, яка визначає подію, входить до гасла і набирається також напівжирним шрифтом: «**Американо-іспанська війна 1898**, війна між США та Іспанією, внаслідок якої Іспанія втратила Кубу, Пуерто-Рико, Філіппіни і Гуам».

- При вживанні слів «давній», «стародавній» треба мати на увазі, що давні події відбувалися пізніше від стародавніх.

4.3.5. Найменування величин, одиниць вимірювання та їх позначення

У статтях ВУЕ, як правило, вказується значення величин відповідно до Міжнародної системи одиниць, зі встановленими скороченими позначеннями одиниць вимірювань.

- Кілограм, грам, тонну, центнер застосовують як одиниці маси (а не ваги) тіла. Проте у статтях, які висвітлюють питання побутового характеру або наводять дані про кількість сільськогосподарської продукції чи деякі показники економічного характеру, бажано уникати застосування терміна «маса» або пояснювати ототожнення маси і ваги. Замість написання: «Жива вага корови 800 кг», слід писати: «Жива маса корови 800 кг». Характеризуючи вантажопідйомність автомобілів, слід писати: «3-тонний, 5-тонний і т. д. автомобілі», а не «вага вантажу, який перевозиться, 3 т».

- Поряд із цифрою обов'язково зазначаються одиниці вимірювання. Наприклад, не можна писати «щільність 0,67», потрібно: «щільність 0,67 г/см³».

- Слід уникати написання: «розмір 10 × 15 м», а писати: або «10 м × 15 м», або «розміри (у м) 10 × 15», або «10 × 15 м²».

- Не можна писати розміри непрямокутних площ (об'ємів) у вигляді математичного виразу. Наприклад, не можна сказати про розміри кратера вулкана: «100 м х 200 м», потрібно: «найбільша довжина 200 м, найбільша ширина 100 м».

4.3.6. Прізвища та імена, що наводяться у тексті та назвах статей

- Не допускається перевантаження статей іменами осіб, які відіграли віддалено опосередковану роль у розвитку науки, техніки, культури.

- Перед прізвищем обов'язково ставляться ініціали.

- Офіційне/статутне найменування підприємства або установи, що носить ім'я діяча, подається за офіційними документами. Наприклад: «Київський національний університет імені Тараса Шевченка».

- За наявності у тексті статті прізвищ учених, їхні звання (академік, член-кореспондент, професор тощо) не подаються за умови, що ці відомості подаються в окремих біографічних статтях.

- Якщо у статті йдеться про досягнення, винаходи, наукові відкриття, твори літератури і мистецтва, за які удостоєна група осіб, необхідно згадувати всіх осіб, які отримали цю премію.

- За наявності у тексті статті переліку тих чи інших осіб, їх слід подавати за прізвищами в алфавітному порядку.

4.4. ТРАНСКРИПЦІЯ ІНШОМОВНИХ НАЙМЕНУВАНЬ

4.4.1. Загальні положення

Одноманітність у транскрипції іншомовних найменувань – одна з необхідних вимог енциклопедичної уніфікації. Транскрибування проводиться за фонетичним принципом, тобто засобами українського алфавіту передається якнайточніша вимова іншомовного найменування, а також за традиційним для тих назв, які давно увійшли до української мови і вживаються в ній.

4.4.2. Оригінальне написання

• Після назви у статтях про діячів, про географічні об'єкти, періодичні видання, агентства тощо зазначається оригінальне (іншомовне) написання відповідного найменування.

• У статтях про зарубіжні періодичні видання після назви статті в дужках дається не тільки написання мовою оригіналу, а й переклад цієї назви.

• Назви зарубіжних періодичних видань, про які згадується в тексті статей, наводяться лише українською транскрипцією (якщо про це видання є окрема стаття у ВУЕ) або ж українською транскрипцією з подальшим оригінальним написанням у дужках (якщо у ВУЕ окремої статті про це видання немає); іноді, коли це необхідно для розкриття змісту чи напряму даного видання, в дужках наводиться також переклад назви.

• Оригінальні написання іноземних назв у лапки не беруться, якщо це не передбачено правилами правопису.

• У дефініціях статей про географічні об'єкти (гірські хребти, річки, озера тощо) можуть бути зазначені національні найменування: «**Араpát** (вірменське Масіс)».

4.4.3. Деякі правила транскрипції

• Німецьке, англійське, данське, ісландське, норвезьке, шведське, фінське, угорське, польське, чеське і словацьке «**h**» передається через фрикативне «**г**» (Гаага, Гастінгс, Гумбольдт, Копенгаген, Нова Гута, Стокгольм тощо), за винятком традиційних, особливо – англійських, найменувань; «**g**» – через дзвінкий задньоязиковий «**г**»

• Англійське «**w**» передається українським «**в**».

• Англійське (за деякими винятками), голландське, португальське, угорське й румунське «**l**» у кінці складу й перед голосними **а, о, і** передається через українське «**л**» тверде.

• Довгота голосних не передається.

• Приголосні подвоюються відповідно до написання мовою оригіналу.

• Іспанське «**j**» передається через українське «**х**».

• Італійські сполучення «**gi**», «**ci**», де «**i**» є ознакою м'якої вимови, передаються через «**дж**» і «**ч**».

• Французькі «**eu**», «**œu**», німецьке й шведське «**ö**» передаються через українське «**е**».

• Німецьке **ü** передається через українське «**ю**», а на початку слів і після голосних – через українське «**і**». Наприклад: Іберлінген. Французьке **u** передається як українське **ю**, а сполучення **ou** – як українське **у**. Наприклад: Юбер, Луї.

• Німецькі дифтонги «**ei**», «**eu**» в назвах періодичних видань, компаній тощо і в нетрадиційних прізвищах передаються не через «**ей**», а через «**ай**».

- Угорські прізвища, імена і назви зі сполученням м'яких приголосних «**gy**», «**ny**» і «**ly**» з голосними **a, á, e, é, i, í, ő, ö, u, ú, û, ü** по-українському передаються приголосною і відповідною йотованою без знака пом'якшення між ними за таблицею:

Угорські склади	Відповідні українські склади
gya, gyá	дя
nya, nyá	ня
gye, gyé, győ, gyö	де
nye, nyé, nyő	не
gyi, gyí	ді
nyi, nyí	ні
gyu, gyű, gyü	дю
nyü	ню
tyú	тю

- Склади «**gyo**» і «**nyo**» [в угорській мові] передаються через «**дьо**» і «**ньо**».

- При передаванні складених географічних назв між частинами назви ставиться дефіс, а слова, що становлять назву, пишуться з великої літери, крім сполучників, прийменників та інших службових слів, які пишуться всередині назви з малої літери.

- Іноземні слов'янські географічні назви, що складаються з прикметника та іменника пишуться без дефіса.

- У всіх випадках, коли ініціали є африкатами (складними приголосними), вони передаються в українській транскрипції через дві букви, що відповідають даній африкаті. Так, англійське ім'я John (Джон) має писатися Дж., а не Д., італійське Giovanni (Джованні) повинне писатися Дж., а не Д. і т. п.

- Складні імена людей пишуться через дефіс або без нього – у відповідності до оригінального написання та правил «Українського правопису».

- Подвійні іспанські прізвища зі сполучником «у» передаються через дефіс.

- Прийменники при іншомовних прізвищах «**де**», «**ді**» (у романських мовах), «**ван**» (у голландській мові) і «**фон**» (у німецькій мові) пишуться з малої літери без дефіса.

- Романський прийменник «**де**» перед прізвищами, що починаються з голосної, може писатися без «**е**» через апостроф.

- Назви статей, за деякими винятками, подаються за основним прізвищем: **Голль, Шарль де**.

- Частка **«аль»** (або **«ель»**) і похідні від неї (**«аз», «ас», «аш»** тощо) в арабських іменах і географічних назвах пишуться через дефіс, в іменах і всередині географічних назв – з малої літери (ат-Табарі, Ксар-ель-Бухарі), на початку географічних назв – з великої (Ель-Джа-діда, Ет-Тіб). Назви статей подаються за основним ім'ям (**Біруні**, а не аль-Біруні).

- Якщо терміном є найменування (частіше географічне), яке має дві різні форми транскрипції, то поряд з основним гаслом після коми світлим шрифтом подається друга назва, а в дужках мовою оригіналу наводяться також обидві форми.

- У назвах театрів, періодичних видань тощо всі слова, які становлять назву (крім першого і власних назв), пишуться українською мовою з малої літери (напр., Королівська опера в Стокгольмі).

4.4.4. Традиційні форми назви

- Найменування, що міцно увійшли в українську наукову, навчальну та художню літературу, вживаються в географічних атласах і на картах, подаються в традиційній формі. Наприклад, Париж (замість Парі), Рим (замість Рома), Гейне (замість Гайне).

- У традиційній формі лишаються й деякі власні імена (нім. Генріх замість Гайнріх, ісп. Ігнатій Лойола замість Ігнасіо Лойола тощо).

- До зарубіжних прізвищ подається один ініціал основного імені, якщо традиційним стало вживання (у поєднанні з прізвищем) саме цього імені, або ж два (подеколи – три і більше ініціалів).

- Імена французьких королів пишуться за традицією: Людовик, а не Луї, Генріх, а не Анрі тощо, але, як виняток, Луї-Філіпп.

- Якщо назва статті наводиться у фонетичній формі, але в літературі трапляється ще й інше написання, то воно також наводиться, а крім основної статті, подається ще й стаття-посилання, яка спрямовує читача до основної статті.

- У разі сталої традиції фонетична форма після назви статті не подається (наприклад, у статтях «Париж», «Рим», «Гейне»).

- Стародавні історичні власні імена передаються за усталеною в українській мові традицією.

5. БІБЛІОГРАФІЧНА СКЛАДОВА ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

5.1. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ЛІТЕРАТУРИ

- Бібліографія є важливим елементом енциклопедичної статті. Бібліографія як невід’ємна складова тексту дає ключ до масиву джерел і літератури, використаних для його підготовки і написання. Вона інформує читача про джерела та літературу за темою, засвідчує фаховий рівень її автора, а також служить базою усім зацікавленим у продовженні дослідження проблеми.

- Основне завдання бібліографії: ознайомити читача з джерелами цитування, за потреби допомогти віднайти їх; поінформувати щодо літератури, яка була використана у процесі проведеного дослідження; надати можливість читачеві вибрати літературу за темою, а автору – ущільнити викладення матеріалу, спрямовуючи читача до публікацій, де порушені питання можуть розглядатися докладніше або інакше.

- У статтях, що не мають бібліографії, слід практикувати посилання на узагальнюючі статті, які супроводжуються бібліографією, тобто наприкінці статті зазначати: *див.* таку-то статтю і літературу до неї.

- Залежно від теми статті, її значимості й обсягу, бібліографія під текстом має бути представлена орієнтовно 4–5 назвами; бібліографія до комплексних, оглядових та проблемних статей – 5–10 назвами.

- До біографічних статей про діячів науки і техніки слід подавати максимально повну бібліографію: праці діяча, а також літературу про нього, у тому числі й бібліографічні покажчики.

- У статтях про діячів 17, 18 і 19 ст. зазначають архівні фонди, що містять фактологічну складову життєвого та творчого шляху особи, про яку йдеться.

- Оскільки бібліографія в статті включає невелику кількість назв, особливе значення має правильний добір. Наводиться найвагоміша література з проблеми, найновіші узагальнюючі праці, довідники, іноді також підручники чи посібники.

- Поряд з літературою українською у разі потреби наводиться література й іншими мовами.

- Назви творів іноземних діячів даються мовою оригіналу.

- Основне правило бібліографічного опису – чіткість дотримання опису паспорта книги / видання (подавати усе так, як на титульній сторінці видання, що описується).

- Видання, що є бібліографічною рідкістю, наводяться з обов’язковим зазначенням їхньої унікальності.

- Журнальні та газетні статті, а також статті зі збірників подаються лише у тих випадках, коли немає інших спеціальних праць і коли рекомендована стаття має особливу значущість.

- Статті з енциклопедій включаються тільки тоді, коли мають особливу значущість, написані видатними вченими або громадськими діячами.

- Автореферати дисертацій можуть включатися у бібліографію у випадках, коли вони є єдиним дослідженням із зазначеної проблеми.

- Бібліографія до статті складається з джерел та літератури (спеціальна література, що надає найглибшу і найповнішу інформацію про предмет; науково-популярна література, розрахована, як правило, на менш підготовленого читача, який не є фахівцем у цій царині знань; бібліографічні покажчики (якщо такі існують), що дають перелік праць з проблеми, яка розглядається, і дозволяють читачеві самостійно підібрати літературу). Підбір і включення до переліку літератури бібліографічних покажчиків є одним із найважливіших завдань автора статті.

- Отже, при укладанні бібліографії до статей ВУЕ варто враховувати такі основні підходи:

- пріоритетними є фундаментальні дослідження, передусім монографії, у яких найповніше розкривається тема енциклопедичної статті;

- перевага надається сучасним працям вітчизняних дослідників;

- водночас до бібліографії включаються фундаментальні дослідження зарубіжних вчених.

5.2. ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЇ (ОПИС КНИГ; ОПИС СТАТЕЙ У ПЕРІОДИЧНИХ ТА ТАКИХ, ЩО ПРОДОВЖУЮТЬСЯ У ВИДАННЯХ)

- Формування бібліографії передбачає застосування певного бібліографічного опису, який ідентифікує бібліографічне джерело і дозволяє віднайти його у разі потреби.

- Бібліографія подається наприкінці статті у хронологічному порядку під скороченим заголовком *Лит.*:

- До біографічних статей бібліографія складається з трьох основних частин:

- Праці (для художньої літератури – твори), що представляють наукову або творчу спадщину особи, якій присвячено статтю (*Праці, Тв.*);

- бібліографічні покажчики праць (*Бібліогр.*) цієї особи;

- література (*Лит.*), присвячена особі, про яку йдеться в енциклопедичній статті.

- Зазначення у бібліографії зібрання творів певного діяча не виключає можливості наведення окремих його праць, якщо вони є значущими самі по собі.

- За наявності кількох видань книги вказується останнє або одне з найвагоміших у науковому сенсі.

- Структура сучасних бібліографічних описів, на які зазвичай орієнтується міжнародна наукова спільнота, визначається міжнародними стандартами, що, у свою чергу, затверджуються Міжнародною організацією стандартизації – ISO.

- Наразі діє редакція міжнародних стандартів щодо бібліографічного опису – Information and documentation. Guidelines for bibliographic references and citations to information resources. – ISO 690:2010 (розроблена на основі двох попередніх ISO 690: 1987; ISO 690-2: 1997; опублікована 14.06.2010 www.iso.org). Вона пропонується як для окремих авторів, так і для видавництв і стосується бібліографічного опису та цитування для усіх видів інформаційних ресурсів: монографій, періодичних видань, картографічних, аудіовізуальних матеріалів, електронних ресурсів тощо.

- Особливостями системи міжнародних стандартів ISO 690: 2010 є те, що вони: 1) орієнтують на обов'язкове позначення головних елементів, за якими ідентифікується джерело публікації; 2) не вимагають повного бібліографічного опису, яким має супроводжуватися наявна продукція бібліотечного фонду.

- В Україні, згідно з Указом Держкомітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики від 10.11.2006 р. (Держспоживстандарт) № 322, з 1 липня 2007 р. діє міждержавний стандарт ДСТУ 7.1 : 2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

- За діючими правилами для розрізнення граматичної і приписної пунктуації (тобто розділових знаків між зонами бібліографічного опису та їх елементами) застосовують проміжок в один друкований знак до і після приписного знака.

- У новому стандарті змінено правила вживання великої та малої літер (перші слова відомостей, що відносяться до зони назви та відомостей про відповідальність, записуються з малої літери, якщо вони не є власними назвами, першими словами назви чи цитатами (приклад: Соціологія: підручник...). З великої літери розпочинається кожна зона опису, яка виділяється крапкою й тире.

- Особливу увагу слід звернути на зміни у відомостях про автора. Однією з особливостей ДСТУ 7.1 : 2006 є те, що за наявності кількох авторів прописується тільки один (решта виносяться за наискісну лінію).

- Перелік праць у списку літератури енциклопедійного видання подається за хронологічним принципом.

- Елементи бібліографічного опису відокремлюються один від одного тими розділовими знаками, яких вимагає зазначений стандарт. Бібліографічні описи відокремлюються один від одного крапкою з комою.

- Основні елементи базової структури бібліографічного опису книг:
  - прізвище, ініціали автора;
  - назва;
  - номер видання (якщо не одне);
  - для перекладних видань – з якої мови перекладено, прізвище та ініціали перекладача;
  - місце видання (місто, без зазначення видавництва);
  - рік публікації.
- Основні елементи базової структури бібліографічного опису статті у друкованому виданні:
  - прізвище, ініціали автора;
  - назва статті;
  - назва журналу;
  - рік видання;
  - том, номер (якщо існує);
  - сторінки, на яких розміщена стаття.

ДОДАТОК

ЗРАЗКИ СТАТЕЙ

Зразки статей про науковий термін / поняття:

Абсолютний поріг (абсолютний лімен, від лат. *limen* – поріг), мінімальний сенсорний подразник (світло, дотик, звук тощо), що здатен викликати його усвідомлене відчуття. Величина А. п. змінюється відповідно до умов: характеру діяльності та віку людини, функціонального стану аналізатора, сили та тривалості подразнення тощо. Розрізняють верхній і нижній А. п. Мінімальну силу подразника, що викликає ледь помітне відчуття, називають нижнім А. п. відчуттів. Подальше зростання сили подразників, що діють на рецептори, викликає або біль (напр., гучний звук, яскравість, що засліплює очі), або зникнення відчуття. Верхнім А. п. називають максимальну силу подразника, при якій ще зберігається відчуття, адекватне подразнику. Нижній поріг – це кількісний показник відчуттів, втілений у зворотній залежності: чим менша величина порога, тим вища чуттєвість конкретного аналізатора. Саме поняття А. п. припускає наявність точного значення. Психологи взяли статистику за спосіб апроксимації порогового значення, тому прийнято вважати, що А. п. відповідає такій інтенсивності та величині стимулу, яка під час експерименту дає 50% позитивних відповідей (тобто деякій конкретній величині, яку можна розпізнати у 50% випадків). Близьким до А. п. є поняття диференційного порогу, або порогу відношення. Німецький психофізіолог і анатом Е. Вебер встановив, що інтенсивність двох подразників має певним чином співвідноситися (відношення додаткового подразника до основного має бути постійною величиною) для того, щоб вони спричиняли різні відчуття. Так, у відчутті тиску величина прибавки, необхідна для отримання ледь помітної різниці, завжди має дорівнювати 1/30 вихідної ваги, тобто для отримання ледь помітної різниці у відчутті тиску до 100 г потрібно додати 3,4 г, до 200 – 6,8 г, до 300 – 10, 2 г і т. д. Для сили звуку ця константа дорівнює 1/10, для сили світла – 1/100, і т. д. Подальші дослідження виявили, що закон Е. Вебера дійсний лише для подразників середньої величини: при наближенні до А. п. величина прибавки перестає бути постійною.

Лім.: Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии – СПб, 2000; Шифман Х. Р. Ощущение и восприятие. – СПб., 2003; Винославська О. В. Психологія. – К., 2005; Тітов І. Г. Вступ до психофізіології. – К., 2011.

А. Ю. Сидоренко

Авантюризм політичний (від франц. *aventure* – пригода), діяльність, вчинена суб'єктами політики без урахування об'єктивних умов та усвідомлення відповідальності за наслідки; схильність до сумнівних політичних проєктів, що спираються на підтримку певних верств населення,

втілюються з суто корисливими намірами за допомогою ризикованих ходів і розраховані на випадковий успіх. Політичні авантюристи не володіють необхідними способами й механізмами політичної діяльності, нехтують політичні реалії, аналітичні оцінки та прогнози, тому їх дії завжди не ефективні і приречені на провал. Для А. п. характерні штучна активність та епатаж, бажання досягти результату за будь-яку ціну, провокування конфронтації, пошук «винних», галасливість і неврівноваженість, апелювання не до розуму, а до негативних емоцій, спрямованість на маси людей. До такої діяльності особливо схильні політики-популісти. Її засоби (демагогічні заяви, натяки, що дискредитують суперників, інтриги) межують з політичною безпринципністю. Прояви зумовлені надзвичайно великою роллю суб'єктивних факторів у політичній сфері: інтересів, бажань, волі мас, соціальних груп, амбіцій правлячих еліт та лідерів. За певних обставин ці фактори можуть бути абсолютизованими, що приводить у кінцевому підсумку до волюнтаризму. А. п. характерний для тих груп, які не є при владі (або її втрачають) і не мають можливості її здобути за допомогою демократичних процедур. Він має давню історію. Зокрема, у американському політичному лексиконі існує термін *carpetbagger*, яким удостоювали претендента, що намагався здобути виборну посаду в чужому для нього окрузі (при цьому вони часто пакували свої пожитки у валізи зроблені з килимів / *carpet* – звідси й їх назва). Такої ж назви удостоювалися ті громадські діячі з Півночі США, котрі після Громадянської війни 1861–1865 прибували на Південь аби скористатися нестабільною ситуацією і зробити собі тут політичну кар'єру. Історичними прикладами А. п. є спроба більшовиків ініціювати все-світню пролетарську революцію, бажання нацистської Німеччини встановити світове панування, політика «великого стрибка» і культурна революція в Китаї та ін. А. п. властивий перехідним та недемократичним режимам. Прихід до влади політичних авантюристів можливий в умовах соціальних потрясінь та суспільної паніки і є наслідком глибокої соціопатії у суспільстві. А. п. гальмує (або унеможлиблює) демократичний розвиток суспільства, відволікає енергію мас від процесу творення й спрямовує її у русло громадянського протистояння, дестабілізує суспільно-політичну ситуацію, викликає соціальну та національну напругу і вкрай негативно позначається на долях людей, націй, держав. Авантюрні дії суб'єктів політики негативно впливають на умови життя людей і є особливо небезпечними для суспільств перехідного розвитку. Ефективним способом боротьби з авантюризмом є науково обґрунтоване управління соціальними процесами та суспільством загалом, підвищення рівня політичної культури та освіти населення, демократизація політичного життя.

Лит.: Денисюк С.Т., Бобрук А.М. Авантюризм як тип політично-го керівництва // Нова парадигма : журнал наукових праць. – 2015. – Вип. 126. – С. 181–189.

Ю. Р. Шведа

Зразок статті про наукову школу:

Американська («суб'єктивна») школа, один з напрямів маржиналізму (від франц. *marginal* – граничний, крайній), що сформувався наприкінці 19 ст. Своєрідність американського маржиналізму полягає у розробці теорії граничної продуктивності факторів виробництва та дослідженні проблеми розподілу вартості продукту між власниками. Засновником та головним теоретиком цього напрямку був Джон Бейтс Кларк / John Bates Clark, котрий виклав основні положення свого вчення у працях «Філософія багатства» / *The Philosophy of Wealth* (1886), «Розподіл багатства» / *The Distribution of Wealth* (1899), «Проблеми монополії» / *The Problem of Monopoly* (1901) та «Суть економічної теорії» / *Essentials of Economic Theory* (1907). На підставі цих досліджень було виведено три базові економічні принципи А. ш. м.: а) принцип спадної корисності: кожен додатковий предмет у запасі має меншу корисність; б) принцип граничної продуктивності: кожен фактор виробництва – праця та капітал (земля відноситься до різновиду капітальних благ) – має специфічну продуктивність; в) принцип вільної конкуренції: розподіл є справедливим і ціни наближаються до природних, якщо вони не регулюються урядом і не спотворюються монополією. Економічна теорія Дж. Б. Кларка характеризувалася самостійним відкриттям граничної корисності і поширенням цього принципу на сферу розподілу, а також на сферу виробництва. Однак його аргументація, незважаючи на революційність для свого часу, у міжнародному економічному середовищі не вважається надто глибокою і була часто критикована, зокрема – Джоном Мейнардом Кейнсом / John Maynard Keynes. Окрім того, маржиналістська теорія в цілому та її американське відгалуження зокрема майже не мали практичного втілення в силу своєї неповноти та недосконалості, а в деяких дослідженнях А. ш. м. взагалі не позиціонується як окремий напрям, будучи трактованою у якості відгалуження Австрійської школи маржиналізму.

Лит.: Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. – М., 1994; Калашников А. П. Современный маржинализм: Критика теории и практики. – К., 2004.

Н. О. Горін

Зразок статті про історичну подію:

Аахенська мірна угода:

1) угода від 02.05.1668 між Францією та Іспанією після закінчення Деволюційної війни (1667–1668). Французький король Людовик XIV, одружений з Марією Терезією – дочкою іспанського короля Філіпа IV, після смерті останнього (1667) розпочав воєнні дії проти Іспанії, аби з посиланням на т. зв. деволюційне право успадкування приватного характеру оголосити свої претензії на більшу частину Іспанських Нідерландів. Війна спочатку розгорталася успішно для Франції, але обидві воюючі сторони отримали ультиматум від Англії, Голландії та Швеції.

Цей троїстий союз погрожував війною, якщо Франція не припинить агресію, а Іспанія не віддасть Людовику XIV або Франш-Конте, або вже завойовану ним частину Фландрії. Врешті обидві країни пішли на поступки і 02.05.1668 уклали мирну угоду в Аахені. Франція повернула іспанській короні Франш-Конте, але залишала за собою одинадцять уже зайнятих в Іспанських Нідерландах міст. У 1669 був підписаний ще один договір з метою закріплення Аахенської угоди;

2) договір від 18.10.1748 між Англією, Нідерландами та Францією, який завершив Війну за австрійську спадщину (1740–1748). 28.10.1748 до нього долучилася Австрія, а згодом Іспанія та Сардинія. Підтвердив усі попередні угоди з цього питання, у т. ч. й Прагматичну санкцію (1713), згідно з якою за Марією Терезією, донькою Карла VI, визнавалося право на австрійський престол. Франція повернула захоплені у Нідерландах території, погодилася на зруйнування укріплень Дюнкерка та віддала Англії Мадрас і частину земель в Америці. Англія завершила тривалу війну 1739–1748 з Іспанією і продовжила на 4 роки термін дії договору про «асієнто» (права англійських компаній на ввезення рабів до іспанських колоній в Америці). Іспанія та Сардинія отримали території в Італії, зокрема і за Рахунок австрійських володінь. До Пруссії перейшла Сілезія, що мало своїм наслідком загострення австро-пруського суперництва і формування передумов Семилітньої війни 1756–1763 між провідними європейськими державами.

Лит.: История дипломатии: в 5-ти томах / под ред. В. А. Зорина и В. С. Семенова. – М., 1959–1979; Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640–1870) / сост. Е. Е. Юровская. – М., 1990; Арказанян М. Ц. История Франции. – М., 2007; Кузьмін О. С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. – Житомир, 2011; Акунін О. С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492–1918 pp.): Хронологія подій. – Миколаїв, 2013.

С. С. Троян

Зразки статей про географічні об'єкти:

Ааргау (Aargau; німец. Aargau, Aargou, франц. Argovie, італ. Argovia, ретороман. Argovia), кантон на півночі Швейцарії. Адміністративний центр – місто Аарау. Територія – 403,8 км². Населення – бл. 636 тис. осіб (2014), частка іноземців – 23,3% (найбільше – з Німеччини, Італії та Сербії); густота населення – 456,1 осіб/км²; переважає міське населення – 66%; за віросповіданням: римо-католики становлять 34,9% населення кантону, євангелісти-реформісти – 27,5%, безконфесійні – 22,6%. А. розташований на Швейцарському плато і східних відрогах гір Юри. Межує на півночі по р. Рейн із землею Баден-Вюртемберг (Німеччина), на сході – з кантоном Цюріх, на півдні – з кантонами Люцерн і Цуг, на заході – з кантонами Берн, Золотурн і Базель-Ланд (усі – Швейцарія). Найвища точка – г. Гайсфлюе-Грат гірського масиву Юра (908 м над рівнем моря). А. характеризується високим ступенем ландшафтної різно-

манітності: на пн. – ландшафти, сформовані в результаті горотворення Юри; ландшафти пд. частини, яка розміщена на Швейцарському плато, сформувались внаслідок руху льодовика. Територія теперішнього А. у 5 ст. була заселена алеманами, у 6 ст. належала до Франції. У 14 ст. територія Верхнього А. потрапила у володіння Берну, Нижній А. у Середньовіччі належав послідовно графам Ленцбургам, Кібургам та Габсбургам. У 1798 територія А. була захоплена французами. Теперішній кантон утворився у 1803 на основі Акту посередництва шляхом об'єднання раніше утворених кантонів Ааргау (утворений у 1798 Конституцією Гельветичної республіки, включав лише територію Нижнього А.), Баден і Фрікталь. А. – найбільший індустріальний кантон Швейцарії, 34% зайнятих працюють у промисловості, провідними галузями якої є: хімічна, виробництво електроніки і точних інструментів, приладів, синтетичних матеріалів, машинобудування, розробка фармацевтичної, біо- і медичної технологій; енергетика (три блока атомних електростанцій, гідроелектростанції). Добре розвинений туризм. Економіка орієнтована на експорт, бл. 25% якого припадає на Німеччину. Переважають малі міста, найважливіші – Веттінген і Баден. А. має розвинуте сільське господарство, що орієнтується як на традиційні галузі, так і на вирощування екологічних продуктів. На території А. розміщуються офіси Швейцарської спілки фермерів (м. Бругг) і Науково-дослідного інституту біологічного розвитку території (м. Фрік). Відсутні університети, професійну освіту різних напрямів надають вищі прикладні школи. Багато старовинних замків, музеїв, зокрема: Історичний музей, Музей поліції, Музей електрики (усі – м. Аарау).

Лім.: Кришга М. Кантон Ааргау // Швейцарія, Лихтенштейн. Вокруг света. Путеводитель. – М., 2009; Seiler С. Geschichte des Aargaus. – Аарау, 1991.

О. Г. Голубцов

Зразок статті про військову техніку:

Авіаносець (від «авіація» та «нести»), бойовий надводний корабель, основною ударною силою якого є авіація. Має польотну палубу та інші засоби забезпечення злету, посадки і базування літаків та / або вертольотів (ангари, технічні засоби обслуговування і заправки авіатехніки), засоби управління та забезпечення польотів. Будівництво А. як кораблів окремого класу було розгорнено після Першої світової війни. Перші з них мали на борту 20–30 літаків. Головною ударною силою флоту у міжвоєнний період вважалися лінкори, А. ж призначалися для дій у складі з'єднань великих надводних кораблів з метою ведення розвідки, протиповітряної оборони, нанесення палубною авіацією ударів по корабельних угрупованнях противника, коригування артилерійського вогню лінкорів і крейсерів. На початку Другої світової війни у складі флотів провідних країн світу налічувалось А.: у США – 5, Великій Британії – 7, Японії – 6, Франції – 1, Німеччині – 1 (недобудований). Під час Другої

світової війни напад японської авіаносної авіації на Перл-Харбор (грудень 1941) і особливо бойовище біля о-ва Мідуей (червень 1942) підтвердили, що лінкори втратили значення, поступившись місцем А. Це прискорило їх будівництво, насамперед – у США, Великій Британії та Японії. З'явилися різні підкласи: важкі, легкі, конвойні. Усього за роки війни було побудовано 194 А. (з урахуванням тих, що було добудовано у перші повоєнні роки). Важкі А. мали на борту по 100–120 літаків. В цілому А. у вказаний період використовували для знищення сил флоту в морі і на базах, авіації на аеродромах і в повітрі, руйнування важливих берегових об'єктів, захисту та пошкодження океанських і морських комунікацій, забезпечення переходу і висадки морських десантів та боротьби з десантами противника. Для вирішення цих завдань було створено спеціальні авіаносні ударні з'єднання. Після Другої світової війни будівництво А. досягло найбільшого розвитку у ВМС США, де їх, у зв'язку з оснащенням авіації ядерною зброєю, було визнано головною ударною силою флоту. Подальша спеціалізація спричинила появу нових підкласів: ударних, протичовнових і десантних вертольотноосців, з'явилася тенденція використання ударних А. у багатопільовому варіанті (ударному і протичовновому). На сучасних А. може базуватися до 100 літаків, у тому числі штурмовики – носії ядерної і звичайної зброї, винищувачі, літаки радіолокаційного дозору, протичовнові літаки тощо. А. перебувають на озброєнні армій США, Великої Британії, Франції, Австралії, Аргентини, Бразилії, Індії й Іспанії. Недоліки: велика ймовірність виникнення пожеж за наявності на борту великої кількості вогнебезпечних і вибухонебезпечних речовин, що робить А. уразливими для звичайної зброї; скрутність у маневрі під час випуску і прийому літаків; залежність використання палубних літаків від погодних умов (коливання – не більше 5–6 балів).

Лит.: Балакин С. А., Дашьян А. В., Морозов М. Э. Авианосцы Второй мировой. – М., 2006; Каторин Ю. Ф. Авианосцы. – СПб., 2010.

В. П. Радзіховський, М. В. Чучин

Зразок статті з релігієзнавства:

Автокефалія (грец. αὐτοκεφαλία, від αὐτός – сам та κεφαλή – голова; букв. – «самоглавіє»): 1) принцип організації церковного управління; 2) статус помісної Церкви, як частини Вселенської православної церкви. Початкове значення терміну А. трансформувалося. «Автокефальними» у візантійську епоху називалися архієпископії, незалежні від місцевого митрополита та безпосередньо підлеглі патріаршій юрисдикції. Нині цей термін означає самоочолювану помісну православну церкву, її повне самоврядування, незалежність від інших єдиновірних церков. У сучасному розумінні термін А. вжитий у 6 ст. (540.) щодо Кіпрського митрополита. У політичному розумінні – як ознака повної суверенності використаний значно пізніше – імператором Костянтином Багрянородним (945-959).

Питання про право на А. залишається доволі складним і суперечливим через відсутність правил та канонів визнання. У православних канонах немає правил не лише надання А., але і її позбавлення. Принцип автокефальності ніде не обґрунтований у Св. Письмі і утвердився лише через церковну традицію. Підґрунтям запровадження нової А. може бути політична самостійність території, на якій планується утворити автокефальну церкву, географічна віддаленість певних територій або ж значні етнічні відмінності регіону від основної території кіріархальної церкви («матері-церкви»). Заснувати нову автокефальну церкву може або єпископат Вселенської церкви, або єпископат церкви автокефальної, (відповідно до юридичної й канонічної аксіоми: ніхто не може надати іншому більше прав, ніж має сам). Тобто відповідно до традиції канонічного права, отримати права і самостійність можна лише від тієї церкви, яка вже їх має. Влада єпископату спадкоємна від апостольської. Відповідно до традиції, церкви стають самостійними шляхом самопроголошення. Канонічна А. – це спосіб не відділення, а існування церкви.

У православній автокефальній церкві собор духовенства і парафіян обирає собі свою управу. Очолює автокефальну православну церкву патріарх чи митрополит. Першоієрарх церкви обирається і поставляється своїми єпископами (34-те правило святих апостолів, яке регламентує питання церковної організації) та самостійно поставляє архієреїв (8-ме правило Третього Вселенського собору християнства). Церква, що має статус А., адміністративно незалежна від інших церков у розв'язанні організаційних і культових питань.

Як культурний феномен, А. не є постійною величиною. А. Церкви набували та втрачали в процесі історії; вона мала різні інтерпретації й конотації, породжені відповідними культурними, соціальними та політичними контекстами. А. повністю залежить від конкретних умов існування помісної церкви (політично незалежна держава, підтримка держави, національна єдність тощо), визнання православних етнічних особливостей і визнання кіріархальною церквою.

Вселенська церква складається з автокефальних помісних церков. Перші автокефальні церкви утворилися на території східної частини Римської імперії і суміжних з нею держав у 4 ст. У результаті відокремлення ряду патріархій і митрополій провінцій Візантії постали чотири таких Церкви: Константинопольська, Александрійська, Антіохійська, Єрусалимська. Поширення православ'я супроводжувалося намаганням вивільнитися з-під імператорської і патріаршої влади Константинополя; відтак утворювалися нові автокефальні церкви. Сьогодні за офіційним церковним переліком існує 15 автокефальних православних церков; просять А. Македонська, Чорногорська, Американська та Українська церкви. У списках церков – диптихах, а відповідно і при розподілі місць на соборах, у рамках міжцерковного етикету за кожною церквою закріплене відведене місце в загальному ряді, яке протягом сторіч може залишатися незмінним. Місце в диптиху (т. зв. ранг честі) позбавлене догматичного

значення, а обумовлене історично. В основу диптиха покладено різні принципи: давність церков, хронологічна послідовність проголошення А., політичне значення міст із кафедрами перших єпископів.

Усі помісні церкви дотримуються святих канонів, застосовуючи їх до місцевих умов. У сфері богослужіння самостійність автокефальних церков обмежена обов'язковою відповідністю богослужіння єдиному догматичному вченню та прагненням до однаковості. Водночас автокефальна церква сама готує для себе святе миро, канонізує своїх святих, складає нові служби та піснеспіви. Має право запрошувати на свої Собори ієрархів інших церков, ініціювати скликання Вселенського собору тощо. Повною самостійністю користуються автокефальні церкви у сфері адміністративної та судової діяльності. Всі автокефальні церкви рівноправні.

Лит.: Єленський В. Є. Автокефалія // Людина і світ. – 1997. – № 10. – С. 3–6; Саган О.Н. Вселенське православ'я. Суть. Історія. Сучасний стан. – К., 2004; Лотоцький О. Автокефалія: У 2-х т. (Репринт). – К., 1999. – Т. 1; Канонічне право. Підручник / В.І. Лубський [та ін.]; за ред. Лубського В.І. – К., 2012.

А.М. Киридон

Зразок статті з культурології:

Авангардизм у мистецтві, узагальнюючий термін для характеристики «лівих» (нереалістичних) течій європейського мистецтва і літератури, які ґрунтуються на новаторській філософсько-естетичній і політичній платформі. Утвердився у першій третині 20 ст., у широкому розумінні став формою протесту проти традиційного мистецтва. Найближчими попередниками естетики А. були так звані «прокляті поети» 19 ст. (Ш. Бодлер, Ж. Лотреамон, А. Рембо, П. Верлен) та О. Вайльд, а також художники-імпресіоністи (особливо П. Сезанн); простежуються глибокі зв'язки з первісним та середньовічним умовним мистецтвом, творчістю І. Босха, російською іконографією. До А. входили футуризм, експресіонізм, конструктивізм, дадаїзм, сюрреалізм, імажинізм, абстракціонізм, кубізм тощо. Тенденції А. проявилися в мистецькому процесі Західної Європи, Латинської Америки, Росії, США, проте відзначалися неповторною регіональною специфікою. А. виникає на кризових етапах розвитку мистецтва внаслідок занепаду певних напрямів (стилів), що проявляється у вичерпаності зображальних засобів, інерції, продукуванні та відтворенні учорапних культурних досягнень, обмеженості власним каноном. У контексті цих явищ А. притаманна позитивна і необхідна функція очищення художньої культури від гальмівних тенденцій. Мистецтво А. суперечливе, оскільки орієнтоване на радикальні зміни традиційних практик, що зумовлює відкидання художнього досвіду попередніх епох. Наслідком є невиробленість філософсько-художнього підґрунтя, розвиток А. на підставі власних естетичних норм та гротескування й абсурдизації певного напрямку (стилю, жанру тощо) аж до повної його нівеляції, що обертається непродуктивністю А. у творенні самотутніх культурних

цінностей. Загальними рисами А. є: атмосфера бунту, настанова на постійне оновлення та творчий експеримент, зовнішньо-формальна новизна, епатаж, аморалізм, принцип деструкції цілого та монтажу його уламків, колажування, мозаїчність, потік свідомості, ігрові перевтілення. Основні положення авангардного руху задекларовано в його маніфестах (починаючи з 1909–1910). Базовою ідеєю є свобода від традицій і соціальних обмежень. Способом пізнання навколишньої дійсності обрано нераціональну форму духовного досвіду (вольову, почуттєву, інтуїтивну та підсвідому). З погляду авангардистів, людина у процесі пізнання має спиратися на первісне світобачення, позбавлене негативного впливу цивілізації та культурних норм. Лише позбувшись умовних обмежень, вона може сприяти вільному творенню нової епохи. Європейський А. мав три періоди розвитку: ранній (до Першої світової війни), зрілий (міжвоєнний) та неоавангард (після Другої світової війни). Перші вияви А. в укр. мистецтві належать до 1910-х (пересувна виставка «Іздебського Салони» робіт братів В. і Д. Бурлюків, Н. Гончарової, М. Ларіонова в Одесі, Києві, Херсоні, Миколаєві, 1910–1911; згодом полотна О. Екстер, кубічні скульптури О. Архипенка, візантизм бойчукістів, сюрреалізм львівського об'єднання *Artes*, зокрема М. Андрієнка-Нечитайла тощо). В українській літературі А. представлений переважно футуризмом, менше конструктивізмом. Ознаки А. були притаманні театру «Березиль». Не всі стилі повністю збігалися з напрямом, деякі з них могли існувати в межах як А., так і модернізму, зокрема експресіонізм чи сюрреалізм. Становлення авангардистських тенденцій на терені радянської України у 1930-х було перервано активним культивуванням більшовицькою владою методу соціалістичного реалізму. У 1960-х деякі риси А. було відновлено в діяльності Клубу творчої молоді, а також у творчості композиторів Л. Грабовського, В. Губи, Б. Лятошинського, В. Сильвестрова. У 1980-х радикальне заперечення соцреалізму спричинило хвилю неоавангардизму в літературі (ЛУГОСАД, Бу-Ба-Бу, «Червона фіра»), наприкінці 1990-х вона активізувалася в малярстві (О. Дубовик, О. Голосій, М. Демцо, П. Кестерей та ін.), театрі («*Avant-garde dance*», «Ризома»), на фестивалях авангардної музики («Нова територія», «Любе-арт», «Два дні і дві ночі нової музики»). На сучасному етапі неоавангардні напрями тісно переплітаються, наслідком чого стає виникнення принципово нових різновидів синтетичного мистецтва.

Лит.: Турчин В. С. По лабиринтам авангарда. – М., 1993; Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. – К., 2006; Ференц Н.С. Основи літературознавства. – К., 2011.

О. О. Федотова

Зразки статей про рослинно-тваринний світ:

Абрикós (лат. *Prunus armeniaca*; також – жерделя, мореля, рурега), плодове дерево (рідше – кущ) роду сливових родини розових; листопадне, 5–7, іноді – до 15 м заввишки. Листки яйцевидно-округлі, при осно-

ві майже серцевидні, дрібнозубчасті, цілісні, нерівнопилчасті, з довгим черешком. Квітки білі або рожеві, майже сидячі, розпускаються до появи листя. Плодоносить на 3–4-й рік. Плід – соковито-м'ясиста однокістянка вагою у дикорослих форм 3–18 г, у культурних – 5–80 г, жовто-помаранчевого кольору з червонуватим однобічним рум'янцем. Шкірочка бархатисто-опушена, кісточка товстостінна, гладенька або шорстка. Плодоносить у червні–серпні. Батьківщина – Китай і Середня Азія, де *A.* трапляється у дикому вигляді. В культурі росте в багатьох країнах світу. В Україні у дикому стані не зустрічається, розводять у садах, лісосмугах в основному – на Півдні. Розмножують переважно щепленням на дичках або на аличі, рідше – насінням. В останньому випадку – в основному у Поліській та Лісостеповій зонах, де такі дерева називають жерделями. Найпоширеніший в Україні сорт – Червоношокий. Плоди *A.* містять цукри (7–22% у свіжих, до 84% – у сушених), органічні кислоти, пектини, бета-каротин, аскорбінову кислоту, тіамін, рибофлавін, флавоноїди, калій, залізо, срібло тощо. У насінні *A.* є глікозид амігдалін, ферменти емульсин, лактоза і синильна кислота. Плоди *A.* вживають в їжу як у свіжому, так і в сушеному вигляді (урюк, кайса, курага), з них готують консерви, варення, соки, джеми, компоти. Насіння (кісточка) вживаються в їжу, використовують у народній медицині, отримують олію. З тріщин кори дерев виступає сік, що засихає на повітрі, утворюючи абрикосову камедь, яку використовують у медицині, для виготовлення клею та емульсій. З деревини *A.* виготовляють музичні інструменти.

Лит.: Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. – К., 2001.

Редакційна

Абердіно-ангуська порода, класична британська м'ясна порода ВРХ світового значення, виведена в сер. 19 ст. у Шотландії (графства Абердин і Ангус) методом селекції місцевої комолої (безрогої) худоби за м'ясними якостями. Завдяки добрій здатності до акліматизації, легкому отеленню, невибагливості до кормів і ніжному, з вираженою мармуровістю, м'ясу *A.*-а. п. набула популярності в усьому світі. Масть тварин переважно чорна, проте в США та Канаді розводять червоних ангусів. Характерна особливість породи – шутість (відсутність рогів), яка при схрещуванні з іншими породами передається помісям. Сучасні тварини мають компактний, добре обмускулений тулуб, короткі ноги. Жива маса дорослих корів – до 500, бугаїв – 700–750 кг, телят у 7–8-місячному віці (період відлучення) – до 200 кг. Худоба скороспіла, добре і швидко відгодовується. На гарних пасовищах телята (до 8 міс.) здатні набирати в середньому 900–1000 г ваги за добу. В Україну корів абердіно-ангуської породи почали завозити з 1955. Їх використовували у складному відтворному схрещуванні з місцевою худобою для виведення волинської, поліської та південної м'ясних порід ВРХ. Наразі поголів'я абердіно-ангуської породи становить 30,6% вітчизняного генотипу порід ВРХ м'ясного напрямку продуктивності.

Лит.: Дмитриев Н. Г. Породы скота по странам мира: справочная книга. – Л., 1978; Племенні ресурси України / Упоряд.: Мельник Ю. Ф., Агофонов М. І.; наук. ред. Зубець М. В., Буркат В. П. – К., 1998; Пабат В. О. та ін. Програма селекції великої рогатої худоби породи абердин-ангус та ін. 2003–2012 роки. – К., 2005; Сірацький Й. З. та ін. Історія, селекція та біологічні особливості абердин-ангусів України. – Корсунь-Шевченківський, 2011.

І. С. Бородай

Зразки біографічних статей:

Абазін, Андрій (Абазинець; бл. 1655 – лютий, 1703, Шаргород, тепер – місто, районний центр Вінницької обл.), військовий і державний діяч України, брацлавський полковник Правобережного Війська Запорозького у 1690–1703. Очевидно, походив з Кавказу (див. Абазини). З 1670-х перебував на Запорозькій (Чортомлицькій) Січі. Восени 1683 взяв участь у Віденській битві 1683 у складі об'єднаного польсько-австрійсько-німецького війська, відзначився під час відбиття в Османської імперії фортець Естергом в Угорщині та Сецени у Словаччині. У 1685 брав участь у Буковинському поході великого коронного гетьмана С. Яблоновського, після чого отримав королівський універсал короля Речі Посполитої Яна III Собеського на формування окремого козацького полку та розпочав колонізаційну діяльність на Правобережній Україні. Протягом 1688–1698 у чині брацлавського (подільського) полковника Війська Запорозького брав участь у походах правобережного козацтва на турецько-татарські володіння у Північному Причорномор'ї – Буджак, Кизикермен, Очаків, Хаджибей та ін. Відзначився під час походу війська Речі Посполитої на Молдавське князівство 1691, а також у багатьох битвах з турецько-татарськими загонами на Західному Поділлі. Частина козаків з полку А. протягом 1694–1695 входили до компутів (реєстрів) Правобережного Війська Запорозького, що фінансувалися Варшавою та Римом. Поряд з фастівським полковником С. Палієм став одним з керівників національно-визвольного повстання проти влади Корони Польської у 1702–1704, яке сучасники називали «другою Хмельниччиною». Наприкінці жовтня 1702 полки А. разом з підрозділами С. Самуся оволоділи Немировим. У лютому 1703 під час бою з коронними військами під Ладижином на Вінниччині був важко поранений, потрапив до полону та страчений поляками.

Лит.: Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.). – К., 1996; Чухліб Т. В. Документи про фінансування козацьких полків Річчю Посполитою та Вагиканом у 80–90-х рр. XVII ст. // Український археографічний щорічник. – К. – Нью-Йорк, 2002. – Вип. 7. – С. 24–35.; Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663–1713). – К., 2004; Чухліб Т. В. Андрій Абазин // Відень 1683: Україна-Русь у битві за «золоте яблуко» Європи. – К., 2013.

Т. В. Чухліб

Аббаньяно, Нікола (італ. Nicola Abbagnano; 15.07.1901, Салерно, Кампанія, Італія – 09.10.1990, Мілан, Ломбардія, Італія), філософ-екзистенціаліст та історик філософії, основоположник концепції позитивного екзистенціалізму. Народився у сім'ї адвоката. Закінчив Неаполітанський університет (1922). Викладав філософію та історію у Ліцеї Умберто I та Католицькому університеті «Сестра Орсола Бенінказа» (обидва – Неаполь, 1922–1936); у 1936–1979 – професор філософії історії Туринського університету. Один із ініціаторів створення Центру методологічних досліджень в Турині / Centro di Studi Metodologici di Torino, (1947). Виступаючи проти негативних імплікацій екзистенції у вченнях М. Гайдеггера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, які він називав «негативним екзистенціалізмом», А. обґрунтував концепцію «позитивного екзистенціалізму». Фундаментальною характеристикою людського існування вважав категорію можливості. Залежно від тлумачення «можливого» виокремив в екзистенціалізмі три напрями: «неможливість можливого», «необхідність можливого», «можливість можливого». Власне вчення А. визначив як «філософію можливості можливого»: людина має можливість обирати; приймаючи рішення, вона несе за нього відповідальність; критерієм і нормою будь-якої можливості є можливість можливості, або трансцендентальна можливість, завдяки якій відбувається рух від можливості до можливості цієї можливості, у результаті чого формується достеменно існування людини. Після Другої світової війни А. звернувся до філософії науки, неопозитивізму та американського прагматизму та намагався окреслити програму філософії, яка отримала назву «методологічний емпіризм», а також досліджував проблеми соціології, історії філософії, працював над розробкою концепції філософії як мудрості.

Тв.: Il principio della metafisica. – Napoli, 1936; Introduzione all'esistenzialismo. – Milano, 1942; Storia del pensiero scientifico. – Vol. 1 – 3. – Torino, 1951–1953; Dizionario di filosofia. – Torino, 1961; The human project: the year 2000. – Amsterdam – NY, 2002; Структура екзистенції. Введение в екзистенциализм. Позитивный экзистенциализм и другие работы. – СПб., 1998; Мудрость философии и проблемы нашей жизни. – СПб., 1998; Воспоминания философа. – СПб, 2000.

Лит.: Langiulli N. Possibility, necessity and existence. – Philadelphia, 1992; Зорин А. Л. Экзистенциализм и позитивный экзистенциализм // Аббаньяно Н. Структура экзистенции. Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм и другие работы. – СПб, 1998. – С. 5–18. Maiorca V., Nicola Abbagnano. Esistenza, ricerca, saggezza. – Roma, 2003; Старокожева М. С. Природа і мистецтво як достеменно реалізація людини (за Н.Аббаньяно) // Мультиверсум. Філософський альманах. – Вип. 83. – К., 2009. – С. 59–71; Шевченко С. Л. Автентичність людського буття у філософії екзистенціалізму. – К., 2012.

О. П. Варениця

Абра́гам, Владі́слав (польськ. Władysław Abraham; 10.10.1860, Самбір, тепер – місто Львівської обл. – 15.10.1941, м. Львів), історик права і церкви, юрист, професор та ректор (1899–1900) Львівського університету. Походив із сім'ї судового урядника. Навчався на юридичних факультетах Ягеллонського та Берлінського університетів (1879–85), де розпочав дослідження питань права середньовічної Польщі та Європи під керівництвом М. Бобжинського. Після отримання ступеня доктора права (1883) працював в судових установах Кракова (1883–1885), досліджував документи з історії давнього церковного права, яке поклав в основу габілітації («Інквізиційний процес в законах Іннокентія III і в сучасній науці» / *Proces inkwizycyjny w ustawach Innocentego III i we współczesnej nauce*, 1886), що дозволила йому стати приват-доцентом церковного права Ягеллонського університету (1886–1888). Професор церковного права Львівського університету (1888–1939), керівник Інституту церковного права (до 1936), ректор (1899–1900), проректор (1900–1901) Львівського університету. Збирав, досліджував і публікував численні документи з архівів Ватикану та європейських країн щодо історії церкви та церковного права в середньовіччі (*Monumenta Poloniae Vaticana*, 3 томи, 1913–14), підготував численних учнів. Був членом-кореспондентом (1893) і дійсним членом (1903) Польської академії знань, брав участь у роботі Кодифікаційної комісії відбудованої Польщі, підготовці конкордату Польщі з Ватиканом (1925). У наукових дослідженнях залишався прихильником позитивістських засад роботи з документами, з яких робив обережні і виважені висновки. Більшість праць присвятив генезі християнства і церковної організації в польських, литовських та українських землях. Низка праць і документальних публікацій А. зберігають наукове значення донині. Відзначений званням почесного доктора (*doctor honoris causa*) Вільнюського (1930), Познанського (1931) та Львівського університетів (1937).

Тв.: Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi, 1904; *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła Polskiego.* – Kraków, 1917; *Gniezno i Magdeburg.* – Kraków, 1921, Poznań, 1962; *Studia wstępne o konkordacie Stolicy Apostolskiej z Rzeczypospolitą Polską.* – Kraków, 1926; *Zagadnienie kodyfikacji prawa małżeńskiego.* – Lublin, 1929.

Лім.: *Księga Pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama* / Red. O. Balzer, L. Piniński, T. Silnicki. – Т. 1. – Lwów, 1930., Т. 1–2. – Lwów, 1931; Sawicki J. Władysław Abraham // *Kwartalnik Historyczny.* – 1939–1945. – Т. 53; Pyter M. Władysław Abraham – historyk prawa kościelnego (1860–1941) // *Czasopismo Prawno-Historyczne.* – 2006. – Т. 58., З. 2; Pisulińska J. Władysław Abraham (1860–1941) // *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku* / Red. J. Maternicki, L. Zaskilniak. – Rzeszów, 2007.

Л. О. Зашкільняк

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Киридон А.М., д.і.н., проф., директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (*керівник авторського колективу*);

Якубець О. А., завідувач редакційно-видавничого відділу (*відповідальний ред.*).

Березовський О. М., к.і.н., вчений секретар ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Буряк Л. І. д.і.н., проф., завідувач відділу соціогуманітарних наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Гаврилишина Н. А., к.і.н., молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Гірік С. І., молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Глухова С.В., науковий редактор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Дудар О. Є., літературний редактор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Іваненко А. О., к.і.н., старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Єсипенко А. Д., д.т.н., проф., завідувач відділу технічних наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Камишан С. В., молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Капитик М. В., к. сільськогосподар. н., старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Купрієнко С. А., к.і.н., старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Любовець О. М. д.і.н., заступник директора – вчений секретар ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Межжеріна Я. О., молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Розкладай К. А. к. філолог. н., провідний науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Середа Н. І., к. географ. н., завідувач відділу природничих наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Сирінський Р. А. к. філософ.н., провідний науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Ферцович К. В., молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;

Чорна М. В., к. і. н., старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво».

Наукове видання

**Методичні рекомендації
з підготовки, редагування
та оформлення статей до
ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЕНЦИКЛОПЕДІЇ**

Відповідальна за випуск *Л. Гаркавенко*
Комп'ютерне верстання *Н. Карякіної*

Підписано до друку __.12.2015 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 6,98.
Наклад 100 пр. Зам. 648

ДП «НВЦ «Пріоритети»
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменєва, 8, корп. 6
тел./факс: 2545151

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №3862 від 18.08.2010